

[*liber pontificalis*]

VITÆ ROMANORUM PONTIFICUM

A B. PETRO APOSTOLO AD NICOLAUM I PERDUCTÆ

CURA

ANASTASII

S. R. E. BIBLIOTHECARI,

ADJECTIS VITIS

ADRIANI II ET STEPHANI VI

UCTORE

GUILLELMO BIBLIOTHECARIO

EDITÆ PRIMUM

Maguntia typis Albini anno MDCII, ex Bibliotheca Marci VELSERI Augustanae R. P. II Viri; deinde Parisiis a Carolo Annibale FABROTTO J. C. Typis Regiis MDCXLVII. — Cum variis lectionibus exceptis tum ex codd. mss. bibliothecae Vaticanae, tum ex Conciliorum tomis CRABBEI et BINII, tum ex Annalibus Ecclesiasticis cardinalis BARONII, necnon ex aliis codd. mss. Germaniae et Galliae, praesertim Freherianis II Regio, Mazarino, et Thuanis II.

NUNC TERTIUM PRODEUNT

Cum Auctario variantium lectionum jampridem descriptarum ex vetustissimis exemplaribus, et catalogis mss. Vaticanis II, Florentinis II, Cassinensi, Regio, Farnesiano, bibliothecae Caesareae Vindobonensis, reginae Sueciae, et Colbertinae per Lucam HOLSTENIUM et Emmanuelem A SCHELESTRATE bibliothecae Vaticanae praefectos; — Additis etiam pluribus collectis ex veteri cod. ms. Cavensi a Francisco PENIA S. Rotae Romanae auditore, antea non editis.

Scruta ubique divisione sectionum Benedicti MILLINI, Christinae Sueciae reginae bibliothecarii, quibus singillatim subduntur Lectiones omnes supra recensitae.

CUM PRAEFATIONE ET INDICE LOCUPLETIORI,

OPERA ET STUDIO

FRANCISCI BLANCHINI VERONENSIS

IN SACELLO APOSTOLICO SUBDIACONI,

Et ejusdem sanctissimi domini nostri ab honore sacri cubiculi.

EPISTOLA DEDICATORIA.

Sanctissimo domino nostro CLEMENTI XI, pontifici maximo, Joannes Maria SALVIONI typographus Vaticanus.

Cum artium bonarum praesidio, et incremento datum, BEATISSIME PATER, te agnoscant facultates utiles, ac necessariae in republica optime constituta; typographica non postrema tuo se munere ac largitate resti-

Archigymnasio typographus, mox etiam Vaticanus, te dante, sim renuntiatus. Hæc nominis amplitudo me sollicitum reddit, ut qui par gratiæ referendæ non sim munifico erga me prii eipi, exspectationi sanctissimi Patris saltem pro modulo respondere conitar. Qua igitur ratione id contendam hæc editione Operis Anastasii, id tibi, PATER BEATISSIME, laboris, et consilii mei non tantum domino iudulgentissimo, verum etiam iudici ac patrono clementissimo, exponendum humiliter duxi: tuoque sub auspicio cæteris aperiendum, ut sciant quicumque opella nostra imposterum usuri sunt, quibus præsertim operibus prela officinæ nostræ exerceri cupiam, ex quo Vaticani typographi munere a sacerdote maximo sum donatus.

(a) Typographiam Vaticanam cum institueret immortalis memoriæ pontifex Sixtus V, professus est eo consilio fundatam, ad sanctorum scilicet opera restituenda, catholicamque religionem toto orbe propagandam. Quanto autem studio se comparaverint ad implendum susceptæ provinciæ munus quotquot ejus officinæ librariæ curam administrabant, satis ostendunt opera egregia per eos annos edita typis Vaticanis: utriusque Testamenti lectio quam emendatissima, conciliorum generalium Acta ex probatissimis codicibus descripta, sanctorum Patrum lucubrationes ad veterum exemplarium fidem summo opere castigatæ. Annales Ecclesiæ a Baronio tunc inchoati, et ejusmodi librorum genera nunquam intermoritura. Næ celebres illi editores Vaticani Albinam elegantiam cum utilitate et majestate argumenti omnium gravissimi conjunxerunt. Post uberem igitur messem undique conquistam, et adeo feliciter illatam in Ecclesiæ horreum, quale spicilegium supererit a me colligendum, eo dignum nomine, quo placuit SANCTITATI VESTRÆ conatus meos honestare, dum in vitam revocaret post unum, aut alterum sæculum typographiam Vaticanam? Animo tamen despondere nos invidine sint sacrorum seges, quam magnus pater familias paratam servat industriæ coloni, non secus ac vineæ fructus, et mercedis proventus vinitoribus vocatis ad horam nonam, et undecimam. Nam quæ provincia tibi non ferax futura sit, BEATISSIME PATER, si ab extrema etiam Syria, et desertis, ac solitudinibus Nitriæ ac Thebaidis colligis fructus, pluribus ante nos sæculis denegatos aut occultatos? Acta enim Martyrum, ab Eusebio collecta, et turbine quodam ætatis barbaræ ita abrepta ac dispersa, ut post annos non integros trecentos frustra quærerentur in scriniis Ecclesiæ, nuper ex Oriente attulisti cum aliis præclaris codicibus ducentis, tuo jussu ac munificentia comparatis ad instruendam novis copiis bibliothecam Vaticanam. Quanta amplitudo regionis nostris laboribus excolendæ hoc uno in prospectu ante oculos aperitur! Cum itaque materia editionum defutura minime sit sub optimo principe, sacris litteris impense addicto, præstabit, ut ego arbitror, specimen ejus diligentiam exhibere, quam tua Vaticana typographia polliceri potest cultoribus graviorum disciplinarum, tum in delectu operum edendorum, tum in castigatione atque elegantia editionis.

Tria hæc spondere cum ausim, etiam præstare conatus sum in his excudendis Romanorum Pontificum Vitis, quæ Anastasii nomine donari solent. Delectus in primis utilis reputari profecto debet, qui gesta præcipua complectitur decessorum tuorum in Petri cathedra, successionemque non interruptam: universa hæc genuinis notis descripta ex diptychis et heortologiis nascentis Ecclesiæ. Non alia rudimenta maximi operis Annalium Baronio fuisse fatetur inclutus scriptor (b) in epistola nuncupatoria ad Sixtum pontificem, quam Vitas sanctorum et exempla Patrum: unde adversaria colligens ad usum familiarium concionum, pro consuetudine Oratorii sui quotidie habendarum, ex parvo semine ingentem arborem exortam vidit. At Vitæ maximorum pontificum hæc etiam brevitate enuntiata, qua potissimum veritas gaudet, quanto rerum pondere et momento polleant, satis, spero, indicabitur in præfatione ad Lectorem. Castigatio accurata (quod erat alterum a me pollicitum et præstandum) se prodet in uniuscujusque folii conspectu primo. Videbit Lector, omnium fereularum nationum, quæ in Europa sunt, collatis studiis hanc operis emendationem esse adornatam. Codicum præstantiorum variantes lectiones, quas bibliothecæ præ cæteris celebres attulerunt, Vaticana, Cæsarea Vindobonensis, Regia Ludovici Magni, Regia Christianæ, Florentina, Farnesiana, Barberina, Otthoboniana, Cavensis et Colbertina, occurrent ad singulas lectiones. Ex Germania superiori Velserus, et Freherus, necnon Binius, et Surius; ex inferiori Lucas Holstenius, et Emmanuel a Schelestrate; ex Gallis Labbeus, et Fabrotus; ex Hispanis Penia; ex Italis Baronius (ut unus sit instar omnium) symbolam suam contulerunt. Hoc agmen scriptorum primi subsellii vadem adhibeo delectus operis a me suscepti, et castigationis promissæ: quod etiam pertinet ad dignitatem Ecclesiæ omnium matris, libenter approbatæ, in tot nationum filiis devotam sibi pietatem feliciter occupatam in describendis fideliter gestis pontificum maximorum. Tertium illud, quod pollicebar ductus auspicio jussionis, et beneficentiæ tuæ, PATER BEATISSIME, est elegantia editionis: quam usus docuit conferre plurimum ad operis perennitatem. Hanc vero consecutus sum impensis non mediocribus, consilio præstantium virorum, et comparatione editionum, quæ peritorum consensu habentur maxime nobiles. Felicem me reputabo, si pro votis id obtinero, ut SANCTITAS VESTRA persuasum habeat, typographi sui fidem, obedientiam, ac diligentiam.

(a) Ex R. P. Bonanni in expl. nummi postr. Sixti V.

(b) Baron. tom. I. Annal. in epistola Dedic. ad Sixtum V

ita semper paratam fore; ut is apostolicis pedibus sæpe accidens, et per salutis nostræ signum pontificia manu productum a Deo vires impetrans, a quo omnis sufficientia nostra est, ex hoc qualicumque specimine, veneratione maxima tibi oblato, ad constitutam sibi Vaticani impressoris metam nunquam non progredi videatur.

CLEMENS PAPA XI

AD FUTURAM REI MEMORIAM.

Cum, sicut nobis abunde perspectum est, dilectus filius Joannes Maria Salvioni, ubi primam typographiam suam in ædibus gymnasii Sapientiæ nuncupati almæ urbis nostræ ei ad id jussu nostro assignatis, nostraque impensa ampliatis, magnifice aperuit; impensius autem et alacrius, postquam nos illum per speciale chirographum die 28 Augusti anni proxime præteriti manu nostra signatum typographiæ Vaticanæ ad ædes prædictas a nobis translata præposuimus, et typographum Vaticanum cum honoribus, privilegiis, prærogativis et facultatibus consuetis, congruo ei insuper constituto stipendio, deputavimus; in eam curam, nullis parcendo sumptibus, indesinenter incubuerit, ut libri nitidissimis characteribus impressi, summaque diligentia ac fide recogniti et emendati, ab eadem sua typographia in publicum ederentur: nec sine laudabili proposito frustratus sit, cum quamplura, quæ ille hactenus vulgavit, volumina, præsertim sacrorum ecclesiasticorumque scriptorum ita exulta, ornata atque correctata in lucem prodierint, ut a litteratis viris, iisque omnibus, apud quos bonæ artes in pretio sunt, communi plausu excepta fuerint. Novissime vero, sicut idem Joannes Maria nobis nuper exponi fecit, ipse celebrem librum, cui titulus: *Anastasio Bibliothecarii de Vitis Romanorum Pontificum, a B. Petro apostolo ad Nicolaum I, adjestis Vitis Adriani II et Stephani VI, Auctore Guillelmo Bibliothecario*, suis typis ad publicam omnium ac præsertim ecclesiasticæ historiæ studiosorum utilitatem mandare decreverit; sed tamen vereatur ne, postquam editus fuerit, alii, qui ex alieno labore lucrum quærunt, librum hujusmodi in ipsius Joannis Mariæ præjudicium terum imprimi curent. Nos ejusdem Joannis Mariæ indemnitati, ne ex impressione hujusmodi aliquod dispendium patiat, providere, illumque specialibus favoribus et gratis prosequi volentes, et a quibusvis excommunicationis, suspensionis et interdicti, aliisque ecclesiasticis sententiis, censuris et pœnis, a jure, vel ab homine quavis occasione, vel causa latis, si quibus quomodolibet innodatus existit, ad effectum præsentium duntaxat consequente harum serie absolventes, et absolutum fore censentes: supplicationibus ejus nomine nobis super hoc humiliter porrectis inclinati, eidem Joanni Mariæ, ut viginti annis proximis a primæva libri præfati impressione computandis durantibus, dummodo tamen ille a dilecto filio magistro sacri palatii apostolici approbatus sit, nemo tam in Urbe præfata, quam in reliquo Statu ecclesiastico mediate vel immediate nobis subjecto librum prædictum sine speciali memorati Joannis Mariæ, aut ab eo causam habentium licentia imprimere, aut ab alio, vel aliis impressum vendere, aut venalem habere, aut proponere possit, apostolica auctoritate tenore præsentium concedimus et indulgemus. Inhibentes propterea utriusque sexus Christi fidelibus, præsertim librorum impressoribus, et bibliopolis sub quingentorum ducatorum auri de Camera, et amissionis librorum, et typorum omnium pro una Cameræ nostræ apostolicæ, et pro alia præfata Joannis Mariæ ac pro reliqua tertiis partibus accusatori, et judici exsequenti irremissibiliter applicandis, et eo ipso absque ulla declaratione incurrendis pœnis, ne dictis viginti annis durantibus librum præfatum, aut aliquam ejus partem, tam in Urbe, quam in reliquo Statu ecclesiastico supradictis, sine hujusmodi licentia imprimere, aut ab aliis impressum, aut impressam vendere, seu venalem habere quoquomodo audeant, seu præsumant. Mandantes propterea dilectis filiis nostris, et apostolicæ sedis de latere legatis, seu eorum vice-legatis, aut præsentibus, gubernatoribus, prætoribus, et aliis justitiæ ministris provinciarum, civitatum, terrarum, et locorum Status nostri ecclesiastici præfati, quatenus prædicto Joanni Mariæ, seu ab eo causam habentibus prædictis in præmissis efficacis defensionis præsidio assistente; quandocumque ab eodem Joanne Maria fuerint requisiti, pœnas prædictas contra quoscumque inobedientes irremissibiliter exequantur. Non obstantibus constitutionibus, et ordinationibus apostolicis, ac quibusvis statutis, et consuetudinibus, etiam juramento, confirmatione apostolica, vel quavis firmitate alia roboratis, privilegiis quoque, indultis, et litteris apostolicis in contrarium præmissorum quomodolibet concessis, confirmatis, et innovatis, cæterisque contrariis quibuscumque. Volumus autem ut præsentium transumptis et jam in ipso Libro impressis, manu alicujus notarii publici subscriptis, et sigillo personæ in ecclesiastica dignitate constitutæ munitis eadem prorsus fides ubique adhibeatur, quæ ipsis præsentibus adhiberetur, si forent exhibitæ, vel ostensæ. Datum Romæ apud S. Mariam Majorem sub annulo piscatoris die prima Junii 1718, pontificatus nostri anno 18.

F. cardinalis OLIVERIUS.

CATALOGUS ET SERIES PONTIFICUM ROMANORUM

DE QUIBUS

IN HOC OPERE ANASTASII AGITUR.

I.	Sanctus Petrus.	SECT. 1	A LIX.	S. Agapetus.	94
II.	S. Linus.	2	LX.	S. Silverius.	97
III.	S. Cletus.	3	LXI.	Vigilius.	102
IV.	S. Clemens.	4	LXII.	Pelagius.	109
V.	S. Anaclethus.	5	LXIII.	Joannes III.	110
VI.	S. Evaristus.	6	LXIV.	Benedictus.	111
VII.	S. Alexander.	7	LXV.	Pelagius II.	112
VIII.	S. Sixtus.	8	LXVI.	S. Gregorius.	115
IX.	S. Telesphorus.	9	LXVII.	Sabinianus.	114
X.	S. Hyginus.	10	LXVIII.	Bonifacius III.	115
XI.	S. Anicetus.	11	LXIX.	S. Bonifacius IV.	116
XII.	S. Pius.	12	LXX.	S. Densdedit.	117
XIII.	S. Soter.	13	LXXI.	Bonifacius V.	118
XIV.	S. Eleutherius.	14	LXXII.	Honorius.	119
XV.	S. Victor.	15	LXXIII.	Severinus.	121
XVI.	S. Zephyrinus.	16	LXXIV.	Joannes IV.	124
XVII.	S. Calixtus.	17	LXXV.	Theodorus.	125
XVIII.	S. Urbanus.	18	LXXVI.	S. Martinus.	130
XIX.	S. Anterus.	19	LXXVII.	S. Eugenius.	134
XX.	S. Pontianus.	20	LXXVIII.	S. Vitalianus.	135
XXI.	S. Fabianus.	21	LXXIX.	Adeodatus.	137
XXII.	S. Cornelius.	22	LXXX.	Donus.	139
XXXIII.	S. Lucius.	23	LXXXI.	S. Agatho.	140
XXXIV.	S. Stephanus.	24	LXXXII.	S. Leo II.	147
XXXV.	S. Sixtus II.	25	LXXXIII.	Benedictus II.	151
XXXVI.	S. Dionysius.	26	LXXXIV.	Joannes V.	154
XXXVII.	S. Felix.	27	LXXXV.	Conon.	156
XXXVIII.	S. Eutychianus.	28	LXXXVI.	Sergius.	158
XXXIX.	S. Caius.	29	LXXXVII.	Joannes VI.	165
XXX.	S. Marcellinus.	30	LXXXVIII.	Joannes VII.	167
XXXI.	S. Marcellus.	31	LXXXIX.	Sisinianus.	169
XXXII.	S. Eusebius.	32	XC.	Constantinus.	170
XXXIII.	S. Melchiades.	33	XCI.	S. Gregorius II.	177
XXXIV.	S. Silvester.	34	XCII.	S. Gregorius III.	198
XXXV.	S. Marcus.	49	XCIII.	S. Zacharias.	206
XXXVI.	S. Julius.	50	XCIV.	Stephanus II. <i>triduo vixit in Pont.</i>	227
XXXVII.	S. Liberius.	51	XCIV.	Stephanus III.	227
XXXVIII.	S. Felix II.	53	XCVI.	S. Paulus.	257
XXXIX.	S. Damasus.	54	XCVII.	Stephanus IV.	262
XL.	S. Siricius.	55	XCVIII.	S. Hadrianus.	290
XLI.	S. Anastasius.	56	XCIX.	S. Leo III.	358
XLII.	S. Innocentius.	57	C.	Stephanus V.	426
XLIII.	S. Zosimus.	59	CI.	S. Paschalis.	430
XLIV.	S. Bonifacius.	60	CH.	Eugenius II.	452
XLV.	S. Cœlestinus.	62	CH.	Valentinus.	453
XLVI.	S. Sixtus III.	63	CIV.	S. Gregorius IV.	457
XLVII.	S. Leo.	66	CV.	Sergius II.	479
XLVIII.	S. Hilarus.	68	CVI.	S. Leo IV.	494
XLIX.	S. Simplicius.	72	CVII.	Benedictus III.	556
L.	S. Felix III.	73	CVIII.	S. Nicolaus I.	577
LI.	S. Gelasius.	74	CIX.	Hadrianus II.	613
LII.	S. Anastasius II.	75		Vitæ desiderantur	
LIII.	S. Symmachus.	76	CX.	Joannis VIII.	
LIV.	S. Hormisda.	82	CXI. 1	Marini.	
LV.	S. Joannes.	87	CXII.	Hadriani III.	
LVI.	S. Felix IV.	90	CXIII.	Stephani VI.	641
LVII.	S. Bonifacius II.	91		Vita superest	
LVIII.	S. Joannes II.	93			

IIDEM PONTIFICES JUXTA ORDINEM ALPHABETI.

Agapetus.

137 Agatho.
94 Alexander.

140 Anaclethus.
7 Anac...

8

Anicetus.	11	Gregorius III.	190	Pius.	12
Anterus.	49	Gregorius IV.	457	Pontianus.	20
Benedictus I.	111	Hadrianus I.	290	Sabinianus.	114
Benedictus II.	151	Hadrianus II.	613	Sergius I.	158
Benedictus III.	556	Hilarus.	58	Sergius II.	479
Bonifacius I.	60	Honorius.	119	Severinus.	121
Bonifacius II.	91	Hormisda.	82	Silverius.	97
Bonifacius III.	115	Hyginus.	10	Silvester.	34
Bonifacius IV.	116	Innocentius.	57	Simplicius.	72
Cœlestinus.	62	Joannes I.	87	Siricius.	55
Caius.	29	Joannes II.	93	Sisinnius.	169
Callixtus.	17	Joannes III.	121	Sixtus I.	8
Clemens.	4	Joannes IV.	110	Sixtus II.	25
Cletus.	3	Joannes V.	154	Sixtus III.	63
Conon.	156	Joannes VI.	165	Soter.	13
Constantinus.	170	Joannes VII.	167	Stephanus I.	24
Cornelius.	22	Julius.	50	Stephanus II.	227
Damasus.	54	Leo I.	66	Memoratur, sed non describitur ejus Vita, quia decessit die tertia post electionem.	
Deusedit.	117	Leo II.	147	Stephanus III.	227
Dionysius.	26	Leo III.	358	Stephanus IV.	262
Donus.	159	Leo IV.	494	Stephanus V.	426
Eleutherius.	14	Liberius.	51	Stephanus VI	641
Evaristus.	6	Linus.	2	Symmachus.	76
Eugenius I.	134	Lucius.	25	Telesphorus.	9
Eugenius II.	452	Marcellinus.	30	Theodorus.	125
Eusebius.	32	Marcellus.	51	Urbanus.	18
Eutychianus.	28	Marcus.	49	Valentinus.	453
Fabianus.	21	Martinus.	130	Victor.	15
Felix I.	27	Melchitades.	35	Vigilius.	102
Felix II.	53	Nicolaus.	577	Vitalianus.	135
Felix III.	73	Paschalis.	430	Zacharias.	206
Felix IV.	90	Paulus.	257	Zephyrinus.	16
Gelasius.	74	Pelagius I.	169	Zosimus.	59
Gregorius I.	113	Pelagius II.	112		
Gregorius II.	177	Petrus.	1		

O

IN VITAS PONTIFICUM ROMANORUM

PRÆFATIO

AUCTORE FRANCISCO BLANCHINO VERONENSI

Basilicæ Liberianæ canonico et subdiacono sacelli pontificii.

SYNOPSIS PRÆFATIONIS.

1. Utilitas inquirendi de auctoribus Vitarum pontificum Romanorum, quas complectitur hic liber dictus *PONTIFICIUS*: eorumque de auctorum ætat., stylo, præstantia, illustrata per eruditos præsules Holstenium, Ciampium, et Schelestratum in Operibus Romæ editis.

2. Labores Holstenii commendant plurimum operis dignitatem in præclara Dissertatione Schelestratii: quæ recenset exemplaria Italicarum bibliothecarum præcipua, ab utroque præsule consulta.

3. Illius Dissertationis integra editio reservatur tomo secundo, complexuro notas variorum ad huic librum pontificalem.

4. Interea meditata potiora nriusque præsulis (Holstenii, et Schelestratii) inde seliguntur, pertinentia ad criticen istius libri, iugenda novis observationibus in hac præfatione; ubi agendum proponitur, *de nomine libri, ejusque ætate, auctoribus, origine, et incrementis, necnon de illius historię fide, ac documentis.*

5. Nomina vetustiora hujus libri sunt: *LIBER PONTIFICI-*

edita istius ætate circa annum Christi 750, ex hujus Vitæ incompleta in vetustis codicibus ms. ibi desinentibus.

7. Schelestratius confirmat sententiam Holstenii ex testimoniis libri in Vita Leonis II et in Vita Cononis: quæ indicant eamdem auctorem scripsisse ante annum 750.

8. Primæ huic collectioni Vitarum usque ad Gregorium III accesserunt appendices duæ, a diversis scriptoribus adjectæ. Prima complectitur Vitas Zachariæ et Stephani III, posterior reliquas usque ad Adrianum secundum: quas inter Anastasius Bibliothecarius unicam scripsit Nicolai papæ orini et Guillelmus, Anastasii successor, duas postremas.

9. Hic Liber Pontificalis, licet contextus ab auctoribus octavi et noni sæculi, desumptus est magna sui parte ex duobus Catalogis pontificum Romanorum, quorum prior conscriptus fuit quarto Christi sæculo sub Liberio papa, alter sub Felice papa IV, ætate Justiniani. Sed priori catalogo genuino adjectis impostor aliquis sequioris ætatis commentitias epistolas duas, Hieronymi ad Damasum, et

secundum Catalogi sexti saeculo transcripsit re: ha prioris jam contexti quarto saeculo; et ex aliis documentis addidit plura in Libriae aetatis Catalogo, utpote breviori, non expressa. Scriptor vero primae partis Libri Pontificalis retulit octavo saeculo in Vitas Pontificum verba secundi Catalogi, et plura similiter adiecit aliunde percepta.

12. Additiones Libri Pontificalis supra Catalogum secundum plerumque sunt expositiones, ac veluti notae uberioris, clarius exponentes ea quae contractius et obscurius in secundo Catalogo indicabantur.

13. De auctoritate rerum in utroque Catalogo enuntiarum. Et primum agitur de utriusque Catalogi aetate, exemplaribus et editione.

14. Prior Catalogus, sub Liberio conditus, circa annum 334, editus fuit a Bucherio cum aliis reliquis opusculorum ejusdem saeculi quarum, plurimo in pretio habitis, spem eruditio. Descriptus fuerat in vetustis membranis, olim spectatis a Cuspiniano. Inde transcriptus, atque iterum collatus cum aliis exemplis, castigatur editus est a Schelestratio.

15. Alter Catalogus sub Felice IV, aetate Justiniani contextus, circa annum Christi 550, vulgatus fuit a Schelestratio ex codice scripto aetate Caroli Magni, olim in Regia Bibliotheca Christianae Suecorum reginae. nunc in Vaticana asservato: collata opera Stephani Baluzii, ministrantis lectiones variantes codicis Colbertiani, ejusdem aetatis Caroli Magni.

16. De auctoritate rerum in Catalogis expressarum, quae sunt: in priori quidem nomen pontificis, anni regiminis, et patris consulum, quibus inivit, et quibus desit: in secundo autem Catalogo additur nomen patris, et regio Urbis, si Romanus est, vel patris, si extraneus; et numerus ordinationum: et aliquot decreta seu Constitutiones illius pontificis de quo agitur.

17. Nomen pontificis reddere cum patris nomine probatur fuisse ex more aetatum quibus catalogi scribebantur. Regionis nomen, in pontificibus natione Romanis observatum, videtur ex institutione Clementis primi, et indicat Catalogum illum fuisse collectum ex Actis martyrum, scriptis per septem notarios, ab eodem S. Clemente constitutos in Urbe. Quae Acta in persecutioibus Decii et Diocletiani fuerant absumpta, supplebantur satis per historiam Hegesippi superstitem aetate Eusebii, necnon ex testimoniis Irinaei, et aliorum scriptis, unde Eusebius potuit successionem pontificum Romanorum edere, adeoque etiam auctor Catalogi scribens Eusebii saeculo eandem successionem potuit exhibere.

18. Chronologia pontificum Romanorum, per consulum in utroque Catalogo consignata, haberi etiam potuit quarto et sexto saeculo, partim ex inscriptionibus martyrum, depositorum in caemeteriis suburbanis, partim ex actis eorumdem pontificum et martyrum, necessario memorantibus principes et magistratus sub quibus martyrio afficiebantur.

19. Acta genuina passionis S. Ignatii probant aetate S. Clementis eadem Acta signari consuevisse epocha imperatoris et consulum. Alia vero Acta Romana cum recensent praefectum Urbis, et Provincialia cum memorent praesidem, aut praefectum provinciae, continent characteres aetatis satis definitos, ad contextendum saeculis quarto, et sexto, primum, et ultimum Catalogum.

20. Ordinationes per secundum Catalogum memoratae in singulis pontificibus probantur haberi debuisse in Ecclesia Romana ex prima institutione sacerdotalis hierarchiae servato exemplo veteris sacerdotii, epocham ordinationem memorantis in divinis litteris.

21. In Urbe tanta fuit existimatio sacerdotii etiam profani apud ethnicos ut hi diligenter expresserint cooptationes et initiationes suas aereis et marmoreis documentis, et Fastis Collegiorum, per consules et annos Urbis referentibus successiones sacerdotum etiam minorum; et in Calendariis, aetate Augusti, et Claudii publice propositis, adnotaverint diem pontificatus maximi per eosdem principes assumpti.

22. Mos incidendi tabulis marmoreis Acta sacerdotalia apud Romanos viguit a primo Christi saeculo ad quartum, ut probatur testimonium lapidum quae supersunt.

23. Quare episcopi Romani Petri successores in pontificatu vere maximo per Christum instituto, necnon primi fideles, de tanto sacerdotio, ejusque hierarchiae gradibus pro dignitate sentientes, secuti morem sacrarum litterarum, et usum pariter suorum temporum, studuerunt etiam prioribus Ecclesiae saeculis diligenter curare tabulas ordinationum sacerdotum. Quin etiam tempore persecutionum nobis reliquerunt decreta marmoribus impressa (ut in marmorea sede S. Hippolyti cernimus) de Paschate, ac jejuniis, referenda ad Acta pontificum.

24. Pace Ecclesiae reddita sub Constantino, multo plura

documenta marmoreis tabulis insculpta fuerunt a successoribus Petri in sede apostolica Romana, ut comprobant marmoreae inscriptiones S. Damasi papae, et aliorum adhuc supersites.

25. Ex utroque numero inscriptionum tempore persecutionis, et in parte Ecclesiae contexti sunt indiculi depositionum episcoporum, et martyrum, ad usum Ecclesiae Romanae quarto Christi saeculo: quorum aliquot edidit Bucherius una cum priori Catalogo pontificum Romanorum sub Liberio.

26. Mos in Romana Ecclesia custoditus signandi epochas pontificum per consulum, et colligendi ex eis diptycha, et indiculos, ac successiones, apparet transmissus ad alias proximas sedes episcopales; in Italia subinde fundatas auctoritate summi pontificis. Afferuntur exempla Ecclesiae Nolanae episcoporum ita signatorum in antiquis lapidibus, spectantia ad aetatem inter utrumque Catalogum interceptam. Quare multo diligentius servatus est mos non interruptus istius chronologiae in Ecclesia Romana, omnium matre per beatum Petrum instituta.

27. Summi pontifices Christiani quarti et quinti saeculi, sacras ordinationes plerumque celebrantes in basilica Vaticana (ut constat ex sermonibus Leonis Magni) jure merito curarunt tot monumentis publice incisus celebrare dignitate maximi sacerdotii, a Christo Domino percepti, et communicati B. Petro, et successoribus, ut apponerent sacra verae religionis, hoc praesertim in loco Vaticano colli, quem Roma ethnica firdaverat Actis sacerdotibus profanarum suarum religionum, sive superstitionum.

28. Recensentur Acta marmorea collegii Fratrum Arvalium, et cooptationes ethnicis sacerdotii, et initiationes Isiacorum, Mithrae, Sarapidis, Matris magnae, Solisque sacerdotum, reperta in ipsa crepidine collii circa basilicam Vaticanam, quae ostendunt, ibi fuisse ab ethnicis frequentatas hujusmodi superstitiones, quibus abolendis, ut ait Leo Magnus, feliciter destinatus Petrus Apostolus eodem veritatis in Urbe fixit, omnium errorum tuac temporis magistra sub imp. Claudio, et Nerone, et a se reddita discipula veritatis.

29. Ex veteri ara insculpta anno aerae Christianae 160, et Lugduni reperta, atque illustrata per R. P. Dominicum de Coloula soc. Jesu theologum, percipimus, secundo Christi saeculo ab ethnicis usum inductum transmittendi ex Vaticano colle Beatorum ritum superstitionum Idaeae Matris deorum ab iisdem dictae in Coloniae: aemulante diabolo, ut ait Tertullianus, in idolorum mysteriis irritum conatu subvertere nostra sacra per sacrilegam imitationem.

30. Conatus ethnicorum irriti, non secus ac Dagonis simulacrum coram arca testamenti ceciderunt: nostrique Romani praesules super ruinas contractae idololatriae erigentes crucis tropaeum, et Acta sacerdotii Christiani semper illustrata, ac firmiter ostendentes, eadem signantur marmoreis tabulis, et ad perennem rei memoriam livebant publice, praesertim in Vaticana basilica, etiam aetate S. Gregorii tertii, qua scilicet edebatur hic Liber pontificalis. Quare satis constat de fide, et auctoritate rerum in utroque Catalogo memoratarum, unde Liber Pontificalis desumptus fuit.

31. Gradus fit ex documentis Catalogorum ad documenta reliqua historiae super Catalogos addita in eodem Libro Pontificali. Ostenditur, aetate sancti Gregorii tertii plurima documenta superfluisse rerum, quae narrantur id Libro Pontificali, non solum in Archivis, sed etiam in publicis inscriptionibus: quibus haec ipsa historia comprobatur juxta tria potiora rerum capita in Libro enuntiata. Ea vero sunt: 1. Chronologia et successio pontificum. 2. Eorum sacrae ordinationes. Hierarchiam Ecclesiae constituentes, et decreta, seu constitutiones. 3. Sacrarum aedium fundationes, instaurationes, donaria et reliqua gesta pontificalia.

32. Dum Liber Pontificalis conscribebatur sub Gregorio III, primum caput pertinens ad chronologiam pontificiam praeter adjumenta duplicis Catalogi, firmamenta obtinuit in diptychis Ecclesiarum, in Actis conciliorum, Historia, et Chronica Eusebii, et ceterorum Latinae et Graecae Ecclesiae scriptorum, aliorumque Orientalium, in genuinis inscriptionibus caemeteriorum SS. martyrum, praesertim Romanis, quae nostra etiam aetate supersunt post annos mille ab editione Libri Pontificalis.

33. Caput alterum referendum ad decreta et ordinationes colligi poterat ex iisdem fontibus, tum etiam ex ritibus liturgiae in Ecclesia Romana observatis, necnon ex epistolis pontificum Romanorum.

34. Harum epistolarum aliquot fragmenta producta in Eusebii Historia, continent indicia decretorum sedis apostolicae antistitem, praecedentium easdem epistolas ab Eusebio relatas.

35. Ordinationes episcoporum, presbyterorum, et diaconorum, memoratae in Catalogis, et inde descriptae ab auctore Libri Pontificalis mirifice confirmantur ex memorialis genuinis consecrationis ecclesiarum, et altarium, quae marmoribus mandari coeperunt etiam prioribus Ecclesiae saeculis. Proferitur consecratio aedis sacrae minori commendata a S. Damaso papa: aliaque epochae fundationum ecclesiarum eodem saeculo signatae, et insculptae marmoribus etiam in provinciis Occidentalibus.
36. Sacri fontes a SS. Damaso, Sixto III et Hilario constructi, aut amplificati, necnon aliae structurae ecclesiarum cognoscuntur ex eorumdem pontificum inscriptionibus genuinis.
37. Aetate S. Gregorii III etiam Acta concilii Romani, memorati in hoc Libro Pontificali, leguntur marmoribus incisa et asservata in cryptis veteris basilicae Vaticanae.
38. In basilica S. Pauli via Ostiensis legitur incisum aetate eiusdem S. Gregorii III ipsius diploma, seu Breve, ut vocant, de numero quotianno missarum et oblationum ibidem constituto. Quare complura genuina documenta decretorum apostolicae aedis antistitum ab initio tertii saeculi ad nonum non modo legebantur in marmoribus tabulis aetate scriptorum Libri Pontificalis, sed etiam nostra leguntur.
39. Eadem monumenta inscriptionum barbaro stylo incisarum ostendunt aetatem Libri Pontificalis: primum contextu paulo post initium octavi saeculi, quando barbaries a Longobardis in Italiam invecta, et late producta per ducentos annos eorumdem dominationis, Latinae linguae cultum ita fœderaverat, ut etiam regii diplomatum magistri ac notarii Latini sermonis regulas omnes negligerent.
40. Producuntur exempla duorum diplomatum Desiderii Longobardorum regis potremi, et Adelehis eius filii; ex autographis asservatis Brixiae in archivo monasterii S. Juliae.
41. Eadem barbaries irrepserat in Gallias partem littoralem Italiae proximam, tunc temporis turbata a Saracenis, ut ostendit inscriptio Massiliensis, incisa circa aetatem Gregorii III.
42. Notarii principum Longobardorum Capuae et Spoletii nihilo clementius habuerunt per eadem tempora Latinas litteras: quos deinde posterius aemulati usque ad saeculum decimum. Quare comprobatur undequaque ex stylo aetatis proprio in publicis monumentis, scriptores Libri Pontificalis octavo, et nono saeculo illum dictasse.
43. Tertium caput rerum in Vitis Pontificum memoratarum complectitur bona mobilia et immobilia ecclesiae donata, quae partem non modicam Libri constituunt. Horum pariter donorum complura documenta, eaque publica, ministrabant scriptoribus Libri Pontificalis archiva ecclesiarum, ex legibus sanctorum canonum, et pontificum decretis instruenda regestas, ac documentis genuinis ejusmodi donationum.
44. Praeter membranas archivorum, etiam marmora ecclesiarum incidebantur, non raro nominibus fundorum, et actis donationum.
45. Donatio S. Gregorii Magni ad luminaria concinnanda in basilica Vaticana adhuc legitur incisa marmoribus ejusdem aetate, et modo cernitur parieti affixa in porticu ejusdem basilicae.
46. In basilica S. Pauli legitur diploma ejusdem pontificis, commendatum tabulae marmoreae simili de causa, datum vero ad Felicem subdiaconum et rectorem provinciae Patrimonii viae Appiae in primo Phocae Augusti consulatu indic. vii, vii februarii, hoc est anno Christi 604; ex quo marmore apparet jussio pontificia de autographo precepto scriniis apostolicis inferendo.
47. In alio marmore basilicae Liberianae sub Gregorio quarto non modo legitur enumeratio fundorum ecclesiae donatorum, sed etiam producitur causa, et comprobatur usus per eadem tempora frequentatus incidendi marmoribus documenta publica donationum, post acta genuina in archivum relata. Unde colligitur abundasse documentis donationum aetatem scriptorum Libri Pontificali tam in archivio quam in parietibus sacrorum aedium.
48. Leguntur etiam insculptae vetustis lapidibus formulae precum a summis pontificibus incisa, et praesertim a S. Gregorio III, quae superant in cryptis Vaticanis.
49. Praeter basilicas patriarchales Urbis, etiam tituli presbyterorum, et diaconiae, aliaque aedes sacrae, et monasteria servant marmorea documenta fundorum ad eadem sacra loca pertinentium. Videmus exemplum in titulo Pammachii, sive SS. Joannis et Pauli, in diaconia S. Mariae in Cosmedin, quae etiam *Schola Graeca* dicitur, eique proxima in ecclesia, nunc diruta, Sancti Valentini; necnon in Graeca inscriptione destructi Monasterii S. Erasmi prope titulum S. Stephani in monte Caelio: et in dotatione sepulcri anno Christi 577 servata in sacrario S. Angeli in Burgo.
50. Communis haec praxis, et consuetudo urbana in basilicis, titulis, diaconis, ecclesiis etiam minoribus, monasteriis, imo et in sepulchralibus donationibus Romae observata a sexto saeculo ad decimum, derivata etiam fuit ad proximos Urbi episcopatus, ut comprobant inscriptiones ecclesiae cathedralis Anagninae ac Tiburtinae.
51. Quin etiam in ecclesiis et regionibus Italiae ab Urbe remotiores id moris penetrasse docet inscriptio, aetate S. Gregorii III incisa prope Ravennam in celebri aede S. Apollinaris in Classe.
52. Pleraque haec monumenta in Urbe et extra Urbem producta, cum pertineant ad aetatem scriptorum Libri Pontificalis, abunde docent studium peculiare illorum temporum in proponendis publice iudicibus honorum mobiliu, et immobilium ad ecclesias pertinentium: in quibus propterea describendis tantam operam collocarunt indicati auctores Vitarum, pro more et ingenio suorum aequalium. Universa vero docent, superfluisse tunc temporis copiam documentorum ad universa comprobanda, quae Libri contextus et historia complectitur.
53. Illustrantur haec documenta ex numismate Crispi Caesaris, edito per cardinalem Baronium, nunc denuo reperto inter cimelia excellentissimi principis Burghesii, et huic praefationi praefixo. Numisma describitur.
54. Numisma jam tum recognitum a Fulvio Ursino antiquariorum principe, ab eoque comparatum et verificatum, affertur a card. Baronio ad annum 324 tanquam indubitatae antiquitatis testimonium, et documentum publici cultus Christianae religionis in Urbe a Constantino susceptae.
55. Et donorum ab eodem principe oblatorum in Lateranensi basilica Salvatoris; cum in adversa parte expressa videatur statua sedens vel Christi Domini, vel apostoli Petri, quales ex argenteo utriusque posita a Constantino in eadem basilica memorantur in hoc Libro Pontificali.
56. Ea donaria principum cum superessent aetate scriptorum Libri Pontificalis, ostendunt cuique potuisse complura documenta publica rerum in illo memoratarum.
57. Haecenus de observationibus generalibus pertinentibus ad Vitas pontificum hoc in libro collectas. Quae speciatim de singulis dicenda sunt tomo secundo exhibebit. Ratio notarum in editione observanda proponitur.
58. Cum in hoc tomo typographus ea collegerit quae pertinent ad germanam Libri lectionem, ejusque usum, et commoda inde percipienda; spondet in secundo tomo collectum tri potiores *Annotationes Variorum* in Vitis Pontificum, partim descriptas ex impressis ab Altaserra, Binio, Clacconio, Labbeo, partim ministratas ab aliis historiae ecclesiasticae studiosis, quorum nomina singillatim praefixa juxta ordinem alphabeti tribuunt cuique suas notationes.
59. Chronologicae observationes in tomo secundo praetermittentur, cum edenda sint tomo tertio: cui etiam reservatur totum systema chronologiae restituta, sive reparationis temporum ab exordio aerae Christianae.
60. Epilogus rerum de opere et editione dictarum in praefatione.

Numus Crispi Caes. ex Musæo Princip. Burghesii, olûm Fulvii Ursini.

PRÆFATIO.

1. Erunt fortasse qui judicent minime necessarium præfari in Vitas pontificum Romanorum, et de Anastasii nomine illis præfixo, tum de vero auctore, sive auctoribus, eorumque ætate, stylo, præstantia, diligentius inquirere hoc nostro sæculo, quo præclara illustrium criticorum judicia prelo commissa teruntur omnium manibus, non modo apud scriptores bibliothecarum, sed etiam apud eos qui hoc de argumento dissertationes aut Libros nominatim et in Urbe ediderunt. Quis enim nesciat examen *Libri Pontificalis* (quo nomine donatur hæc Vitarum collectio) ab erudito præsule Joanne Ciampino typis Romanis editum anno 1688, et post quadriennium ab illa editione in tomo primo *Antiquitatis Ecclesiæ Illustratæ* per alium celeberrimum præsulem Emmanuelem a Schelestrate Vaticanæ Bibliothecæ Præfectum fuisse vulgatam Dissertationem tertiam, in primis eruditam et gravem, hoc titulo insignitam: *De antiquis Romanorum Pontificum Catalogis, ex quibus Liber Pontificalis concinnatus fuit, et de Libri Pontificalis Auctore et præstantia?*

2. Hanc certe Dissertationem, novem capitibus distinctam, tanti faciendam judico, ut operæ pretium dūcam eandem integram edere quando notæ in Anastasium prodibunt: cum complectatur matura judicia, et observationes tum ipsius Schelestratii, tum ejus decessoris in Bibliothecæ præfectura clarissimi Lucæ Holstenii: cujus laboribus, per annos plurimos assidue impensis potiora quæque debere, quæ de præclaro hoc monumento ecclesiasticæ

A præstantissimorum totius Italiæ codicum mss. a se collatas retulit ex bibliothecis Vaticana, Regia Christianiana, S. Marci Florentina, Cassinensi, et Farnesiana. Præstat, ut numerum tertium capituli V. Dissertationis Schelestratii describam integrum: ut ex Holstenii verbis in eo relatis resultet, quæ dignitas libri sit, tantum virum occupantis parte non modica ætatis suæ in vera ejus lectione restituenda; quæ etiam antiquitas codicum, unde eandem collegit, in aliquibus superans sæculum Anastasii, et ostendens priorum Vitarum scriptores esse Anastasio vetustiores:

« Cum ex prædictis Annibalis Fabrotti verbis (ait Schelestratii num. 3) manifeste appareat, editiones Libri Pontificalis ad suum usque tempus mendis repletas fuisse, et meliorem editionem ex ms. codicibus curari posse, curam hanc in se suscepit vir doctissimus prædecessor quondam meus Lucas Holstenius, qui Anastasii Historiam de Vitis Romanorum Pontificum editionis Moguntinæ cum præstantissimis totius Italiæ codicibus contulit, ut illam correctiorem emendatioremque ederet. Autographum Holstenii ex libris Moroni emptum in bibliotheca Vaticana reposui, in cujus primo folio manu Holstenii adnotata sunt sequentia: « De mss. codicibus, ad quos Anastasium contulimus. Quæ a principio libri usque ad paginam 53 atramento notata sunt in margine, variæ lectiones sunt ex codice ms. Vaticano, qui fuit sacri Monasterii Casinensis, vel ex Sanctuario Mombrittii, vel etiam collectione

c ad eandem paginam 53, sunt variantes lectiones A
 c optimi codicis manuscripti Florentini ex biblio-
 c theca conventus S. Marci. Inde pagina 54 inci-
 c piunt collationes ms. Farnesiani scripti litteris
 c majusculis, quo nihil antiquius exstare puto in
 c hoc genere, et codex haud dubie ante natum Ana-
 c stasium scriptus fuit, vel saltem eo tempore quo
 c ipse Anastasius vixit. Et quia collationes Farnes-
 c siani codicis minio scriptæ sunt usque ad pagi-
 c nam 65, hoc est usque ad Bonifacium IV, idcirco
 c ad distinguendum codicum diversorum lectiones
 c a pag. 54 usque ad 65 collationes Codicis Floren-
 c tini atramento notavi. Inde a pag. 65 usque ad 72,
 c ad Vitam S. Eugenii, Farnesianæ collationes atra-
 c mento, Florentinæ minio notatæ sunt. Iterum a
 c pag. 72 usque ad paginam 107, ubi incipit Vita B
 c Zachariæ PP., Farnesiana minio, Florentiniana
 c atramento collata sunt. Pag. 107. Vita Zachariæ
 c in Farnesiano desideratur Collationes ex Floren-
 c tino codice minio notatæ sunt usque ad paginam
 c 115, ubi Farnesianus iterum incipit. Ubi iterum
 c Florentinæ lectiones atramento notantur usque ad
 c paginam 136, inde rubro usque ad mediam pagi-
 c nam 138. Inde enim iterum atramento notantur
 c usque ad principium paginæ 143, nam inde usque
 c ad paginam 158 Florentini codicis lectiones si-
 c gnantur rubro, atque ibi in Vita Adriani desinit.
 c Habui deinde alium codicem manuscriptum Lon-
 c gobardicum antiquissimum, ex eadem bibliotheca
 c conventus S. Marci, multo vetustiore prior:
 c ejus lectiones atramento notavi; ubi cum Farnes- C
 c siano et Florentino I convenit, lectiones dictorum
 c codicum linea nigra subduxi, qua hujus optimi
 c codicis consensus notatur: sed ubi peculiare
 c quid habet, atramento signavi, apposita nota Fl.
 c 2, hoc est Florentinus codex 2. Desinit autem co-
 c dex iste in Leone II, pag. 80; præterea mutilus
 c est a pag. 47 usque ad pag. 58. Cum hoc codice
 c Florentino 2, in omnibus ferme consentit cod.
 c Vatic. 5269, qui desinit in Gregorio H. Hujus co-
 c dicis notæ sunt Vatic. Minor. vel V. M. »

3. Hæc itaque cum ego sentiam de Holstenii et
 Schelestratii laboribus plane admirandis, limatoque
 judicio circa Librum Pontificalem ab eis prolato,
 actum agere fortasse arguar novam præfationem
 attexens; et videbor Lectorem non relevare medi-
 tatis præstantium virorum, sed inutilibus meis one-
 rare; si differam in totum notarum referre Dissertationem
 integram Schelestratii, et hanc obtrudam
 utinam non improbandam.

Abstinuisssem utique a pertractatione argumenti,
 adeo feliciter tentati et promoti per tantos viros, si
 ad nos integra pervenissent Holstenii meditata, nec
 nœmatura eius morte subrepta fuissent comolura

dos, qui opus Anastasianæ collectionis pluribus sæ-
 culis præcesserunt.

4. Cum igitur viderem excerpti posse ab illa Dis-
 sertatione ea quæ Librum Pontificalem pressius at-
 tingunt, et præstantibus, quæ supersunt, observatis
 Holstenii addi non pauca posse, quæ recte per eum
 constituta confirment magis, et vitarum hujusmodi
 historiam, critice, ac documenta propemodum
 præsentia reddant, ac demonstrata, non inutiliter
 me adlaboraturum speravi, si contraherem potiora
 ab iisdem scriptoribus fusius pertractata et probata:
 eaque necendo invicem, et inosculando cum recentibus
 observatis, definitum, incrementis, usu, do-
 cumentis, et præstantia hujus *Libri Pontificalis*.

5. *Librum Pontificalem* hunc appellatum fuisse
 ante Velseri editionem, qui complectitur Vitas pon-
 tificum Romanorum a S. Petro ad Nicolaum pri-
 mum, omnes consentiunt. Anastasio monacho S.
 R. E. Bibliothecario primus Velserus attribuit, Bel-
 larminio, et Panvino consentientibus citra ullam
 asserti rationem. Baronius intercessit præjudicatæ
 opinioni Velseri: et collectorem potius quam scri-
 ptorem earundem Vitarum ante Adrianum II affir-
 mavit habendum esse Anastasium (Baronius *ad ann.*
867, n. 139): cui sententiæ Holstenius subscribit,
 et cum eo Schelestratius, triplicem causam profe-
 rens ita sentiendi (Schel. *diss. 3, cap. 7, n. 1*).

6. Prima posita est in testimonio scriptorum,
 vita functorum ante Anastasium, qui discrete profe-
 runt *Librum Gestorum Pontificalium*: quos inter
 Beda, sæculo integro præcedens ætatem Anastasii.
 Alii vero scriptores postea insecuti hunc librum,
Pontificalem vocant, et Gesta Romanorum Pontifi-
cum; nunquam vero appellant *Librum Anastasii*. Al-
 tera ratio ducitur ex ætate codicum, observata a La-
 beo et Lambecio, iudiciis optimis scripturæ librorum.
 Labbeus libro de Scriptoribus in *Damaso* affirmat,
 Anastasium non posse esse auctorem prioris partis;
cum, inquit, viderim manuscriptum codicem optimæ
notæ, tempore Caroli Magni exaratum, in quo vitæ
illæ Damaso jam tribuebantur antequam aut natus
esset Anastasius, aut saltem ex prioris infantie cre-
pundiis emersisset. Lambecius indicat alium præcla-
 rum codicem, ad Ludovici Pii tempora pertinentem,
 qui Vitas Pontificum Romanorum claudit in Ste-
 phano II, aliis III dicto. Hujus autem electio cadit in
 annum 752, obitus in 757. Schelestratius producit
 tres alios codices, Vaticanum 5269, desinentem
 cum Vita S. Gregorii II, qui obiit annis centum ante
 Anastasium; Regium Christianæ, et Florentinum
 S. Marci, quorum uterque desinit in Adriano I,
 nondum nato Anastasio: *Ex quibus, inquit, satis su-*
perque constat, Librum Pontificalem Anastasio anti-

naque ad Gregorium tertium eundem styllum et auctorem præseferant. Differentias singulorum enumerant cap. 7, num. 7, et cap. 8, num. 5 et seqq.

His autem diligenter expensis, de Libri ætate, atque Auctore, ita definiunt (Schel. cap. 8, num. 2). « Videtur itaque Liber Pontificalis conscriptus fuisse post mortem Constantini papæ, qui anno 714 obiit, idque firmatur auctoritate manuscripti codicis Vaticani 5269; qui licet ante 500 circiter annos exaratus sit ex antiquiore tamen descriptus fuit, utpote finiens Catalogum pontificum, quem Libro Pontificali præposuit, in Gregorio II, Constantini successore. Liber vero Pontificalis, qui Catalogum in codice subsequitur, finit his verbis: *Gregorius natione Romanus, ex patre Marcello sedit annos XVI, menses XI, dies XI. Fuit autem temporibus Anastasii, Theodosii, Leonis atque Constantini Augustorum*; ubi tantum refert tempus pontificatus sine ullis actis. Ex quo colligitur, auctorem inchoasse quidem Vitam Gregorii, sed non absolvisse, dum Liber Pontificalis prodiit. Putarem igitur post obitum Constantini prodiisse Librum Pontificalem, quod omnino convenit is quæ supra notavimus de Venerabili Beda, a quo omnium primo Liber Pontificalis citatus reperitur. Vixit enim Beda ab anno 673 usque ad annum 735; cumque post Gregorii secundi pontificatum, qui anno 714 cœpit, et anno 731 desiit, Venerabilis Beda superstes fuerit, Librum Pontificalem videre et citare potuit. Ut igitur mentem meam aperiam de Libri Pontificalis tempore, quo primum in lucem prodiit, paucis absolvam. Crediderim ante annum 732 publici juris factum, et hinc collectioni appendicem postea ab eodem auctore adjunctam, quæ Vitas Gregorii II et Gregorii III complectebatur. Quod firmatur ex iis quæ observavit Lucas Holstenius. Cum enim omnes pontificum Vitas sedulo pervolvisset, adnotavit, gesta pontificum a Petro apostolo usque ad Zachariam, Gregorii III successorem, eodem omnino stylo adeoque ab eodem Auctore conscripta fuisse. »

7. Eamdem ætatem colligit Schelestratius (*ibid.* num. 4) ex ipsius libri verbis in Vita Leonis secundi. *Hic suscepit Sanctam Sextam Synodum, quæ per Dei providentiam nuxta in Regia Urbe celebrata est.* « Cum enim, inquit, auctor testetur, *Nuper* in urbe Constantinopolitana celebratam fuisse sextam synodum, celebrata autem sit sexta synodus sub Agathone, Leonis secundi prædecessore, anno 681, auctor hæc scribere debuit non procul a fine septimi sæculi, etc. » Addit indicium par ex Vita Cononis, de cuius assumptione ad pontificatum, quæ contigit anno 686, ita scribit: *Et missos pariter una cum clericis, et populo ad excellentissimum Theodorum exarchum*

ginus enim primus a Justino Juniore institutus est exarchus anno 567, postremus Eutychius ab Aistulpho Longobardorum rege pulsus anno 752. Unde ex prædicto loco patet auctorem Vitæ Cononis scribere debuisse ante medium octavi sæculi, quo exarchi seu præfecti imperatoris Constantinopolitani in Italia esse desierunt: scribere autem potuisse circa octavi sæculi initium, quo Ravennæ nondum sedere desierant exarchi, ad quos de electione novi pontificis referri solebat, ut ex Libro Diurno constat.

Satis igitur evidenter patet tum ex ipsomet Libri Pontificalis auctore, tum ex æqualibus, et proxime subsequenti ævi scriptoribus, Vitas pontificum, quæ a sancto Gregorio pertingunt ad Constantinum papam, conscriptas, et vulgatas esse a viro in Urbe versante sub S. Gregorio II, et administrante archivo apostolicum, aut bibliothecæ curam gerente: a quo Vitæ SS. Gregorii II et III post eorundem obitum adjectæ fuerunt.

8. Vitas autem pontificum Romanorum a S. Petro ad SS. Gregorium II et III (quæ sunt pars potior, et prima istius collectionis) auxerunt appendices duæ, subinde additæ, quæ appellari etiam possunt pars altera et tertia collectionis ejusdem. Illam, nempe secundam partem, tribuit Schelestratius anonymo alicui ex clero Romano, cui archivum patebat. Ea complectitur Vitas Zachariæ et Stephani III. Tertiam seu postremam partem sive appendicem assignat compluribus, plerumque viventibus ætate illorum pontificum, quorum scripserunt Vitas: ita ut hæc tertia pars possit etiam jure subdividi in plures, si essent partes pro scriptorum numero dividendæ. Anastasio autem monacho et bibliothecario sedis apostolicæ (ut Panvino dicitur) Vitam Nicolai primi esse assignandam non dislitetur; cui Guillelmus bibliothecarius duas postremas adjecit, in codice Fabrotiano expressas; cum Velsarianus codex desiisset in Vita Nicolai per Anastasium contexta; unde illi placuit nomen Anastasii tribuere universæ collectioni, quod erat ejus coronidi tantummodo accommodandum.

9. Post assignatas auctoribus octavi et noni sæculi partes singulas operis, quod recudimus, quæret aliquis non immerito, cur Damasi liber a pluribus dicatur, et habeatur is qui Vitas pontificum illius decessorum complectitur, licet stylus prodatur auctorem sub Gregorio II tum has, tum reliquas prioris, quam diximus, partis Vitas conscribentem? Aperuit causam erroris sæpe laudatus Schelestratius, ostendens ea quæ leguntur in Vitis pontificum indicatis, et quæ priorem partem constituunt istius collectionis, descripta fuisse ineunte octavo sæculo totidem ferme verbis ex duplici Catalogo longe antiquiori antiquum

ætatis homini male feriato : qui suo marte procutit duas epistolas commentitias, sancti Hieronymi ad Damasum, poscentis eundem Catalogum sibi communicari, et Damasi ad Hieronymum transmittentis Catalogum quem pōposcerat. Fraus impostoris non difficulter obrepit sæculis imperitis, quando post incursum Longobardorum concederant litteræ : eaque de causa contigit ut Carolina ætate in codice membranceo ad Colbertinam bibliothecam modo pertinente, et in altero paris antiquitatis ex Regiæ Sueciæ libris, ab Alexandro VIII comparatis, et dono datis bibliothecæ Vaticanæ, in qua nunc asservatur, utraque epistola, licet fictitia, Vitis præponeretur. Quod autem mirandum magis est, etiam hoc nostro sæculo, aut certe proxime superiori, quo studia historiæ et critices, situ et squalore delerso, non modo refloruerunt, sed etiam ad maturitatem perducta fuere, inventi sunt qui adeo oscitanter legerent tum eas epistolas, tum etiam septimam cum responsione, a Martio Milesio editas inter Opera sancti Damasi, ut non attenderent contextum, chronologiam et sententias Damasi et Hieronymi scriptis esse plane contrarias. Quare Labbeus tomo II Conciliorum easdem ita sigillat : *Supposititiæ, apocryphæ, et ineptissimæ viris doctis habentur : tantumque a stylo Damasi et Hieronymi distant, quantum cælum a terra, et polus Antarcticus ab Arctico*. Subdit Schelestratus hac dissertatione num. 4, cap. 3. *Neque ulteriori probatione hæc indigent, cum vel litteras inspicienti eadem plane occurrant, prout ex epistolis per Martium Milesium publicatis adeo clare ostenderam in prima Antiquitatis Ecclesiasticæ editione, ut V. C. Papebrochius in Propylæo ad quartum tomum Maii, pag. 3, sententiam Henschenii prædecessoris sui retractandum duxerit, adjungens se, rationibus meis convictum, malle epistolas illas ex tomo primo Aprilis expunctas.*

Supposititiæ igitur litteræ Damasi papæ ad Hieronymum, et Hieronymi ad Damasum, quæ ab inepto viro sequioris ætatis confictæ, et præpositæ fuerant Catalogis vetustioribus, uni scilicet collecto sub Liberio, et alteri post hunc proximo inter antiquos ad medium sæculi sexti referendo, illæ, inquam, epistolæ per fraudem appositæ Catalogis quando describebantur ætate Caroli Magni, et præ oscitantia posterorum minus attente observatæ, in causa fuerunt ut Martinus Polonus aliique pauci crediderint, Damasum papam auctorem esse nominandum sive Catalogi sive libri in quo gesta pontificum continentur. Re autem vera neque Liber iste Pontificalis a B. Damaso scriptus est ; cum totis trecentis et quadraginta cir-

ter annis post Damasum papam sub Gregorio II primum contextus fuerit ex genuinis documentis publicæ auctoritatis, quæ servabantur in bibliotheca pontificia, aut in archivis etiam præcipuarum Urbis ecclesiarum ; neque alteruter ex Catalogis Damaso est ascribendus, cum vetustior ille prodierit sub Liberio Damasi decessore in quo desinit, quare nec annos enumerat ejus pontificatus nondum absoluti ; alter vero Catalogus ad sæculum sextum pertineat, utpote pertingens ad Felicem IV, sub Justiniano.

10. Cum itaque neque Damaso vetustiorum Vitarum hujusce collectionis auctor habendus sit, neque Anastasius illarum, aut recentiorum quippe qui unicam Nicolai papæ I addiderit præcedentibus contextis sub Gregorio II, sed anonymos habeant scriptores quotquot a Gregorio III supersunt usque ad Nicolaum I : dubitari fortasse continget de auctoritate ac fide gestorum quæ describuntur ; aut si æquabilis agere Lector malit, saltem requiret causam cur sidenter asseramus quæcunque in hoc Libro narrantur fuisse collecta ex genuinis documentis publicæ auctoritatis, quæ in bibliotheca pontificia, et archivis, aut monumentis præcipuarum ecclesiarum Urbis patebant anonymis scriptoribus, inde colligentibus Vitas et gesta pontificum Romanorum.

Præfationis nostræ præcipuum caput hoc esse libenter agnosco : neque provinciam detrecto, aut difficultatem dissimulo ; sed plane ostendendum assumo anonymos istos auctores Vitarum ex genuinis documentis publicæ auctoritatis ea desumpsisse quæ in hunc codicem retulerunt. De singulis distincte ut id probem, præfationis modus minime patitur, cum potius hoc pertineat ad notas, sed universim ut ostendam, ac veluti fontis indicem unde scriptores illi suas areolas irrigarunt, ita perspicue præstari posse autumo, quam quod maxime.

11. Certum in primis est duos illos Catalogos, sive Indiculos pontificum Romanorum editos quarto sæculo sub Liberio I, et sexto sæculo sub Felice IV, esse texturam præcipuam earumdem Vitarum in Libro pontificali, quæ hanc ætatem metiuntur. Tanta id evidentiâ constat, ut oculis judicandum subjece- rit admodum providenter cum Holstenio sæpe laudato proximam ab eo laudem promeritus Schelestratius. Plures in columnas divisit spatia paginarum. Tres autem adhibuit ad exhibendam in singulis pontificibus historiam Vitæ, juxta triplicem contextum primi, et secundi Catalogi, et libri pontificalis, ut in hoc specimine percipere unusquisque poterit et comparare.

<i>Verba</i>	<i>Verba</i>
<i>primi Catalogi.</i>	<i>secundi Catalogi.</i>
Clemens annis ix, men-	Clemens natione Roma-

<i>Verba</i>
<i>Libri Pontificalis.</i>
<i>Clemens natione Romanus de regione Cælio monte</i>

Verba

Libri Pontificalis.

regiones dividi [Cassinens. et divisit] notariis fidelibus Ecclesie, qui gesta martyrum sollicitè et curiose unusquisque per regionem suam diligenter perquireret. Hic fecit duas Epistolas, quæ Catholicæ nominantur. Hic ex præcepto B. Petri suscepit ecclesiam [Florent. Ecclesie pontificatam] et pontificatum gubernandum, sicut ei fuerat a Domino Jesu Christo cathedra tradita, vel commissa; tamen in epistola, quæ ad Jacobum scripta est, qualiter ei a B. Petro commissa est Ecclesia reperies. Ideo Linus et Cle-tus ante eum scribuntur, eo quod ab ipso principe apostolorum ad ministerium episcopale exhibendum sunt episcopi ordinati. Hic fecit ordinationes duas per mensem Decembrem presbyteros x, diaconos ii, episcopos per diversa loca xv. Obiit martyr anno Trajani III, qui etiam sepultus est in Græcia VIII Kal. Decembris: et cessavit episcopatus dies xxii.

12. In prima columna exprimuntur verba prioris A Catalogi sub Liberio editi, per characteres rotundos, ut vocant; in secunda vero eadem verba Catalogi vetustioris, quæ in alterum Catalogum relata sunt quando edebatur sub Felice IV, redduntur characteribus obliquis, quos *Italicos* appellant, ut ictu oculi percipiatur quidquid retinuit scriptor sub Justiniano ex Indiculo sub Liberio, et quidquid addidit ex aliis documentis in priori Catalogo non expressum. Tertia vero columna, quæ destinatur excipiendò contextui Libri Pontificalis, eadem methodo refert characteribus *Italicis*, sive *obliquis*, quæcunque descripta sunt totidem verbis ex Catalogo condito sub Justiniano; *rotundis* vero litteris alia, quæ scriptor Vitæ adjecit non expressa in Catalogis prædictis, sed aliunde percepta. Observare tamen licet hoc in B specimine vitæ S. Clementis, additiones a scriptore Libri Pontificalis appositæ contextui verborum secundi Catalogi esse vix aliud, quam notas, aut explicationes earundem rerum, quæ in Catalogo contractæ, et quodammodo involutæ continebantur. Duas additiones hoc in exemplo exhibet Liber Pontificalis, primam in martyrio Clementis, alteram in successione ordine, et auctoritate, qua post B. Petrum Ecclesie præfuit. Martyrium expresserat Catalogus illis verbis: *Obiit martyr tertio Trajani*: quæ Liber Pontificalis ita retulit: *Obiit martyr anno Trajani tertio*. Sed istius libri auctor putavit recensendam esse occasionem martyrii Clementis: nempe cum libros complures conscriberet beatus pontifex zelo Christianæ religionis, et Acta martyrum diligenter colligi curaret per notarios fideles, septem regionibus singillatim attributos, martyrio fuisse coronatum. Utraque scripta Clementis et notariorum etiam in Catalogo memorantur. Auctor Vitæ videtur in additione innuere, Clementis martyrium consecutum ex occasione religionis nostræ per hujusmodi scripta propugnandæ ac propagandæ. Constat enim sub Domitiano ex Suetonio in ejus Vita, cap. 12, Judaicum fuscum acerbissime actum, ad quem deferebantur, qui velut professi Judaicam intra

PATROL. CXXVII.

Verba

secundi Catalogi.

et *Italicis* usque *Vespasiano IX et Tito*. Martyrio coronatur. Hic fecit septem regiones, et divisit notariis fidelibus Ecclesie, qui gesta martyrum sollicitè et curiose unusquisque per regionem suam diligenter perquireret, et fecit duas Epistolas. Hic fecit ordinationes tres, presbyteros x, diaconos ii, episcopos per diversa loca v, per mensem Decembris. Obiit martyr tertio Trajani: qui sepultus est in Græcia ix Kal. Decemb. et cessavit episcopatus dies xxi.

Urbem viverent vitam (quo censu Judaicæ vitæ Christianos passim confundi consuevisse per illam ætatem nemo dubitat); unde etiam Clementi nostræ religionis professio in scriptis edita negotium facessere per delatores facilius potuit. Quin etiam sub mitioris ingenii principibus Antonino Pio, et M. Aurelio, cum postea compertum sit scripta in defensionem Christianam dogmatis capitale iudicium intulisse Justino, Quadrato, Athenagoræ, Apollonio, pœnam supremam decernente senatu vel magistratibus, adnitentibus plerumque sacerdotibus ethnicorum ut in nos Christianos, tanquam impios violatores superstitionis suæ, etiam Augusti mitiores, utpote ceremoniarum suarum vindices, et maxime gentilium sacrorum arbitri, easdem pœnas decernerent et irrogarent; mirum non est, sub Trajano primum, vel præcipuum post apostolos et evangelistas auctorem tot voluminum Christiana sacramentum occasionem martyrii subeundi ex iis operibus percepisse: quod videtur indicare in hac prima additione ad Catalogum secundum Liber Pontificalis.

Alterà additio respicit ordinem successionis, quæ B. Petro subrogatus est Clemens omnimoda cum potestate totius Ecclesie Christianæ gubernandæ. Hæc autem periocha non admodum differt ab annotatione, et quasi interpretatione textus Catalogi. Siquidem in priori Catalogo Clemens præponitur Cleto; cum in secundo Catalogo et in Libro Pontificali Clémens postponatur. Causam diversitatis scriptor adjecit. Quantæ autem auctoritatis habenda sit hæc additio colligi potest ex verbis S. Leonis papæ secundi, a Vendelino relatis apud Labbeum Conciliorum generalium tomo I, pag 190. Postquam enim retulerat, ex anonymo scriptore Græco, beatum Petrum Roma abscedentem ordinasse Linum, veluti coadjutorem in iis exercendis quæ sunt muneris episcopalis, reversum in Urbem duodecimo Neronis anno invenisse Linum martyrio e vita sublato: quare in ejusdem locum subrogasse Clementem, qui paulo post Petro in crucem actò successit; addit

testimonium Leonis secundi, idem indicantis de Cleto. Verba Vendelini hæc sunt : « Ecce, ut vivente adhuc Petro Linus sederit episcopus : quem propterea chorepiscopum Marianus, aliique scripserunt : inter quos Leo II, successor Agathonis : *Petrus, inquit, adjutores sibi ascivit Linum, et Cletum, non tamen pontificiam potestatem eis tradidit, sed Clementi.* Tam certum semper fuit, una cum Petro Linum præfuisse fidelibus Romanis, et ab eodem Petro traditum pontificatum Clementi. Sic ergo liquidior incipit fluere hæc chronologia in huac modum. »

Hic non assumo dirimendam quæstionem de Lini et Cleti pontificatu maximo, quam inter notas ad Librum Pontificalem ad examen revocabimus. Id unum ostendere cupio, quod proponebam, nempe contextum Libri Pontificalis a sancto Petro usque ad Felicem IV desumi plerumque ex Catalogo summorum pontificum per eam ætatem condito : et additiones, quæ ab auctore Libri Pontificalis adjectæ sunt, desumptas fuisse ex documentis auctoritatis non dissimilis ab enuntiatis in primo et secundo Catalogo.

13. Verum ordo ratiocinii postulat ut ipsa de auctoritate rerum in utroque Catalogo enuntiarum paulo diligentius inquiramus. Cum enim hujusce Libri textura præcipua fuerit ex Catalogis desumpta, ignorarem profecto quantum tribui possit Vitarum collectoribus, nisi ante exploratam haberemus fidem utriusque Catalogi, totiusque operis fundamentum. Age igitur primum de exemplarium fide ac vetustate videamus, unde Catalogi descripti sunt ; mox de documentis genuinis unde scriptores Catalogorum potuerint illa desumere quæ ad nos transmisissent.

14. Catalogum priorem sub Liberio conditum circa annum 554 edidit primus Pater Ægidius Bucherius in præclaro suo Commentario ad Canonem Paschalem Victorii Aquitani, una cum quatuor aliis opusculis ad eandem ætatem referendis, uti constat ex enumeratione consulum Romanorum, expressa in primo opusculo de præfectis Urbi, et in secundo, complexo Fragmentum veterum Fastorum, cum Feriis, Epactis, et Cyclo Latinorum per annos 84 diffuso : de quo etiam librum celebrem ætate nostra conscripsit Henricus cardinalis Norisius. Quinque hæc opuscula, inter quæ principem locum obtinet Catalogus de quo agimus, continebantur in antiquis membranarum, a Joanne Brennero, regio secretario et actuario in senatu Luxemburgensi, dono datis Ansovillio, regi catholico a privatibus Bruxellæ consiliis : et ex iis Cuspinianus transcripserat nomina complurium consulum, ut persæpe testatur in suo libro Fastorum : ita etiam observante Bucherio (*cap. 14, pag. 211*) : *Iis (membranarum) pluscula ignoti quidem, constantini*

votum (*Dissert. ad Fast. Consular. par. 1*), ut easdem potius membranas quam illarum fragmenta Cuspinianus vulgasset. *Laterculos, inquit, consulares ex laudato anonymi codice excerptos suo volumini passim inseruit, quos sane viri eruditi integros ab eodem editos maluissent.* Exemplum duplex hodie superest indicati Catalogi, descriptum a vetustiore aliquo autographo, cujus apographum membranæ ipsæ censendæ sunt, Cuspiniano olim tractatæ, hodie deperditæ. Unum exemplum servat bibliotheca Cæsarea Vindobonensis inter mss. historicos consignatum num. 56, teste Lambecio lib. iv Commentariorum, et Schelestratio *dissert. 3, cap. 2, num. 1, Antiquitatis Ecclesiæ.* Alterum visitur in bibliotheca Antuerpiensi RR. PP. societ. Jesu, quo usus est in sua editione Bucherius, conquestus membranas Brenneri ætate sua non esse superstitias.

Schelestratius (*Antiq. Eccl., diss. 3, cap. 2 n. 1*) curavit lectionem exempli Cæsarei Vindobonensis conferri cum Bucheriana, sive Antuerpiensi, per R. P. Janningum ; tum, ut lacunas hujus impleret ex Vindobonensi ; tum etiam, ut variantes utriusque exempli lectiones daret : quemadmodum Bucherius in margine annotavit ea quæ variant in suo codice a lectione Cuspiniani. Horum igitur illustrium virorum collatis laboribus, deprehendimus Catalogum quidem fuisse contextum sub Liberio papa, sed ejusdem autographum non superesse. Ex pluribus tamen exemplis inde transcriptis unum membranaceum Cuspiniano spectatum hodie desiderari, duo chartacea superesse minoris antiquitatis, et in eis deprehendi aliquot errata amanuensium, quæ Schelestratius curavit detergere per collationem utriusque codicis cum Cuspiniano ; adeo ut in Schelestratii editione satis emendatum opusculum habeamus.

15. Alter Catalogus ad ætatem Justiniani refertur, cum desinat in Felice IV, circa annum Christi 530. Editus primum fuit ex codice membranaceo quadratæ formæ, scripto circa ætatem Caroli Magni : quem Parisiis emptum a regina Christina, et Romam translatum, post ejus vero mortem ab hæredibus coemptum Alexander papa VIII bibliothecæ Vaticanæ donavit cum cæteris codicibus mss. Ex eo codice reginæ Christinæ vulgaverunt primi RR. PP. Henschenius et Papebrochius in Prolegomenis ad tomum primum Aprilis. Verum non satis accurate descriptum deprehendit ill. præsul Schelestratius, cum ab inclita regina Romæ commorante facultatem obtinisset ejus vivendi ac penes se habendi per menses complures. Quin etiam cum percipisset aliud exemplum ejusdem Catalogi reperi in vetusto codice bibliothecæ Colbertinæ (*num. 1868*) ejusdem antiquitatis, nempe ætatis Caroli Magni, impetravit a clarissimo viro Stephano Baluzio ut inde fideliter

per utrumque codicem vidit dari ordinatam seriem priorum pontificum Romanorum, eamque respondentem Canoni; quam lectionem editio Henscheniana turbaverat. De codicum scriptura atque ætate suppari Carolo Magno dubitare non sinit figura characterum et libri, necnon adjectio sequentium pontificum, in Colberino quidem ad Adrianum primum, et Leonem quartum; in Vaticano vero, seu Christianiano et Alexandrino ad Paschalem I; ubi etiam legitur testimonium ætatis in periœcha his cœcepta verbis: *A passione Domini nostri Jesu Christi usque ad sedem beatissimi Marcellini papæ sunt anni 276, menses 8. De apostolatu jam facto Christi martyris Marcellini usque ad tempus domini Caroli regis 25 annis regni ejus, hoc est usque ad VIII Kal. Aprilis sunt anni 490 et menses 13.* Hæc de Catalogorum antiquitate, ac de vetustate atque auctoritate codicum unde petita editio illorum fuit, delibasse sufficiat. Qui plura cupit, adeat laudatam Schelestratii dissertationem.

16. Gradus inde faciendus est ad inquirendum de auctoritate rerum in utroque Catalogo enuntiatarum. Summatim agendum est, quibus subnixus documentis auctor quarti sæculi sub Liberio rescire posset, ac nobis tradere quæcunque scripta retulit in primum Catalogum; parique lege quærendum est de alterius Catalogi auctore sub Justiniano, quibusnam de fontibus hauserit; tum ea quæ adjecit supra Catalogum primum pontificibus in eo memoratis usque ad Liberium, tum ea quæ in cæteris post Liberium perduxit ad Felicem IV.

Ut justæ disquisitioni faciam satis, attendi velim, in priori Catalogo a sancto Petro ad Liberium hæc recenseri in singulis pontificibus: nomen, annos, menses, ac dies eorundem regiminis; consulum paria, quibus initium ac finem pontificatus consignat; et alicubi decreta nonnulla, ut in Fabiano; aliquot verò ædificia in Julio, quem Liberius excipit illius Catalogi postremus. In secundo autem Catalogo additur nomen patris, et locus in Urbe, aut in provincia, ubi natus est is qui pontifex postea evasit. Adjecta sunt decreta et institutiones rituum sacrorum, præsertim in sacrificio missæ peragendo, aut circa publicam Ecclesiæ disciplinam inductæ. Adjectæ etiam ordinationes in duplici ordine hierarchico hujus sanctæ Ecclesiæ Romanæ, presbyterorum scilicet ac diaconorum, necnon episcoporum extra Urbem, ab aliis pontificibus celebratæ. Per illas vero ætates, unde incipiunt, et in quas desinunt Catalogi prædicti, usu receptum erat hæc omnia memoriæ mandare, præsertim in describendis indicibus sacerdotum. Videndum est accurate per singula.

17. Nomen pontificis conjungere cum parentis indicatione solemne fuit tum apud Christianos, tum apud Hebræos, imo et apud Romanos ethnicos, constante Vita beati Petri. Nullum documentum illustris afferri potest quam quod sacrosanctis in Evangeliiis veritas consignavit. Jesus Christus æternus pontifex a Simone cum diceretur, indicatione veri

A Patris, *Filius Dei vivi*, eundem Simonem designatum vicarium suum nominat *Simonem Bar-Jona, Simonem filium Joannis*, deinde *Cephas, Petrum* (*Matth. xvi*). Præcursor Christi Joannes de genere sacerdotali dicitur *Joannes Zachariæ filius*. Joannes evangelista, et Jacobus ejusdem frater vocati ad apostolatam dicuntur *fili Zebedei*. Satis elucet his in exemplis consuetudo ætatis ac regionis: quam ab Hebræis passim retentam ea tempestate addiscimus ab eorundem sacerdote atque historico Josepho, proprium nomen ita consignante in prologo ad librum de bello Judaico: *Ego Josephus Matathæ filius, Hebræus, sacerdos ex Hierosolymis*. Quid huic consuetudini similis, quam ea quæ servatur in secundo Catalogo? *Anicetus, natione Syrus, ex patre Joanne, de vico Amisa, etc. Pius, natione Italus, ex patre Rufino, frater Pastoris, de civitate Aquileia, etc. Soter, natione Campanus, ex patre Concordio, de Civitate Fundis, etc. Eleuter, natione Græcus, ex patre Abundantio, de oppido Nicopoli, etc.* Apud Romanos vero, præsertim in Catalogis contexendis, id passim servatum fuisse docent inscriptiones. Cum enim in pluribus vitæ civilis usibus habenda esset ratio ætatis, familiæque plebeïæ aut patriciæ ea necessitas memorandi parentes, patriam, ætatem induxit apud Romanos consuetudinem ut illa plerumque consignarentur non modo in libris censoriis (unde pars maxima eorundem historiæ fluxit, teste M. Tullio), verum etiam in tabulis marmoreis, auctoritate publica positis aut privata. Quod autem attendi mereatur, præcipue in secundo Catalogo, id est, in Pontificibus Romanis in Urbe natis, non memorari *tribum*, cui erant ascripti ut cives, sed *regionem*. Id vero indicat, ut ego arbitror, hæc notiones, quæ in Catalogis reperiuntur, fuisse collectas ex tabulis et registis conscriptis per septem notarios Ecclesiæ Romanæ, a Clemente I Petri discipulo et successore assignatos totidem regionibus ecclesiasticis Urbis, in quas contraxit quatuordecim ab Augusto constitutas, ad martyrum gesta colligenda. Martyrum autem in numero sunt omnes Romani pontifices usque ad Sylvestrum. *Hic fecit septem regiones* (sunt verba Catalogi secundi in Clemente) *et divisit notariis fidelibus Ecclesiæ, qui gesta martyrum sollicite et curiosè unus quisque per regionem suam diligenter perquireret*. Mos iste ad octavum sæculum perductus est, cum infra Adrianus I (num. 291) a Paulo I fuerit constitutus *notarius regionarius*.

Legimus itaque in secundo Catalogo: *Cletus, natione Romanus, de regione Cælio monte, ex patre Faustino, etc.* Regionis Urbaniæ indicatio omititur in Zephyrino proximo decessore Callisti: quod scilicet Acta, quæ satis integra sub Antoninis servata fuerant, cum illi principes Ecclesiam mitius haberent, adeo turbata sunt in persecutionibus Severi et Decii, ut providentia Fabiani sub Decio passi fuerit iterato occurrendum, ne omnino interirent, et consulendum reparationi Actorum veterum, ac futurorum securitati per novam divisionem regionum

septem in Urbe, totidem diaconis assignatis, parique ferme numero subdiaconorum, qui notarios sollicitarent ad colligenda martyrum gesta: quemadmodum uterque Catalogus testatur in Fabiano, num. 21: *Hic regiones divisit diaconibus*. Ita refert Catalogus primus. Addit secundus Catalogus: *Et fecit sex subdiaconos, qui septem notariis imminerent, ut gesta martyrum fideliter colligerent*. Verum hæc ipsa gesta recentiora collecta post Fabianum, incendio plerumque sublata per immanem persecutionem Diocletiani, præclari operis reliquias admodum paucas nobis transmiserunt, quemadmodum Schelestratius annotat ad hunc locum: *De plucis admodum martyribus, ait, mentio fit in antiquiore Catalogo; et eorum Acta non describit, sed tantum martyrii genus verbo indicat. Unde putem Acta martyrum, a notariis et subdiaconibus primitivæ Ecclesiæ descripta, in persecutionem Diocletiani cum cæteris Ecclesiæ membranis periisse. Vel si quæ integra ex incendio evaserunt, ea ad manus nostras non devenisse, sed temporum vetustate ferme omnia consumpta esse*. Acta vero plura servata sunt martyrum, qui præcesserant i et ii sæculo æræ Christianæ cum descripta jam forent exiguo aut nullo periculo sub Antoninis; ita ut Hegesippus Romæ agens inde potuerit ea tempestate contexere libros quinque ecclesiasticæ Historiæ sub Eleuthero papa, testibus Hieronymo et Eusebio, quorum ætate superstites fuisse idem Eusebius scribit lib. iv, cap. 22. Ex iisdem Commentariis Hegesippi, cum iste fateatur (*Hist. Eccl.* lib. iv, cap. 8) se dedisse complura quæ verissimam apostolicæ prædicationis historiam complectebantur, et præcipue Catalogum, et successionem pontificum Romanorum colligat non in uno loco (*ibid.*, cap. 22), arguere possumus superfuisse notariorum Acta, exprimentia nomen, patriam, regionem et annos illius pontificis qui martyrii afflictebatur; momente etiam Cypriano lib. iii, epistola 6, ad presbyteros et diaconos Romanos data, ut ne omitterent consignare diem obitus eorum qui in carcere pro Christo decedentes erant martyribus accensendi.

18. Quin etiam locus sepulchralis non raro consignabatur die et anno depositionis indicato per consules ordinarios; quod in privatis etiam fidelibus, nec martyrii affectis, nec sacerdotio insignitis passim occurrit, dum inspicimus cœmeteria suburbana, et titulos legimus vel in cryptis martyrum, vel in libris Romæ subterraneæ, effossas inde tabulas et epigraphes memorantibus. Hinc Eusebius potuit Romanorum pontificum initia et successionis tempus finemque conferre cum annis imperatorum (quod sæpe facit) ex indicio consulatus, quo electus quisque fuerat ad regimen Ecclesiæ capessendum, et quo sacerdotium ac vitam exolverat. Exemplum denum

A anno suscepti episcopatus undecimo, pontificatum Romanæ urbis sortitus est Hyginus. Historiæ Augustæ scriptores Græci ac Latini consignant annum emortualem Adriani, et primum imperantis Antonini cognomento Pii, Nigro et Camerino consulibus; confirmante lapide apud Gruterum, fol. cccvi, n. 4, signato in adversa parte eorundem consulum collegio, ut advertit eminentissimus Norisius Epistolæ consularis pag. 85. Catalogus secundus refert exordium pontificatus Hygini ad consules Camerinum et Magnum (ita enim vitio amanuensium imperitorum factum est ut *Nigrum* in *Magnum* conversum videamus), nempe Camerinum et Nigrum. Licet in priori Catalogo lacuna impediatur ne consulum nomina legi possint, supplentur hæc facile ex præcedentibus et consequentibus; quibus tribuitur vitæ terminus decessoris et initium episcopatus in successore. Postremi consules, quos idem Catalogus numerat sedis Telesphori, sunt Cæsar et Balbinus (Albinum corrupte reddidit amanuensius una littera dempta) nempe *L. Ælius Cæsar II* et *P. Cælius Balbinus*, ita incisi in Auximati marmore apud Gruterum fol. cccxlv, 40, posito vi Idus Julii. Hoc consules proxime excipiunt Camerinus et Niger in Fastis Consularibus, quarto Christi sæculo descriptis (adeoque ætatis ejusdem cum priori Catalogo) et a Bucherio simul editis, illustratis vero a card. Norisio in dissert. post epochas Syromacedonum. Recte igitur ponuntur postremi consules Telesphoro assignati *Ælius Cæsar II* et *Balbinus*, et primi Hygino attributi *Camerinus* et *Niger*. Rursus confirmantur ex aliis præcedentibus collegiis in utroque Catalogo recensitis cum annis pontificum, et paratis cum annis imperatorum. Nam uterque Catalogus assignat Telesphoro annos episcopatus undecim, et menses tres, ejusque proximo decessori Xysto annos decem, et menses duos vel tres: quorum sit exordium collegium consulum Nigri et Aproniani, finis vero Coss. Verus et Ambululus. Summa episcopatum Xysti et Telesphori dat annos xxi et menses circiter sex. Adrianus in imperio exegit annos xx et menses xi, Dione teste in ejus Vita; cui nummi et lapides suffragantur, si Norisii observationes adhibeamus Epist. Consularis pag. 83. Dio autem tradit se accepisse ea quæ scripsit ab Aproniano, patre suo, qui tunc Ciliæ præerat, cum decedente Trajano in eadem provincia, Adrianus adoptio, et imperium factione Plotinæ processit. Qui consules igitur fuerunt ordinarii, Trajano decedente Selinunte die 10 Augusti (fuerunt autem Niger et Apronianus, ut universa monumenta comprobant, et historici cum Dione), eosdem iudicisse fatendum est in exordium Xysti. Uterque autem catalogus pariat initium Xysti cum iisdem Coss. Nigro et Antoniano. Decimo autem ab illis loco subsequuntur in

bique positis, tam in catalogis memoratis quam in A Eusebii Chronico et Historia, eodem seculo scripta quo prior Catalogus edebatur, demonstrat illa ætate superfuisse indiculos et documenta notariorum Ecclesiæ Romanæ, unde scriptores Catalogi non minus certam quam Eusebii chronologiam et seriem pontificum concinnarent.

19. Verum quis dubitet ætate Eusebii et prioris Catalogi ad Liberium pertinentis, in Ecclesia Romana existisse indiculos annorum et consulum, unicuique pontifici assignatorum? eum Acta martyrum, qui Romæ præsertim patiebantur ætate ab apostolis proxima, persepe exprimant nomina consulum aut præfectorum Urbi, aut imperii principum, et diem passionis. In Actis sancti Ignatii, n. 2 et n. 8 editionis Ruinartii legimus quoque annum imperii cum consulibus pariatum. *Facta autem sunt hæc die ante XIII Kal. Januariæ præsidentibus apud Romanos Syria et Senecio secundo* (ita habent num. 8, numero autem 2 scribitur) *post annum quartum* [Ruin. corrig. nonum] *Traiani, ejusque victorias de Scythiis ac Thracibus* [intellige *Dacis*] reportatas ea contigisse. C. Sossius Senecio III et L. Licinius Sura II Coss. anno Traiani quarto processerunt, et interposito quinquennio cum nonus annus ejusdem imperii laberetur, iidem consules Senecio IV et Sura III fastos aperuerunt. Victoria vero Traiani Dacica contigit anno sexto imperii Traiani, ejusque tribunitiæ potestatis habente, ut ex numismatibus licenter probavit eminentissimus Norisius Epistole Consularis, pag. 66. Quare monebat recte Ruinartius *post annum IV Traiani* mendum esse amanuensis vertentis in IV numerum IX; cui optime convenit epocha Daciæ victoriæ ante triennium relatæ, et expeditio suscepta in Parthos et in Armeniam, quæ in ejusdem Actis pariter memoratur. Et revera contextus verborum ita videtur requirere, cum Senecio et Sura secundo præsertim, hoc est iterum collegæ in consulatu (negligenter expresso per voces *Syria et Senecio secundo*) recurrant anno Traiani nono. In sepulcralibus etiam titulis depositio martyrum signata non raro legitur nominibus consulum, ut passim ostendere possumus in fragmentis lapidum quæ e sacris cœmeteriis quotidie extrahuntur. In Actis martyrum in Urbe passorum nomen præfecti Urbis quandoque exprimitur: qui magistratus licet non esset annuus, relatus tamen ad alias notiones expeditionum, victoriarum, mortis principum, aut simile quidpiam, incidens in ea tempora, et in Actis martyrii expressum, redditur character satis idoneus ad pariandum cum consulatu. In Actis Justini martyris Rusticus præfectus Urbi eumdem ac socios interrogat et capite plectit. Publicus præfectus Urbi legitur in Actis S. Felicitatis sub Antonino. Si hodie haberemus integram seriem præfectorum Urbi per duo priora sæcula æræ Christianæ, quemadmodum integra series legitur successorum in eo magistratu ex anno Christi 254 ad 354, in opusculo quarti sæculi edito per Bucherium ex iisdem membranis, in quibus

reperit primum catalogum; ex iudicio præfectorum perinde ac ex notione consulum epochas martyrum (adeoque et pontificum) colligi posse compertum foret. Quarto autem sæculo Christi dum Catalogus prior conscribatur, seriem præfectorum fuisse perspectam arguit fragmentum illud præservans per solidos annos centum singulos successores. Hanc vero consuetudinem, sive etiam necessitatem historicam eosdem magistratus commemorandi in gestis Ecclesiæ viguisse dixi ætate ab apostolis proxima. Neque id moris justo maturius a me inchoari quispiam reputet, cum evangelicis oraculis doceamur, a divino Spiritu dictatam regulam ita definiendi epochas illustrium gestorum Christi, ejusque discipulorum. Natalis Domini consignatus a S. Matthæo (*Matth. 1*) per annos postremos regni Herodis Magni, a S. Luca indicatur per descriptionem primam, ex edicto Augusti factam præside Syriæ Cyrino (*Luc. 11*). Ejusdem baptismus ac prædicatio Joannis refertur ad annum quintum decimum imperii Tiberii Cæsaris, procurante Pontio Pilato Judæam, tetrarcha autem Galilææ Herode, Philippo autem fratre ejus tetrarcha Ituræ et Trachonitidis regionis, et Lysinia Abilina tetrarcha, sub principibus sacerdotum Anna et Caipha (*Luc. 11*); cujus etiam postremini anno pontificatu designatur a Matthæo, Marco, et Joanne annus Dominicæ passionis (*Matth. xxvi, 3, 37; Marci xiv, 61; Joan. xi, 49; xviii, 14*). Apostolorum vero gesta per S. Lucam Romæ conscripta tot abundant indicibus chronologiæ per successiones præsidum Syriæ, et magistratus, tum in provinciis tum Romæ agente Paulo ibidem recensitos, ut S. Hieronymus colligat historiam pertinere *ad biennium Romæ commorantis Pauli, id est, usque ad quartum Neronis annum* (S. Hieronym. *in lib. de Script. Eccl. in Luc.*). His igitur exemplis eruditi scriptores ecclesiasticæ historiæ, præsertim Romæ agentes, et cum apostolis versati aut cum viris apostolicis, quemadmodum versatus est Hegesippus, inter cætera veritatis criteria, quibus opera sua confirmarunt, non omisere gestorum tempora ad notas epochas revocare. Hegesippi locum produxit Eusebius de martyrio Jacobi fratris Domini. Epocham illius martyrii significavit proximam obsidionis Hierosolymitanæ paulo post subsecutæ. *Nec multo post, inquit, obsidio Vespasiani, et Judæorum captivitas subsecuta est. Hæc Hegesippus, cum Clemente consentiens* (Euseb. *Hist. Eccl. lib. II, cap. 23*). Sunt verba Eusebii; qui cum adducat eodem loco testimonium Josephi, referentis cædem Jacobi Justi ad intervallum trium mensium, numeratum ex morte Festi ad Albinum procuratorem a Nerone subrogatum, quo trimestri spatio Ananus junior gessit pontificatum, confirmat morem gentis atque ætatis suæ, et Romæ scribentium historicorum, ut epochas non omitterent identidem memorare gestorum quæ describebant: et historiæ suæ hoc lumen non denegare, quod Romana archiva in gestis provincialibus, et inscriptiones publicæ ministrabant. Eadem vero archiva, et mar-

mora, et indiculi, et historiae adhuc integræ habente quarto Christi sæculo, quo Eusebius et Hieronymus florebat, apertum ostendebant hoc ipsum lumen temporum auctori Catalogi sub Liberio, cujus de documentis chronologicis inquirere duxi non omitendum.

20. Gradum hinc faciam ad cognoscendam et aliis comprobendam certitudinem atque auctoritatem cæterarum rerum quæ in utroque Catalogo memorantur. Ordinationes presbyterorum, et diaconorum Urbis, nec non episcoporum hinc transmissorum ad alias ecclesias vel fundandas, vel gubernandas, obtinent locum potiorum, cum in singulis pontificibus reperiantur. Videndum igitur est qui fieri potuerit ut per tria priora sæcula a Christi Domini passione tam diligenter numeratas repererint ordinationes in Ecclesia Romana auctores secundi Catalogi, pertinentis ad ætatem Felicis quarti et Justiniani.

Nemo negaverit ab exordio Mosaicæ legis fuisse consignatum annum ac diem erectionis tabernaculi, ejusque consecrationis, simulque Aaronis pontificis, et filiorum ejus sacerdotum Exodi capite xl: *Locutusque est Dominus ad Moysen dicens: Mense primo, prima die mensis eriges tabernaculum testimonii, et pones in eo arcam, etc. Applicabisque Aaron et filios ejus ad fores tabernaculi testimonii, et lotos aqua indues sanctis vestibus, ut ministrent mihi, et unctio eorum in sacerdotium æternum proficiat. Fecitque Moyses omnia quæ præceperat Dominus. Igitur mense primo anni secundi prima die mensis collocatum est tabernaculum. Erexitque Moyses illud, etc. Laveruntque Moyses, et Aaron ac filii ejus manus suas et pedes cum ingrederentur tectum fœderis, et accederent ad altare, sicut præceperat Dominus Moysi.* Nec tantummodo in sacris litteris consignatus est dies consecrationis Aaronis primi pontificis summi, verum et ejusdem obitus dies, mensis et annus, et filii Eleazari successio et inauguratio ad maximum sacerdotium expresse memoratur Numerorum cap. xxxiii, vers. 38: *Ascenditque Aaron sacerdos in montem Hor jubente Domino: et ibi mortuus est anno quadragésimo egressionis filiorum Israel ex Ægypto, mense quinto, prima die mensis, cum esset annorum centum viginti trium.* Inde incipit pontificatus Eleazari filii Aaron. Domino enim præcipiente Moyses spoliavit Aaron vestibus suis, et induit eis Eleazarum, ut refertur Numerorum xx. Et tunc Aaron decessit e vita collectus ad patres suos. Epocham sacerdotii summi Mosaicæ legis diligenter relatum in divinis litteras cum animadvertenter nostri pontifices Christiani, censuerunt non minori cura esse referendam in Ecclesiæ tabulas dedicationem cathedræ, quæ responderet erectioni tabernaculi; ac statuerunt rursuslibet episcopi ordinationis diem annua memoria celebrare, quæ Aaronis consecrationi compararetur. Quin etiam in ritualibus libris vetustissimis, et in Canonibus Conciliorum conspicimus, fuisse assignatas certas preces cuique sacerdoti secundi ordinis, nempe presbytero, ut annuo sacrificio recoleret diem

suæ ordinationis: quas preces edidit cardinalis Thomas libro in Sacram. Rom. Ecclesiæ, pag. 211, hoc titulo: *Oratio in natali presbyteri, qualiter sibi missam debeat celebrare.*

Cum itaque et mos vetustissimus fuerit sacerdotum prioris fœderis, ut consignarent diem inaugurationis et obitus publicis tabulis; et in exordio Sacerdotii novi fœderis dies natalis cathedræ non minus quam natalitius martyrii in Petro sit annotatus; eaque ratio sit habita in successoribus Petri, et ad episcopos minorum urbium derivata sit, imo, et in presbyteri consecratione adhibita deprehendatur, quis dubitet a notariis Ecclesiæ Romanæ hæc potissimum documenta in litteras relata et in Archivis custodita, unde postmodum catalogi, et diptycha, et indiculi sunt collecti?

21. Romæ vero accuratius curatas et consignatas fuisse ordinationes Christiani ac vere divini sacerdotii quis inficiabitur, qui observet etiam profanos antistites ethnicarum superstitionum apud Romanos tanto in pretio fuisse habitos, ut cooptationes eorum insculperentur nummis, marmoribus, aris, tam in Augustis universi imperii moderatoribus cum occuparent deorum suorum maximum pontificatum, quam in privatis quibusque minus aliquod sacerdotium adeptis? Omitto annales pontificum eorumque libros linteos esse primam originem Romanæ historiæ, ut in libro secundo de Oratore memorat Marcus Tullius: *Erat historia nil aliud nisi annalium confectio: cujus rei, memorieque publicæ retinendæ causa, ab initio rerum Romanarum usque ad P. Mucium pontificem maximum res omnes singulorum annorum mandabat litteris pontifex maximus, efferebatque in album, et proponebat tabulam domi, potestas ut esset populo cognoscendi; ii qui etiam nunc annales maximi nominantur.* Satis fuerit inspicere tabulas cooptationum ad sacerdotia quæ supersunt, apud Gruterum descriptæ e marmoribus Romanis fol. ccc, et apud Panvium in Fastis ad annum Urbis 945. Præter anni notam, per collegia consulum indicatam, incisa est etiam epocha annorum ab Urbe condita. Fragmentum dabo ex collectione excell. domini Alexandri Albani:

. . COELIO APOLLINARE COS
P. R. C. A. DCCCCXXII
Q. CLODIVS MARCELLINVS
COOPTATVS
D
T. AELIO CILONE II. FLABIO LIBONE . . .
P. R. C. A. CCCCL
M. VALERIUS PAETVS AQVIL . . .
COOPTATVS
C. IVNIO ASPRO II C. IVLIO ASPRO . . .
P. R. C. A. DCCCCLX . . .
FAVSTINIANVS
COOPTATVS
. AVG. III ET COMA
P. R. C. A. DCCCCLXX . . .

Nummos qui cupiat ejus rei testes, observet argenteos et aureos Neroni Cæsari a senatu cusos sub patre Claudio, cum epigraphe: SACERDOS COOPTATVS IN OMNE CONLEGIVM SVPR NVMERVV EX S. C. Eadem cooptationem refert marmor vetustum apud Grute-

rum fol. ccc, ad consulatum v Claudii Augusti, collega Orfito post Romam conditam anno 804. Pontificatus autem Maximi a se initi diem ita incidit Augustus in Kalendario marmoreo, ofin apud Maffeios, nunc autem in Farnesianis ædibus asservato ad Campum Floræ : HOC DIE CAESAR PONTIF. MAXIM. FACT. EST (ad diem pridie nonas Martii); et in alio Kalendarii fragmento nuper effosso apud Antium cura et impensis laudati vindicis eruditæ antiquitatis excell. Alexandri Albani SS. D. N. fratris filii signatur dies xiv Kal. Nov.

HOC DIE CAESAR TOGAM VIRILEM SUMPISIT

... .. supplementibus fracturam marmoris, quæ sequentia surripuit, Nicolao Damasceno, et Suctonio, quorum ex testimoniis collegit B card. Norisius in Cenotaphiis Pisanis dissert. II, pag. 115, Augustum eadem die togam puram induisse, deposita puerili prætexta, et pontificem creatum in locum L. Domitii. In alio lapide apud Gruterum pag. ccxxviii, 8, non solum indicatur dies quo Tiberius Cæsar pontifex maximus creatus fuit, sed de industria asserit idem dies allectus ad dedicandas statuas Cæsarum et Augustarum. PERPETVOQUE EIVS DIE DEDICATIONIS DATVROS NOS TESTATI SUMUS QVEM DIEM QVO FREVENTIOR QVOTANNIS SIT SERVAVITVR VI IDVS MARTIAS QVIA HAC TI. CAESAR PONT. MAX. FELICISSIME CREATVS EST.

Solemne igitur erat apud Romanos æræ Christianæ sæculis primo, secundo ac tertio, ut memorati lapides docent, signare in Fastis collegiorum sacerdotalium (nedum in libris pontificalibus) cooptationes novorum sacerdotum, et electiones pontificum minorum et maximorum. Quin etiam diem certam cooptationis in collegium fratrum Arvalium (in sacerdotium scilicet collatum Romulo ab Acca Lauren-

tia, adeoque inter antiquissima Urbis censendum) ita insculptum ostendunt monumenta ejus collegii quæ Musæum Albanum illustrant, a nobis sæpe consulendum. Dabo partem inscriptionis quæ ad nostram rem pertinet, cum reliqua videri possint descripta ex eodem marmore apud Sponium, Miscellan. pag. 5, et apud Fabretum Inscriptionum pag. 442.

... .. ISDEM COS (nempe L. Ceionio Commodo D. Novio Prisco) K. MART. IN AEDE CONCORDIAE ADSTANTIBVS FRATRIBVS ARVALIBVS EX TABELLA IMP. CAESARIS VESPASIANI AVG. MISSA C. SALVIVM LIBERALEM N. BASSVM IN LOCVM C. MATIDI PATRVINI DEMORTVI COOPTAVVS IN COLLEGIO ADFVERVNT L. VERATIVS. QVADRATVS C. VIVSTANVS APRONIANVS L. MARCVS POSTVMVS C. SALVIVS LIBERALIS N. BASVS. ISDEM COS. MAG. C. SALONI MATIDI PATRVINI IN CIVIS LOCVM SVCCESSEIT OBIT MAGISTERIVM EODEM ANNO ISDEM COS. K. MART. P. SALLVSTIVS. BLAESVS. ISDEM COS. V. ID. MART. IN AEDE CONCORDIAE MAG. L. SALLVSTIVS BLAESVS COOPTATVS IN LOCVM C. MATIDI PATRVINI COLLEGI FRATRVM ARVALIVM CONVOCAVIT ET

22. Tabulae complures marmoreæ, Actis hujus collegii insculptæ, et in Gruteriana collectione memoratæ post fol. cxviii, quæ olim apud Fulvium Ursinum, nunc vero in palatio Farnesiano videntur supersites, demonstrant etiam sequentes ætates, usque ad quartum et quintum sæculum Christi, eandem consuetudinem custodisse, incidendæ scilicet diei qua vota publica concipiebantur pro salute Cæsarum, et qua concepta solvebantur; ritu superstitionis ethnicae diligenter explicato in aliis quoque marmoribus ejusdem collegii, quæ ante annos circiter viginti effossa ad sextam lapidem extra Urbem, et inde a me reportata edidit recolendæ memoriæ præsul Philippus a Turre episcopus Adriensis, mihi dum viveret amicissimus. Eadem modo asservatur in paulo ante laudato museo excell. D. Alexandri Albani

IMP. CAES. M. AVR. ANTONINO AVG. IIII. C. AVFIDIO VICTORINO II. COS. IN CAPITOLIO etc. ISDEM COSS. . . . VII ID IANVAR IN PRONAO FRATRES ARVALES SACRIFICIVM DEAE DIAE INDIXERVNT. Q. LICINIVS NEPOS MAGISTER VELATO CAPITE CONTRA ORIENTEM QUOD BONVM FAVSTVM FELIX FORTVNATVM SALVTAREQVE SIT IMP. CAES. M. AVRELIO (nomen Commodi abstrahum) ANTONINO AVG PIO SARMAT GERM MAXIMO P M PP COS IIII OPTIMO MAXIMOQVE PRINCIPI DIVI M ANTONINI FIL DIVI ANTONINI DEPOTI DIVI HADRIANI PRONEPOTI DIVI TRAIANI ABNEPOTI SENATVI P Q R FRATRIBVSQVE ARVALIBVS SACRIFICIVM DEAE DIAE HOC ANNO ERIT ANTE DIEM XVI KAL IVNIAS ROMAE ANTE DIEM XIII. K IVN IN LVCO ET DOMI XIII. K IVN CONSVMMABITVR DOMI ADFVERVNT IN COLL Q LICINIVS NEPOS MAG etc. et pluribus interpositis ritus hujusce superstitionis Sacrificii persoluti ita describitur ISDEM COS XVI K IVN.

IN DOMVM LICINI NEPOTIS MAG FRATRES ARVALES PRAETEXTATI SACRIFICIVM DEAE DIAE TVRE ET VINO FECERVNT IBIQVE DISCVMBENTES TORALIBVS SEGMENTATIS MINISTRANTIBVS PVERIS PATRIMIS ET MATRIMIS SENATORVM FILIS AELIO AVIOLA ET ACILIO SEVERO etc. ISDEM COS XIII K IVN IN LVCO DEAE DIAE Q. LICINIVS NEP MAG AD ARAM IMMOLAVIT. . PORCILLAS PIACVLARES N LVCI COINCIVENDI ET OPERIS FACIENDI IBIQVE BACCHAM HONORARIAM ALBAM AD FOCVLYM IMMOLAVIT SACERDOTES IN TETRASTVLO CONSEDERVNT ET EX SACRIFICIO EPVLATI SVNT SVMPVISQVE PRAETEXTIS ET CORONIS SPICEIS BITTATIS LVCVM DEAE DIAE SVMMOTO ASCENDERVNT ET PER Q. LICINIVM NEPOTEM ET CATILIVM SEVERVM PROFLAMINEM AGNAM OPIMAM IMMOLAVERVNT PERFECTO SACRIFICIO OMNES TVRE ET VINO FECERVNT DEINDE CORONIS INLATS SIGNISQVE VNCTIS PETRONIVM PRISCVM EX SATVRNALIBVS PRIMIS IN SATVRNALIA SECVNDA MAG FECERVNT ET FL SVLPICIANVM FLAMINEM

Retuli tot versus hujusce inscriptionis e multo pluribus quibus ea constat, ut ostenderem, imperante Commodo circa finem sæculi secundi viguisse morem incidendi in publicis tabulis collegiorum sacerdotalium apud Romanos annum, ac diem sacri eo-

rumdem concepti, ac persoluti, et magistrorum collegii, et Flaminum creatorum. Ad sæculum tertium pertinet alia inscriptio ejusdem collegii sub Caracalla, quæ cum præcedenti reperta fuit, et legi potest in laudato libro præsulis de Turre edita post disscr-

tationes de Veteribus Monumentis Antii et de Mithra. Referuntur vero ad quartum sæculum æræ Christianæ marmora non dissimilis argumenti, licet ad Mithram pertineant, cum ejusdem superstitiones adhuc ab ethnicis in Urbe retinerentur. Apparent in iis inscriptionibus signati consulatus ac dies initiationis eorum qui sacerdotibus Mithriacis ascribebantur, ritu a Prudentio expresso. Lapides ejus rei testes a Grutero memorati folio MLXXXVII visuntur adhuc in palatio Barberino ad Quirinalem. Licet enim traditio

A Persicorum, et Eliacorum, et Cryphiorum ostensio memorata sub initium inscriptionis sint potius verba sacrorum, quam initiationis propria, ut placet laudato auctori dissertationis de Mithra, cap. 5, pag. 203, attamen dies et annus consecrationis diserte exprimitur in eodem lapide peractæ in consulatu v Valentis et Valentiani junioris primo, quando Aurelius Victor Augentius Æmiliano Corfoni filio consecrato sacerdoti Solis tradidit Coracica.

DATIANO ET CEREALE CONS
NONIVS VICTOR OLYMPIVS V. C.
PP. AVR. VICTOR AVGENTIVS V. C. P.
TRADIDERVNT PERSICA PRI. NON. APRIL. FEL
CONS SS. TRADIDERVNT ELIACA
XVI KAL. MAI. FELIC
OSTENDERVNT CRYPHIOS VIII
KAL. MAI. FELIC
DD. NN. VALENTE. V. ET
VALENTINIANO IVNIORIS PRIMVM
AVGG. CONS. VI. IDVS. APRIL
AVR. VICTOR AVGENTIVS. V. C.
P. P. FILIO. SVO. AEMILIANO. CORFONI
OLYMPIO. C. P. ANNO. TRICESIMO
CONSECRATIONIS. SVÆ. TRADIDIT. CORACICA
FELIC. CON. SS. OSTENDERVNT
CRYPHIOS. VIII. K. MAI. FELIC

23. Alias consecrationes die certo signatas ostendit Gruterus fol. xxviii et sequentibus: quas inter singularis est illa, ubi Sextilius Agesilaus Ædesius se in æternum renatum dicit Taurobolio Criobolioque percepto DD. NN. Valente V et Valentiano Jun. Augg. Coss. Idibus Augustis; unde dignoscitur posita circa finem sæculi quarti cum pluribus ejusdem ætatis inscriptionibus ibi relatis.

Cum igitur collegia sacerdotalia ethnicæ superstitionis, quæ Romæ vigeabant a primo Christi sæculo ad finem quarti, sodalium suorum Fastos et Acta, initiationes, ritus, decreta, dedicationes non modo mandarent litteris in libris linteis, aut eburneis tabellis inscriberent, sed etiam marmoribus insculperent, et proponerent in atriis, et in pronao suarum ædium, tum etiam Kalendaris insererent in foro positis, ad auctoritatem et perennitatem conciliandam suis institutis; Christianæ professionis cultores non minus providi, et multo sanctioribus exemplis imbuti per divinas litteras utriusque Testamenti, merito censuerunt ad dignitatem veræ religionis pertinere, ut laterculos ederent pontificales, et martyrum passiones, veluti Fastos Ecclesiæ triumphales, ornarent notis chronologicis anni, seu consulum, mensis ac diei, quo veritati testimonium præbuerant sanguine et confessione. Intelligebant enim pergratum Deo futurum, et posteris maxime utile, ut fides publica Actis constaret, et annua memoria recolere posset eorum ingressus ad gloriam, in iis præsertim cæmeteris suburbanis in quibus martyres atque pontifices deponerentur. Decreta vero pontificum aut conciliorum, quæ prioribus etiam sæculis ante Constantinum Magnum edita fuerant, aliquando expressa fuisse tabulis, aut cippis marmoreis aperte nobis ostendit inscriptio Canonis Paschalis in vetusto marmore exprimente

B cathedram pontificalem S. Hippolyti episcopi et martyris sub Severo Alexandro cum ejusdem statua insidente, quam ex cæmeterio Lucinæ in agro Verano translata ad bibliothecam Vaticanam tot eruditorum libri illustrarunt, chorum ducentibus Baronio et Bucherio. Titulus ita inscriptus est *ἔτος Α*, etc. id est ANNO PRIMO REGIMINIS ALEXANDRI IMPERATORIS FACTA EST XIV PASCHAE IDIBVS APRILIBVS SABBATO CVM MENSIS EMBOLISMALIS FVISSET. ERITQVE SEQVENTIBVS ANNIS SICVT IN TABVLA SVBIECTVM EST. EVENTIT VERO IN PRAETERITIS SICVT INDICATIVM EST. SOLVERE AVTEM OPORTET IEIVNIVM VBI DOMINICA INCIDERIT. In hoc igitur lapide, inciso anno Christi 222, lex Sacrorum, quæ proponitur observanda in Festo præcipuo celebrando Paschatis Christiani, continet institutum jejunii solvendi Dominica die, ab apostolica traditione perductum ad Ecclesiam Orientalem et Occidentalem, et confirmatum decretis Pii, Eleutheri et Victoris pontificum Romanorum, post coacta hujus postremi præsertim jussu concilia a Theophilo in Palæstina, et alibi, uti suo loco dicendum erit. Quare supersunt vestigia non obscura pontificiarum constitutionum, et sacrarum legum observandi ritus festorum, et jejunii solvendi, incisa vetustis in marmoribus Romanis, etiam constante persecutione, ut jam tum addiscerent hierarchiæ summi hujus Ecclesiæ omnium principis, Urbana marmora Christianis sacris insculpta erigenda esse ad instar cippi triumphalis supra contractas tabulas ethnicæ superstitionis: quæ tunc a fratribus Arvalibus, aliisque Dæmonum mysteriis, et sacerdotibus Isidis, Serapidis, Mithræ, Solis, et Matris Magnæ dedicabantur, sub fallaci spe promissæ sibi æternitatis, tanquam

præsidia profani cultus inanum deorum nunquam interituri; cum eodem sæculo cederent in prædam, et verterentur in monumenta victoriæ de triumphalis erroribus partæ a veritate religionis Christianæ. Verum hæc alias. Nunc in ea digitum intendimus hac tantum de causa, ut appareat auctoritas rerum, quæ enuntiantur in vetustis Romanorum pontificum Catalogis, quarti præsertim, et sexti sæculi (unde hic Liber Pontificalis agnoscitur contextus sub Gregorio II et III) cum per eas ætates consuetudo vetus Romæ vigeret, tam apud Christianos quam apud ethnicos, consignandi marmoreis tabulis perinde ac libris pontificalibus acta et decreta collegiorum, initiationes et sacerdotia eorum potissimum qui cœtui præssent.

24. Acta et ordinationes Ecclesiæ Romanæ splendidius consignata leguntur post assertam libertatem divini cultus a Maximo Constantino. Beatus enim Damasus papa, qui tabulis marmoreis convestiri curavit atria ecclesiarum, aditus cœmeteriorum, sepulcra martyrum, quæ tabulæ postmodum dictæ sunt *Platonæ*, elegantibus etiam versibus complexus est in earumdem inscriptionibus complura documenta historiæ decessorum suorum, et martyrum: quorum aliqua integra supersunt ætate nostra in hypogæo basilicæ Vaticanæ, in æde S. Sebastiani extra muros, et in titulo Equitii: alia leguntur apud Gruterum, et tomo IV Veterum Analectorum Mabillonii, descripta ætate Caroli Magni; alia denique collecta a Martio Milesio in editione operum B. Damasi.

25. Cum vero et in cœmeteriis martyrum appareat sæpe annus ac dies depositionis, plerumque scalpro cælatus in tabulis marmoreis, occudentibus loculum, non raro in calce exaratus, aut minio coloratus in cemento crustas marmorum jungente cum margine loculamenti; quis non videat, ex his autographis collectas fuisse tabulas, sive indiculos, et laterculos depositionum, et rudimenta illa Martyrologii Romani, a Bucherio reperta in membranis quarti sæculi aut quinti, et ab eodem edita post Canonem Paschalem Victorii Opusculo tertio pag. 276?

DEPOSITIO EPISCOPORUM (a).

- Sexto Kalendas Januariæ, Dionysii in Callisti.
- Tertio Kalendas Januarii, Felicis in Callisti.
- Pridie Kalendas Januarii, Sylvestri in Priscillæ.
- Quarto Idus Januarii, Miltiadi in Callisti.
- Decimo octavo Kalendas Februarii Marcellini [Marcelli] in Priscillæ.]
- Tertio Nonas Martii, Lucii in Callisti.
- Decimo Kalendas Martii, Caii in Callisti.]
- Quarto Nonas Augusti, Stephani in Callisti.
- Sexto Kalendas Octobris, Eusebii in Callisti.
- Nonis Octobris, Marci in Balbinæ.
- Sexto Idus Decembris, Eutychiani in Callisti.
- Pridie Idus Apriles, Julii in via Aurelia miliarjo III. in Callisti.]

26. Verum de diligenti cura notariorum apostolice sedis tum in incidendis epochis depositionum in

(a) Nempe Romanorum a Lucio ad Julium.
(b) Anno Christi 438.

A loculis summorum pontificum, tum in colligendis diptychis, et catalogis ex earumdem inscriptionum et Actorum autographis nemo jure dubitaverit, cui perspecta sit diligentia, quam pari ferme studio impenderunt proximarum Italiæ civitatum episcopi indecessorum suorum memoriis præservandis posteritati. Liceat mihi proferre ex Nolana ecclesia illustre documentum, quod ante annos quindecim inde collegi, eum a S. D. N. Clemente XI ascriptos comitatu eorum, quos eminentissimo cardinali Carolo Barberino legato de latere ad Catholicum regem Hispaniarum Philippum V Neapoli tunc agentem administratos delegerat legationis, permissu ejusdem cardinalis Nolam me contulisset ad sacras antiquitates perlustrandas ejus ecclesiæ et cœmeterii S. Felicis in Pincis dicti: ubi supersunt complures basilicæ partes, musivo et inscriptionibus decoratæ a S. Paulino episcopo Nolano. Tanti sacrarii monumenta bene multa edere cum possim publica luce dignissima, his tantum contentus ero quæ pertinent ad argumentum a me susceptum ad pertractandam in hac præfatione, nempe ad sarcophagos et sepulcrales tabulas aliquot episcoporum insculptas, die et anno depositionis per consules indicato.

In Zophoro litteris musivi operis legitur epigramma S. Paulini, æquale testimonium ædis sacræ a se amplificatæ.

Parvus erat locus ante sacris angustus agendis
Suplicibusque negans pandere posse manus.
Nunc porculo spatiosa piis altaria præbet
Officis melii martiris in gremio.
Cuncta Deo renovata placeant. Novat omnia semper
Christus et in cœcivum luminum amplificat
Sic et dilecti solivm Felicis honorans
Et splendore simul provellit et spatio.

In arca marmorea apud altare

DEP. SANC. FELICIS EPS. V. ID. FEBR.
POS. CONS. FA. VS. TI. VC (b).

Cum S. Paulini obitus referatur ad annum 430, sanctus Felix octennio post depositus ejus ætatem æquat.

In alia proxima arca marmorea

DP. EP. PAVLINI IVNIORIS D. III. ID. SEPTE
FL. DIOSM ORO (c) VC CONS

In alio sarcophago detritæ sunt litteræ inscriptionis: ita ut incertum sit an episcopus ibi recondatur. Sed nomina consulum supersunt integra: quæ indicant annum 359.

SEMPER OB MERITVM VIVEIS PRAECONIA LAVDIS
ET BONA PROGENIES . . .
PEVIA SV . . .
RELIQUIAE . . .
IA . . .
. . . ELA . . . SEMPER ERIS . . . OMINE DVCI
A . . . OB . . .
. . . FELICIVS
EVSEBIO ET YPATIO COSS DP. IN FACE
VI KAL IVN

In alio marmore

(c) Ita mendose incisus Fl. Dioscori consulatus incidens in annum Christi 442.

DP. THEODOSI — FPC — DIE
VII - IDVS - DECEMBRES - FL-
FAVSTO — JUNIORE — SC. CONS (a)

Non omittenda est inscriptio Aureliani episcopi, licet iudicio consulum desituta (nescio an ejus, qui Nolanorum præsulum habetur quintus): ubi anni ejusdem sedis ita memorantur.

† DPS. SANC. M. DMN. AVRELIANI EPISC. IN PACE QUI BIXIT
ANNIS
PL M LXXX SEDIT ANN. XXXVIII. DEP. ES. OCTAVV.
KAL. AVG.

In sequenti marmore memoratur Leo episcopus: Et inscriptio pertinere videtur ad annum 547 sextum post consulatum Basilii

† HIC REQVIESCIT APOL
LONIA SACRA VIRGO

Luperci etiam episcopi visitur epigraphæ marmorea in structura, ipsius jussu adornata circa annum Christi 555, qua ætate præfuit Nolanæ Ecclesiæ.

† HOC QVOD CERNITIS DISCITE QVOD LVPERCVS EPISCOPVS COMPSIT ET
ORNAVIT IN HAC ECCLESIA
LVPERCVS EP FIERI PRECEP
AMORE DI ET SCORVM FELIC. ET PAVLINI RVFI LAVRENTI ET PATRICII

S. Patricius nepos B. Tartini Turonensis episcopi B quorum aliqui memorant annos sacerdotii, diem auditor fuit sancti Paulini Maximi episcopi Nolani. positionis, aut consulatum.

Ab his non disjungendi sunt lapides sepulcrales Adeodati archipresbyteri tale est epitaphium marmoreum: in quo etiam visitur insculpta columba sacrarum virginum, eadem in ecclesia superstites: pro more Christianis familiari.

ADEODATVS INDIGNVS ARCHIPRESVITER. SCE. NOL. ECCL. REQVIE
SCIT HIC

Hæc videntur ejus jussu lapidi insculpta, cum sibi pararet sepulcrum. Cætera quæ sequuntur addita a confratribus post ejus obitum:

DILECTVS A DO ET HOMINIBVS. IN. SACERDOTIVM
ERAT. ENIM. SERMONE. VERAX. IN. IVDICIO. IVSTVS. IN. COMMISSO. FIDELIS
DVLICIS ET BENE SVADVS. IN. VERSIBVS. SVIS SEMPER
ATDVXIT. MVNERA. QVOPIOSA. QVANDO. INGRESSVS EST. IN SCM FELICEM
TEMPORE. QVO. NVLLVS. FVIT. PRETIOSIOR ILLOS SACERDOS
VIXIT. CYNCTIS DIEBVS. VITE. SVE. ANTE. ORDINATIONE ANN XXX
SEDET. SACERDOTALI ORDINE. ANN L ET DEP EST . . .

In abside antiqua tabula marmorea modo affixa parieti testatur depositionem Urani presbyteri, quem a secretis fuisse S. Paulini Nolani episcopi constat: cujus etiam litteræ complures sunt ad Uranium datæ.

DEPOSITIO VRANI PRESB. XI KAL IANVARIAS

Leguntur etiam depositiones presbyteri Patricii, Honorati presbyteri, presbyteri Florentii. Diaconi Reparati depositio adjunctas habet chronologicas notas diei 19 Octobris et anni 553.

DEP. SANCTE. M. REPARATI
DIAC. DEP. D. XIII. KAL NOVEMB
XII P. C BASILI V C

Subdiaconi Filicelli depositio consignata est marmoris, in quo Ianuariæ (fortasse ejus matris, aut consanguineæ, aut agnatæ) nomen, et epocha conspicitur anni 536.

† HIC REQVIESCIT IN PACE IANVARIA †
. . . Q VIXIT PL M ANN XXVIII Cum MA
RITY FEC ANN XV. M XI. D. X. DEP
D XV KA FEBRVAR P C BILI
SARI VI P N D PRIMA
† HIC REQVIESCIT IN PACE FILICELLVS SBD
QV. . . .

Sacrarum autem virginum depositiones duæ pertinent ad sæculum quintum. Prior refertur ad annum consulatus Aetii, nempe 431, vel 437, vel 446 vel 454.

DEP. SACR. VIRG. M.
DIE XIII. KAL. MART AETIO ET
. ET PAVLI PRESB

(a) Hoc est, anno 490.

A DOM SOROR LEONIS EPISC. VIX. ANN.
PL M. LXXV. DEPST I
SEXIES. P. CONSULATUM . . .

Leonis tertii episcopi nomen legitur in marmore sepulcrali, sito in pavimento ante absidem basilicæ.

LEO TERTIVS EP CREDO RESURGERE

Alterius Leonis ex Monacho Antistitis est epigramma sepulcrale, quod sequitur, in pavimento situm.

P HIC LEO VIR SCS. SOCIAT.
. . . ENS PIETATE POTENS: IC. . . .
QVI VITA EX MONACHO S
ABSTINUIT TANTVM TANTOQ. . . .
VT QUASI IAM ANGELICV. . . .

Justæ virginis nomen cum legerem compositum cum consulatu Flavii Severini, bis occurrente in Fastis ad annos 461 et 482,

SACRE VIRGINIS
DEP. IVSII V. IDS. NOBERR
FLS. SEVERINO V. C. CONS

monuit pius sacerdos hujus templi Præpositus, A sacra hæc monumenta mihi indicans, repertam fuisse hanc postremam tabulam marmoream ita inscriptam sub columna ecclesiæ dum paries reflecteretur, ocludens loculum in topho excavatum, ubi cernebantur Justæ virginis ossa integra, deposita manibus cancellatis cum lamina plumbea pedibus apposita, in qua visuntur litteræ, nomen, ac statum virginis indicantes sub monogrammate Christi Domini :

Α Ξ Ω JUSTA VIRGO

Ibi etiam numisma Licinii repertum fuisse narravit.

26. Hæc omnia cum reputo, post Nolam a Gothis captam et vastatam, adhuc reperiri natus in ecclesiæ ambitu, quæ fuerat a B. Paulino restituta et amplifi- B cata, atque in marmoribus quinti et sexti sæculi video nomina, ætates, depositiones episcoporum consignari per consulatus, necnon memorari presbyterorum ordinationes, diaconos etiam (æque ac subdiaconos, et sacras virgines) ibidem conditos fuisse, non neglectis temporum notis, universa demum aptata video ad exemplar cœmeteriorum Urbis, necesse est ut inde colligam duo corollaria : primum est, B. Paulinum ejus basilicæ instauratorem, qui origine Romanus, licet in Gallia natus, maximam ætatis partem in Urbe transegerat, in qua etiam inter senatores relatius consulatum quoque gesserat anno Christi 375, cum perspectam haberet consuetudinem Ecclesiæ Romanæ, hæc C diligenter curantis per notarios regionarios, intulisse eandem consuetudinem in Ecclesiam Nolanam, vel antea inductam confirmasse. Alterum corollarium est, ætate Paulini et proxima, nempe sæculo quarto, quando Catalogus ille prior pontificum Romanorum sub Liberio conscribatur, abundasse tot documentis genuinis et publicis historiam hujus Ecclesiæ Romanæ, ut sola ex inspectione brevium Inscriptionum, quæ legebantur in cœmeteriis Christianis chronologica satis absoluta Romanorum pontificum colligeretur; aut certe ita luxata ratio temporum pontificiorum proferri nequaquam posset, cujus emendatio non esset facilis apud eos qui attente consulerent titulos sepulcrales Romanæ Ecclesiæ, præsertim si adhiberentur etiam Acta martyrum, versibus inclusa per Damasum, et incisa D eorumdem memoriis, eaque conferrentur cum inscriptionibus Cæsarum et magistratuum a quibus publico judicio fuerant damnati et pro Christo occisi.

27. Redeo nunc ad intermissam comparationem Actorum quæ corpora sive sodalitates (ut Cato appellat apud Tullium de Senectute) ethnicorum numinum cultui in Urbe ascriptæ, Fratrum scilicet

Arvalium, Pontificum Majorum, Augurum, Epulonum, Sodalium Titiorum, Augustalium, Isiacorum, cultorum Herculis, Solis, Mithræ, aliæque hujusmodi sacra professæ, et in decuriis plerumque distributæ, ut observat Fabrettus Inscript. cap. 6, pag. 429 et 449, solebant marmoris tabulis insculpta affigere templorum adytis et vestibulis. His vero Actis publica auctoritate propositis ab ethnicorum superstitione visa est iudicare singulare certamen nostræ religionis a Deo protecta virtus et constantia per summos hierarchas Ecclesiæ Christi militantis : ut Acta veri sacerdotii Christianæ legis ære perennius incisa nostris in basilicis, titulis et collegiis triumphales veluti fastos opponerent in Petri Capitolio profanis ethnicorum initiationibus et mysteriis impietatis. Nam Romanæ Ecclesiæ pontifices ad perennitatem memoriæ, et historiæ fidem, et documentum posteris transmittendum æterni sacerdotii Christo collati a Patre, ab eoque communicati Petro et successoribus vices suas in terris obuentibus, ibidem tropæa apostolorum, et sacras leges, ac successionis jura, et seriem spectandam proposuerunt marmore et ære incisam, ubi ab idolorum mystis *diligentissima superstitione habebatur collectum quidquid usquam fuerat vanis erroribus institutum*; quemadmodum observat S. Leo Magnus serm. 4, de SS. apostolis Petro et Paulo. Ita nempe par erat, ut omni genere documentorum evidens redderetur, Christum Deum, Regem, et *Sacerdotem secundum ordinem Melchisedech dominari etiam per servos suos in medio inimicorum suorum* (Psal. cx). Id clarius ut percipiatur, quod plurimum refert ad asserendam firmitatem historicam rerum in Libro Pontificali memoratarum, præstat observare, ubi nam reperta fuerint Acta illa paulo ante memorata cooptationum ethnicæ professionis sacerdotum, Fratrum Arvalium, et cultorum Isis, Attidis, Matris Magnæ, Mithræ, et Solis, quibus nostræ religionis antistites veri sacerdotii Christiani Acta esse opponenda censuerunt.

28. Cooptationes decuriarum illius sacerdotalis collegii ethnicorum, cui Nero Cæsar ascriptus legitur sub Claudio imperatore, affirmat Gruterus pag. ccc, repertas fuisse *Romæ in æde nova S. Petri in Vaticano anno 1596, mense Junio*. Acta Collegii Fratrum Arvalium sub Domitiano, quæ V. C. Fabrettus produxit Inscriptionum pag. 443, docet asservari in archivo basilicæ Vaticanæ, ubi etiam custodiebatur fragmentum illud ætate sua repertum, quod exhibuit fol. 494. Initiationes sacerdotum Mithræ criobolio taurobolioque perfecto in aris pluribus insculptæ, additis consulibus et die dedicationis effossæ sunt prope flexum circi Vaticanæ, dum funtamenta jacerent meridionalis lateris transversæ

navis basilicæ, ubi SS. Simonis et Judæ apostolorum ara postmodum fuit excitata : asserente Jacobo Grimaldi, notario ad hoc muneris allecto, ut singula diligenter referret in litteras quæ in dejectione veteris basilicæ atque in molitione novæ per dies singulos reperirentur. Id præstitit diligenter in tabulis auctoritate publica exaratis, et munitis impressione signaculi, quarum autographum hodie asservatur in archivo canonicali ejusdem basilicæ principis apostolorum. Enumerat igitur Grimaldus fol. 43 aras complures marmoreas circa basilicam eodem modo repertas, et a Pompeio Ugonio antiquitatis studium professo recognitas, quæ indicabant ab ethnicis Isidem deorum suorum matrem ibidem cultam fuisse. Dabo Grimaldi verba : « In loco ubi nunc est sacellum apostolorum Simonis et Judæ in absida novi templi quæ ad meridiem vergit, mausoleum S. Petronillæ a scriptoribus appellatum, etc. Id quidem Marti sacrum fuisse scribitur. Sed vir doctus, et Urbis ecclesiarum antiquitatis indagator studiosissimus, dominus Pompeius Ugonius, dictæ basilicæ clericus beneficiatus, orator insignis, non *Marti*, sed potius *Matri*, corrupto vocabulo in *Matrem* primitus dicatum fuisse existimat. Idque inter alia potissimum elicit, quod hoc tempore cum Pauli V pontificis maximi jussu anterioris faciei angelus versus Campum Sanctum fundaretur, effossæ sunt ibi quamplures aræ *Matri Deum Magnæ Idææ* sacræ, sculptæ Taurobolii et Criobolii sacrificiis, temporibus Constantii et Maximiani nobilissimorum Cæsarum, Gratiani Augusti, et Meraubaudis Coss., Valentini Aug. et Neoterii Coss., et aliæ hujusmodi, quæ in spretum acervatim projectæ huc illuc, ac fractæ a Christianis olim fuerant. Nunc visuntur in vinea cardinalis Burghesii extra portam Salarianam. »

Inscriptiones ex autographis descriptas exhibet fol. 164, quarum nonnullæ, licet editæ legantur a Martinello in opusculo de Imagine B. Mariæ Virginis apud moniales SS. Xysti et Dominici, paucae etiam occurrant apud Fabretum Inscriptionum cap. 9, fol. 665, a neutro tamen universæ proferuntur. Quare ex Grimaldi codice præstat tum impressas, tum ineditas hic exhibere.

1.

M. D. M. I
DD. NN. CONSTANTIO
ET MAXIMIANO NOBB.
CAESS. V. CONSS. XVIII
KAL MAII (a) IV LIVS. ITA
LICVS. V. C. XV VIR
S. F. TAVROBOLIUM
PERCEPI. FELIC.

2. (b)

ANTONIN.

- (a) Anno Christi 305.
(b) Edita a Fabretto Inscript. pag. 665. Spectat ad annum Christi 350.
(c) Anno Domini 377.

V. C. PONTIF. ET DECENVIR. SA. F
TAVROBOLIO. CONFECTO. III. KAL. MAI.
FL. ANICIO. ET. NIGRINIANO. CON. ARAM,
FELICITER CONSECRAVIT

3.

M. D. M. F.
ET. ATTIDI MENO
TYRANNO CONSER
VATORIBUS SVIS CAE
LIVS HILARIANVS V. C.
DVO DECEMBVR
URBIS ROMAE
P. S. ET. HIEROCERVX
I. M. S. D. L. S. D
HECATE
D. N. GRATIANO AVG
ET MEROBAVDE
CONSS. IIII. IDVS
MAIAS (c)

4. (d)

ANTONIN.
V. C. PONTIF. F.
DECENVIR SA. F
TAVROBOLIO
CONFECTO. III KAL
MA. FL. ANICIO. ET.
NIGRINIANO CON
ARAM. FELICITER
CONSECRAVIT

5.

DEVS OMNIPOTENTIBVS
LVCIVS RAGONIVS
VENVSTVS. V. C.
AVGVR. PVBLICVS
P. R. Q. PONTIFEX
VESTALIS. MAIOR
PERCEPTO. TAVROBOLIO
CRIOBOLIOQVE
X. KAL. IVN.
D. N. VALENTINIANO
AVG. IIII. ET. NEO
TERIO. CONSS (e)
ARAM. CONSECR
VI

6.

M. D. M.
ET. ATTIDI. SANCTO
MENO TYRANNO
Q. CLODIVS. FLAVIANVS
V. C. PONT. MAIOR
XV. VIR. S. F. SEPTEM
VIR EPVLONVM
PONTIFEX DEI SOLIS
TAVROBOLIO CRIOBO
LIOQVE PERCEPTO
ARAM. DICAVIT
NONIS APRILIBVS
FELL. MEROBAUDE
ET. SATVRNINO
CONSS. (f)

7.

V. C. T
SACERDVS MAXIMA
M. D. M. I. LAVROBOLIO
CRIOBOLIOQVE REPETI

- (d) Datam ex Fabretto n. 2, ita describit Grimaldus.
(e) Christi 390.
(f) Christi 383.

TO. DIIS. OMNIPOTENTI
BVS. M. D. ET. ATTI.
ARAM. DICAVIT
NONIS APRILIBVS
FL. MEROBAVDE
V. C. ITERVM
ET. FL. SATVRNINO
V. C. CONSS. (a)

8.

MATRI DEVM MAGNAE IDEAE (b)
SVMMAE PARENTI HERNAE

A

ET ATTIBI MENO TYRANNO
INVICTO CLODIVS HERMOGENIA
NVS CAESARIVS V. C. PROCONS
AFRICAЕ. PRAEFEC. VRBIS
ROMAE. XV. VIR. S. F. TAVROBOLIO
CRIOBOLIOQVE PERCEPTO
XIIII. KAL. AVG. DIIS. ANIMAE
SVAE. MENTISQVE CVSTODIBVS
ARAM. DICAVIT
D. N. GRATIANO AVG. TER
ET . . . AEQVITIO CONSS. (c)

9.

ΜΗΤΡΙ ΘΕΩΝ
ΕΙΣ ΑΡΧΑΙΩΝΤΕ ΑΕΔΡΩΝ (d) ΦΟΙΒΟΥ ΣΤΕΦΑΝΕΦΟΡΟΥ ΙΡΕΥΣ
ΚΗΘΗΝΟ ΗΓΑΘΕΟΥΤΕ ΛΕΟΝΤΙΟC ΕΝCΟΦΟΙ ΑΝΑΡΕC
ΟC ΜΕΝ ΑΠ' ΑΝΤΟΛΗC ΟC Δ' ΑΡ' ΑΠ' ΕCΗΕΡΙC
ΟΡΓΙΑ CΥΝΡΕΖΑΝΤΕ ΘΕΑΙ ΠΑΜΜΗΤΟΡΙ ΡΕΗΗ
ΚΡΙΟΒΟΛΟΥ ΤΕΑΕΤΗC ΚΑΙ ΤΑΥΡΟΒΟΛΙΟ ΦΕΡΙCΤΗC
ΑΙΜΑCΙ ΜΥCΤΗΡΟΛΟΙC ΒΩΜΟΝ ΥΠΕΡΓΙΘΕCΑΝ

Interpretatio autem Graecae inscriptionis talis est

MATRI DEVM

XV. vir Phoebi. coronatus. sacerdos
Crescens. divinivae. Leontius. sapientes viri
Alter. quidem. ab. Oriente. alter vero. ab. Occidente
Ritus. simul. peragentes. Deae. omnipotenti Rheae
Criobolii. victimae. et Taurobolii. optimae
Sanguinibus. sacris. aram. erexere

Ex his, subdit Ugonius, duo versus sunt hexa-
metri, et duo pentametri. Habebat a lateribus Cy-
belem cum arbore pini, et Attidem cum capitibus
bouum. Mirandum valde est quomodo humani ge-
neris hostis juxta sanctiorem totius orbis basilicam
se ingesserat ad tantam abominationem sacrificio-
rum idololatriæ celebrandam temporibus Christia-
norum Caesarum; nec mirandum si ab aliquo optimo
viro malleo aræ ipsæ fractæ et acervatim sepultæ
reperitæ sint. »

29. Hæc postrema Ugonii conjectura, tot lapidibus
confirmata, quæ suadebat opinari, sacra Matris
Magnæ et Idææ peragi consuevisse in Vaticano,
ætate nostra vim demonstrationis obtinuit ex alia
celeberrima inscriptione, reperta in summo colle
Lugdunensis Coloniae in Gallia. Eandem vulgavit,
et lectissima, qua pollet, eruditione exposuit adm.
rev. Pater Dominicus de Colonia soc. Jesu theologus,
multis mihi nominibus spectatissimus, et singularis
benevolentiae æque ac doctrinæ causa summopere
colendus. Ante quinquennium cum Romanas anti-
quitates secum lustrarent Lugduni non infrequentes,
ostendit aram Taurobolii signis incisam, effossam
in eo colle, et commentarium abs se de illa editum,
hospitalitatis nostræ tesseram pretiosissimam largiri
voluit: tum præ cæteris observandum insinuavit, in
illius aræ inscriptione hæc verba perspicue legi:
VIRES EXCEPIT, ET A VATICANO TRANSTULIT; id enim
de Vaticano colle Urbis Romæ intelligi oportere
diserte tradit, cum in Colonia Lugdunensi nullus
occurrat locus ejusmodi nomine donatus. In Urbem D

reversus, cum liber Grimaldi mihi oblatu fuisset,
memorans inscriptiones jam relatas Matris Magnæ,
et Taurobolii, atque Criobolii percepti, locumque
effossionis designans in Vaticano, hac una Lugdu-
nensi ara cæterarum usum demonstrari intellexi,
apud Vaticanam basilicam repertarum. Quin etiam
hæc Lugdunensis ostendit, eam consuetudinem de
qua loquitur, transferendi superstitiosum cultum
Idææ Matris, Taurobolii, et Criobolii ex Vaticano
colle Romanorum ad Colonias vignisse sub Antoni-
nis. VIREC TAVRI, hoc est (ut cum Salmasio scite
exponit P. Colonia) cornua ejus animantis, seu vi-
ctimæ mactatæ in Taurobolio apud collem Vatica-
num Romæ, transferebantur cum ARA et BUCRA-
NIO in Coloniam, ubi decretum fuerat sacra Matris
Deum Magne Idææ peragere ritu Romano per sa-
cerdotes exornatos occubo et corona a quindecim-
viris sacris faciundis. Præstat inscriptionem illius
aræ Lugdunensis cum prototypo a me inspecto
exacte congruentem ex libro laudato P. de Colonia
mutuari.

TAVROBOLIO MATRIS D N I D
QVOD FACTVM EST EX IMPERIO MATRIS D
DEVM
PRO SALVTE IMPERATORIS CAES T, AELI
HADRIANI ANTONINI AVG. PII PP
LIBERORVMQVE EIVS
ET STATVS COLONIAE LVGVDN
L. AEMILIVS CARPVS IIIIII VIR. AVG. ITEM
DENDROPHORVS

Hic visitur insculptum Caput Tauri, seu Bucra-
nium coronatum. Subtus legitur :

(a) Christi 383.
(b) Fabrettus fol. 666, n. 522, ita exprimit *M. D.*
M. I., ubi etiam versus aliter distinguit, et aptius,
ut videtur. — Anno Christi 374.

(c) Grimaldus in margine hæc addit: « Hanc in-
scriptionem multo labore excipsi propter chara-
cteres jam prope deperditos. »

(d) Ita, sed mendose, pro ΑΝΑΡΩΝ.

VIRES EXCEPIT EX VATICANO TRANS
TULIT ARA ET BYCRANIVM
SVO INPENDIO CONSECRAVIT
SACERDOTE
Q. SAMMIO SECUNDO AB XV VIRIS
OCCABO ET CORONA EXORNATO
CVI.SANCTISSIMVS ORDO LVCVDVNENS
PERPETVITATEM SACERDOTI DEGREVIT
APP. ANNIO ATILIO BRADVA T. CLOD. VIBIO
VARO COS

In sinistro latere ejusdem aræ inusculptum est Cranium Arietis indicium Criobolii.

Dextro autem in latere eultri figura visitur cum litteris:

CVIVS MESONYCTIVM
FACTVM EST V. ID. DEC

Apte observat doctus interpres hujus monumenti, ex Tertulliano, Ambrosio, Firmico Materno aliisque scriptoribus antiquis, a diabolo, *cujus sunt partes invertendi veritatem*, institutum fuisse, ut ipsas quoque res sacramentorum divinatorum (verbis utitur Tertulliani) in idolorum mysteriis æmuletur. *Tingit et ipse utique credentes et fideles suos, expiationem de lavacro repromittit.* Firmici quoque verbis ostendit, inter errores profanarum religionum a spiritu mendacii subdole inductam credulitatem expurgandorum criminum per sanguinem victimæ, ante aras idolorum profusum, et ritu descripto per Ausonium in Taurobolio et Criobolio ita conspersum, ut eo cruore, quasi rore depluente, perfunderentur membra ac vestes sacerdotis initiandi sub scrobe latentis. His nempe sycophantibus conabatur impietatis magister et Deo rebellis spiritus illudere sanctioribus mysteriis utriusque Testamenti, traducens ad abusum superstitionis conspersioem sanguinis divino jussu a Moyse adhibitam in consecratione pontificis Aaronis ejusque filiorum; et sacrilego ausu tentans fœda illa simulacra lotionis opponere dogmatibus spei ac fidei nostræ, docentis, per Christi sanguinem pretiosum purgari nos, et consecrari filios in salutari lavacro baptismi; sacerdotes vero dedicari in eodem sanguine per unctionem ordinis et signi ab æterno pontifice instituti. Sed inspectio marmorum memoratorum declarat longius provectas artes, licet irritas, et invidiam maligni spiritus. Eo enim dementiæ processit, ut cogitaverit de subvertenda hierarchia Ecclesiæ, idque speraverit se assecuturum, si sectoribus suis inspiraret, ut e Vaticano, ubi Christianæ communionis centrum fixerat Petrus, auctore Christo, diffunderet ille mysteria Matris Deum Idææ auctoribus quindecimviris in orbem Romanum. Videbat hostis humani generis, a successoribus Petri post ejus obitum episcopos ablegari, perinde ac Petrus consueverat, per orbem universum: et unitatem Ecclesiæ servari per nexum sacerdotii maximi divinitus institutum; cum nutu principis episcopalis ordinis omnia membra colligi in conciliis, et dirigi legibus cerneret; moderante rem Christianam universam eo qui in Petri cathedra successor et navarchus sederet quasi ad clavum reipublicæ Christi vicarius episcopus Romanus. Commentus itaque est

A inimicus veritatis et religionis, ex vicinia Petri cathedræ suos hierarchas ablegare in provincias et colonias Romani nominis. In Vaticano, nempe in crepidine solii Petri, aras Mithræ, Isidis, et Matris Magnæ, Taurobolia, Criobolia, et ejusmodi portenta numinum ac mysteriorum ita fundare aggressus est, ut inde proferre impium cultum utrobique posset, in Orientem et Occidentem; quod insinuat non obscure inscriptio Græca sup. n. 28. Neque aliter sentire suadet epocha translationis sacrorum in Lugdunensi marmore consignata. Observat enim opportune P. de Colonia, cum pluribus eruditis, ante imperium Antonini Pii non reperiri ullum Taurobolium, ejusve ritum Roma translatum; sed neque ullum Romæ aut in provinciis peractum, aut perceptum antiquis in monumentis, aut historicis memorari. Quare colligere possumus circa eam ætatem, qua ordinandis imperii provinciis Adrianus et Antoninus occupabantur, et qua episcopatum sedium ordinandarum par cura delinebat Petri successores, dum isti ad apostolorum tropea paulo ante constructa per Evaristum, in Confessione B. Petri clerum colligentes, et episcopos, presbyteros, diaconos initiatos sacris ordinibus hinc ablegantes ad Christiana sacra, qua in suburbicariis sedibus, qua in titulis urbanis, qua in provinciis exercenda, etiam in toto divisio orbe Britannis, ea, inquam, ætate, qua nostræ religionis antistites summi ita procurabant sacrum Christi principatum, et sacerdotium, quindecimviri sacris faciendis, alique dæmonum mystæ idolum Dagon contra arcam Domini erigentes, ad radices Vaticani collis instituerunt Taurobolia et Criobolia Matris Magnæ, et occabo ornatos et coronatos sacerdotes cum ara, et viribus, et bucranio inde perceptis miscerunt in colonias ad contagium superstitionis suæ provinciis inferendum.

30. Verum pari sorte ac olim Dagon truncus in frustra concisus ac dejectus ante arcam Domini stantem repertus fuerat, etiam ea monumenta Matris Deum, Mithræ, fratrum Arvalium et quindecimvirum contracta reperta sunt ac tumultuarie disjecta a Christianis, et projecta in scabellum pedum Piscatoris: ante hujus basilicam dum jacerent, futura indicia victoriæ per fidem nostram de gentibus earumque superstitionibus reportatæ. Apparet in his fragmentis vana æmulatio decidentis idololatriæ, a Tertulliano indicata in idolorum mysteriis, ut *ipsas quoque res sacramentorum traduceret ad abusum superstitionis*: dum aspersione sanguinis, observatione mesonyctii delectuque aræ Vaticanæ et mensis Decembris conatur pervertere nostræ religionis instituta sanctiora, et in aris, laterculis, marmoreis æneisque tabulis profana sua mysteria ad posteros derivare. At nostri præules inter ruinas prostrate superstitionis stantem arcam Dei, et nunquam subvertendam infernaram potestatum viribus petram ostendentes, supra quam Ecclesia constructa est, constanter perseverant per annos mille sexcentos et quod excurrit cum Leone Magno, ejusque decessoribus et successoribus

quarta, et sexta feria more Majorum, jejunia indicere, A et Sabbato apud beatum Petrum vigiliis celebrare; in quibus, præsertim, mense Decembri, ordinationes ministrorum sacerdotumque minorum ac majorum perficiant. Nec segniori cura platonias basilicæ inciderunt monumentis nunquam desituris sacerdotii Christiani: unde pontificalis historia colligi potuit et confirmari in texendis Catalogis sub Liberio et sub Felice quarto, et in Vitis pontificum colligendis sub Gregorii secundo et tertio.

31. Jucundum erit inspicere quanta superesset per eam ætatem copia documentorum, non modo in codicibus archivi apostolici, sed etiam in parietibus et marmoribus sacrarum ædium, quæ res plerasque comprobarent in hoc Pontificali Libro enuntiatas. Tria ferme ad capita reduci possunt ea quæ in Vitis pontificum occurrunt Anastasio tributis. Primum caput est chronologicum, indicans tempus sessionis in Petri cathedra, et consules quibus respondet unius cujusque pontificatus initium ac terminus. Caput alterum constat decretis et ordinationibus sacerdotum ac ministrorum. Tertium denique includit donationes fundorum, structuras basilicarum ac titulorum, ornamenta et suppellectilem pretiosam Ecclesiæ oblatam a pontificibus Romanis, imperatoribus aliisque principibus. Documenta rerum triplici hocce capite enuntiatum ita erant in propatulo sub Gregorio tertio, quando Liber iste Pontificalis in publicum prodivit, ut complura legi possent in marmoribus geminis. Licet indicium desumere ubertatis documentorum ex iis quæ post annos mille jam evolutos a Gregorii tertii ætate ad nostram adhuc visuntur superesse in titulis Urbanis, cæmeteriis, basilicis et archivis.

32. Quod pertinet ad primum caput chronologiæ pontificalis per consules rite comprobata, ostendimus, in Actis martyrum, in platonis a B. Damaso incisis, in cæmeteriis locisque Christianis tot superesse documenta consuetudinis illius ætatis, ut quarto sextoque sæculo Christi abunde potuerint inde colligi indiculi, catalogi, diptycha, martyrologia. Teritur omnium manibus liber impressus Romæ anno 1654, complexus Inscriptiones antiquas supersites in basilica S. Pauli, via Ostiensi. Placuit experimenti causa numerare quot consulatus illæ continerent. Legi duos supra octoginta in iis quæ Christianorum sunt, et pertingunt ad numerum 456. Complures præterea sunt inscriptiones, quarum fragmenta cum non retineant tot elementa dictionum in nominibus consulum indicatis, ut intelligi possit ad quos consules referantur, excludendas putavi a summa predicta. Cum igitur unica in æde sacra Romana supersint post annos mille a collectione Libri Pontificalis tot paria consulum, ut septimam ferme partem Fastorum consularium implere possint a Tiberio ad Justinianum, sive ab anno passionis Dominicæ ad Felicem quartum; quot putamus patuisse omnium oculis sub Liberio et Damaso, dum catalogi conscri-

berentur, et gesta martyrum celebrarentur carminibus incisis in platonis, Urbe nondum capta et direpta a Gothis, Vandalis et Hunnis? Si gentilis Delfinius Romanos fastos a Bruto et Collatino ad Julium Cæsarem ordinavit, collectis marmoribus Capitolinis ex fori Romani reliquiis, atque paucarum Urbis ecclesiarum, quo temere translata fuerant fragmenta, quemadmodum Panvinius memorat, post annos mille quingentos quam fuerant in foro positi; quot præsidii chronologiæ suffultos fuisse credimus auctores Catalogorum pontificalium sub Liberio et Damaso? præsertim cum illa ætate post Chronicon ab Eusebio digestum per consules ex Actis publicis, jussu Magni Constantini ab omnibus imperii provinciis subministratis, non tam recudendi essent Fasti consulares ac pontificii, quam conferendi cum tabulis Latinis notariorum, cæmeteriorum, indicum et diptychorum, quibus Catalogi admovebantur veluti ad Lydium lapidem. Anonymus collector Fastorum sub Constantio, quem Cuspinianus primum nactus, mox etiam Bucherius, æquior æstimator præclari illius monumenti, feliciori curæ cardinalis Norisii illustrandum reliquerunt, anonymus, inquam, ille satis ostendit, etiam citra openi Chronici Eusebiani, quot adjumentis suffulcirentur epochæ consulares in Occidente, quibus pontificæ facile alligabantur. Minus itaque necessarium duco versari diutius in hujusce primi capitis firmamento, cum chronologiæ pontificæ et consularis opes essent in numerato iis qui mediocrem curam adhiberent quarto Christi sæculo in observandis monumentis Romanis, nondum per Gothos et Vandalos deturbatis. Quinto vero sæculo Christi incunte, licet colluvies barbarorum Urbi superfusa bonis artibus bellum indiceret, et complura ornamenta deleret, maxime tamen partem documentorum abolere nequaquam potuit, neque destitutos relinquere testimoniis temporum et gestorum chronologos et historicos. Ut enim ante Gothorum irruptionem Eusebii Fastos et Chronicon Hieronymus, Hieronymi Prosper perduxit ad consulatum Valentis sextum et Valentiniani secundum, Christi vero annum 378, ita non destitit quinto sæculo Victorius Aquitanus Canonem Paschalem, et Periodum annorum 633 ordinare per consules a duobus Geminis, Christi 28, ad Constantinum et Rufum, Christi 457; quem laborem anonymus sexti sæculi produxit ad finem Periodi Victorianæ post consulatum Basilii xviii, Christi 559, et adhuc legitur apud Bucherium. Quin etiam Fasti marmorei in Colonia reperti, quorum fragmenta edidit Gruterus fol. cccc, et Fabrettus inscriptionum fol. 485, præter alia inedita quæ suo tempore daturi sumus, dum pariant consules ordinarios, Romæ procedentes cum magistratibus ejus coloniæ aut municipii, ostendunt nondum Romæ, sed etiam in provinciis spectari potuisse documenta operum publicorum in quibus consulum Romanorum series cognosceretur. Quod igitur attinet ad primum caput chronologiæ consularis æquandæ cum pontificia, satis constare arbitror de docu-

mentis quarto et sexto saeculo praeservatis auctoribus A Catalogorum sub Liberio et sub Felice quarto.

33. Me itaque conferam ad alterum caput rerum enuntiarum in hisce Vitis pontificum, quod complectitur eorundem decreta nonnulla, et numerum sacrarum ordinationum quas singuli peregerunt. Decreta ut plurimum referebantur ad disciplinam, ad liturgiæ ministeria, ad ritum sacramentorum. Nam dogmata fidei nostræ, si qua forte convellere hæretici conarentur, ab istorum audacia defendebant pontifices redditione Symboli apostolici, Majorum traditionibus et interdictione sacrarum. Hæc autem munimenta fidei, licet arcani disciplina plerumque contegeret, neque propterea forent in propatulo marmoribus incidenda per eam tempestatem, sed in archivis Ecclesiæ asservanda cum divinis litteris, et cum genuinis Patrum operibus, visuntur tamen indicata fidelibus in marmore Hippolyti episcopi et martyris, ubi catalogus ejus lucubrationum indicat jam tum collectas fuisse apostolicas traditiones, per ea verba: ΔΠΟΚΤΟΛΙΧΗ ΠΑΡΑΔΟΧΙΣ, et Opuscula dogmatica ΠΕΡΙ ΘΥ ΚΑΙ ΚΑΡΧΟΣ ΑΝΑΚΤΑΞΕΩΣ, *de Deo, et carnis resurrectione, ΠΕΡΙ Τ'ΑΓΑΘΟΥ ΚΑΙ ΠΟΘΕΝ ΤΟ ΚΑΚΟΝ, de bono, et unde malum.* Necessitate autem poscente ut per concilia apud sedem apostolicam graviore cause judicaretur, et sententiæ Patrum confirmarentur auctoritate pontificis Romani, hujus epistolæ et Acta concilii transmittentur ad Ecclesias præcipuas, ut in causa Novati celebre exemplum legitur apud Eusebium Historiæ lib. vi, cap. 43: *Exstant adhuc, inquit, epistolæ Cornelii Romanorum episcopi ad Fabium Antiochensis Ecclesiæ præsulem missæ, in quibus et Romanæ synodi gesta, et omnium per Italiam, et Africam, aliorumque locorum illorum provincias sententiæ declarantur.* Epistolæ vero quas Petri successores dedissent ad Ecclesias, tanta religione suscipiebantur, tantoque in pretio habebantur, ut eadem Historia Eusebii nos doceat, illam, quam Clemens nomine Romanæ Ecclesiæ scripserat ad Corinthios, in plerisque Ecclesiis sua, et superiori memoria palam recitari consuevisse (Euseb., *Hist.* lib. iii, cap. 16); et ita proximam fuisse habitam sententiis Epistolæ Pauli ad Hebræos, *ut cum reliquis Apostoli scriptis non sine causa eadem recenseri videatur (ibid., c. 58).* Verum, uti observabam, in hisce Vitis pontificum decreta plerumque pertinent ad disciplinam, et potior pars refertur ad liturgiæ. Hæc itaque pars historiæ pontificalis nitebatur testimonio quotidiani ministerii, apostolicæ sedis ritu frequentati, et subinde digesti in Codicem Gelasianum, sive Ordinem Romanum quem vocant: ita ut ære perennius monumentum ejusmodi rituum ac decretorum dedicatum sit in praxi quotidiana Ecclesiæ Romanæ.

34. Quin etiam in epistolis Romanæ Ecclesiæ pontificum, quas paulo ante memoravi transmissas et diligenter custoditas in archivis sedium præcipuarum, elucet praxis disciplinæ sacramentorum aliorumque rituum, quæ comprobatur atque illustratur decreta a decessoribus edita.

In laudatis litteris Cornelii papæ ad Fabium Antiochenum, circa annum Christi 255, dum narratur a Novato presbytero subornatos fuisse et accitos episcopos tres, ut manu impositione sibi traderent episcopatum, mirifice comprobatur ab apostolorum ætate hunc ritum esse repetendum, quem in Græca etiam Ecclesia observatum fuisse ante annos mille quingentos colligit Morinus (sacrarum Ordinationum par. ii, pag. 21) ex ordine a Clemente Romano primum vulgato, mandante beato Petro, mox a posterioribus ætatibus aucto. Unde sit Vitarum istarum auctorem neque inutiliter neque citra auctoritatem asseruisse in Vita Clementis: *Ideo Linus et Cletus ante eum conscribuntur, eo quod ab ipso principe apostolorum ad ministerium sacerdotale exhibendum sunt episcopi ordinati.* Princeps enim apostolorum, cum normam institueret hac in Ecclesia reliquarum ordinandarum ac regendarum, non omisit designare duos episcopos lateri suo adhæsuros, cum quibus manus imponeret episcopis per diversa loca in Urbe ordinandis, nempe ad exhibendum id ministerium sacerdotii majoris, quod tres episcopos requirebat. Hinc inter canones quos vocant *Apostolorum*, omnium habetur primus, qui statuit, ministerio trium episcoporum episcopum ordinari.

In eadem epistola Cornelii merito culpatur Novatus, quod posteaquam morbo convalluit, in quo baptismum susceperat, *reliqua non pepercerit, quæ juxta ecclesiasticam regulam percipi debent, neque ab episcopo sit consignatus.* Quis non videat hinc luculenter probari ecclesiasticas regulas constitutas ante Cornelium circa ritum baptismi observandos etiam ab iis qui necessitate urgente compendiarium beneficium sacramenti obtinissent juxta definitionem decreti Victoris papæ, ante annos sexaginta conditi et in ejusdem Vita ita expressi? *Constituit ut, necessitate faciente, ibi, ubi inventus fuisset, sive in flumine, sive in mari, sive in fontibus, tantum Christiana confessione credulitatis clarificata, quicumque hominum ex gentilitate veniens ut baptizaretur.* Quis non intelligat hinc percipi disciplinam apostolicam chrismatis, ab episcopo, non vero a simplici presbytero ministrandi, quam a Novato posthabitam hic merito culpatur Cornelius? Rursus in episcopis subdole accitis per Novati fautores ad ejusdem consecrationem censuram exercet Cornelius, objurgans eos fuisse clanculum congregatos. Hoc nempe adversabatur decretis Sixti ac Zephyrini, recensitis hoc in Libro Pontificali *de formatis a patriarcha impetrandis, ut episcopus, relicta sede sua, Romam veniens redeundi potestatem haberet. Imo et συγκλεισθέντας, conclusos, ὥρᾳ δεκάτη, hora decima, μεθύοντας καὶ κραιπαλόντας, temulentos, et crapula oppressos, irritam et umbratilem consecrationem declarat ei contulisse: quibus vitis ordinationis non obscure indicantur oppositi canones decessorum Romanæ sedis antistitum; nempe Telesphori, missæ celebrationem aptantis ex hora tertia, qua Dominus noster ascendit in crucem, ad horam nonam, qua in cruce exspiravit (ut infra in ejus*

Vita diserite legitur,) excepta nocte Nativitatis Dominicæ; et Zephyrini, jubentis ut in præsentia omnium clericorum et laicorum fidelium, sive levita, sive sacerdos ordinaretur (Euseb., pag. 245, Hist. lib. VI); quod etiam elucet alio in epistolæ loco, ubi dicitur Novatus presbyterii honore insignitus ab episcopo, indulgentius cum illo agente, etiamsi clerus universus, multique ex populo refragarentur, eo quod non liceret quempiam ex iis qui, urgente vi morbi, in lectula perinde ac ille perfusi fuissent, in clerum assumi. Confirmat hæc Tertullianus in libro de Jejunio adversus Psychicos, ubi, licet suggillet praxim Ecclesiæ Romanæ, attamen eandem illustrat, ostendens, jejunium perductum ad horam nonam qua Dominus expiravit, refectionis modum tunc permisisse. Quare jure culpatur Cornelius papa B eos episcopos non jeunos, sed crapula vinoque distentos hora decima manus impositionem exercuisse. Demum in Elencho delictorum Novati, dum illud gravissimum recitatur de sacrilego juramento, ab iis exacto quibus Dominicum corpus impertiretur, resultat contraria disciplina, Zephyrini decretis proscripta hoc in Libro Pontificali. Fecit (inquit auctor In Vita Zephyrini) constitutum de Ecclesia, ut patenas vitreas ante sacerdotes in ecclesiam ministri portarent, donec episcopus missas celebraret, ante se sacerdotibus asstantibus, et sic missæ celebrarentur: excepto quod jus episcopi interesset, ut tantum clerus sustineret omnibus præsentibus ex ea consecratione de manu episcopi jam coronam consecratam, et acciperet presbyter tradendam populo. Hæc disciplina fuerat a C Zephyrino constituta. Quid contra eam molitus sit Novatus ex Cornelii papæ epistola cognoscimus. Oblatione, inquit, facta, portionem singulis dividens, dum eam tradit, miseros homines benedictionis loco jurare cogit, manus ejus, qui portionem accipit ambabus suis manibus comprehensas retinens, nec prius dimittens quam jurati ista dixerint: ipsis enim utar illius verbis: Jura mihi per corpus, et sanguinem Domini nostri Jesu Christi, te nunquam meas partes deserturum, nec ad Cornelium esse redditurum. Ita miser ille non prius gustare sinitur, quam sibi ipse malum imprecatus sit. Et cum panem illum accipiens dicere debuisset Amen, ejus loco dicit: Non revertar deinceps ad Cornelium.

35. Mirum dictu est quot firmamenta historiæ D pontificalis hujusce Libri contineantur in brevi fragmento unius ex epistolis S. Cornelii papæ, nobis præservato per Eusebium. Quot igitur adjumenta supererant notariis Ecclesiæ Romanæ æqualibus Eusebio, dum colligerent Acta Vitasque pontificum ex tabulariis Ecclesiæ singulorum rescripta servantibus? Liceat unum adhuc observatum repetere ex eodem fragmento epistolæ Cornelianæ, quod mirifice illustrabit documenta decretorum simul et ordinationum in eisdem Vitis ita diligenter memoratarum:

De Novati stupiditate ita scribit Cornelius papa: Ergo ille Evangelii vindex ignorabat unum episcopum PATROL. CXXVII

A esse oportere in Ecclesia catholica. In qua tamen sciebat (quomodo enim illud nescire potuisset?) presbyteros quidem esse quatuor et quadraginta; septem autem diaconos totidemque subdiaconos: acolythos duos et quadraginta, exorcistas et lectores cum ostiariis quinquaginta duos. In Vita Hygini ita reperiemus perscriptum: Hic clerus compositus et distribuit in gradus. Septem diaconorum numerum assignasse traditur Evaristus. Subdiaconos totidem hic legimus institutos a proximo Cornelii decessore Fabiano. Ordinationem clericorum præsentem clero et populo celebrandam didicimus in Zephyrino. Quare merito Cornelius miratur, a Novato presbytero Ecclesiæ Romanæ, ejusque episcopatum ambiente, non teneri numerum ordinatorum. Imo interrogat qui fieri poterit ut rem adeo notam solus ignoraret. Certe cum ordinum exercendorum tempora essent per regulas definita, cum formatæ abeuntibus ab episcopo dandæ forent, oportuit indiculos et diptycha omnium clericorum eorumque ordinationis epocham ab administris pontificum et notariis Romanæ Ecclesiæ diligenter conscribi et asservari. Quare scripturis Vitas pontificum deesse minime poterant hæc publica documenta ex archivis Ecclesiæ ad usus frequentes identidem producenda.

Ordinationibus clericorum affinis est memoria consecrationum tituli, fontis, altaris, et oblatio donorum, quæ hac occasione episcopus erogabat. Delibandum leviter est et indicandum quanta documentorum copia parata esset operi Anastasiano, illis præsertim ætatibus quibus Catalogi et Vitæ conscribebantur. Fidenter dicam non modo in membranis et phyliris archivi, sed etiam in marmoribus, metallis et ornamentis Ecclesiæ quamplura superfuisse.

Consecrationem tituli quarto sæculo incisam tabulæ marmoreæ per sanctum Damasum videmus adhuc superstitem inter præclaras illas inscriptiones a Fulvio Ursino olim collectas, post ejus vero obitum ab interitu vindicatas liberalitate Alexandri cardinalis Farnesii: quas iste in palatio serenissimæ domus suæ ad Campum Floræ tutissimo loco repositas, et ferreis veribus septas posteriorum curæ disponendas reliquit. Illas, dum hæc scribo, serenissimus Parmæ et Placentiæ dux Franciscus, vindex avitæ gloriæ bonoque Reipublicæ et litterarum incremento natus, pro singulari studio quo eruditam antiquitatem prosequitur, fovet ac protegit, in ejusdem palatio loco illustriori affigi omniumque oculis proponi mandavit. Tabella quam memoro brevissima est, ut titulo plane respondeat, ex marmorea crusta semipalmari et hisce litteris insculpta

T. I. X. N. EGO DAMASI
VS. VRB ROME EPS AN
C QOMV COSECRAVI
. . N. R. Q. S. M. S. PA. S. PE

quarum sententia talis videtur: Titulus in Christi nomine. Ego Damasius (ita enim promiscue scriptum

Damasium et Damasum reperio in antiquis moni-
mentis) *urbis Romæ episcopus hanc domum conse-*
cravi. Siglarum sequentium sensum non assequor,
nisi forte postremarum S. PA S. PE. quas S. *Paulus*
S. Petrus, veluti signaculum hujus Ecclesiæ Romanæ
proprium, et a successoribus custoditum in publicis
documentis decretorum et litterarum, exponendas
esse libenter credam. In aversa parte ejusdem ta-
bellæ leguntur nomina sanctorum quorum reliquæ
sub eo signaculo tituli ac dedicationis concludeban-
tur, ritu ad nostra etiam tempora derivato :

hic re QUIESCIT CAPVT
SCI CRESCENTINI. M
ET RELIQVIE. S. SVP ANT

Una cum titulo ita insculpto visitur facies anterior
sarcophagi Christiani, in quo insculptum est mono-
gramma nominis Christi Domini intra coronam cum
lemniscis, more familiari ætatis beati Damasi. Non est
dissimilis figura aut magnitudine alteri tabulæ, quam
card. Franciscus Barberinus S. R. E. vice-cancellarius
in ara maxima tituli sui S. Laurentii in Damaso
ex marmore nobiliore substituit, veterem, ut arbi-
tror, altaris frontem imitatus : quæ in ædes Farnesianas
translata fortasse fuit, quando cardinalis
Farnesius titulum eundem et aram maximam variis
ornamentis decoravit, ut gentilitia ejusdem insignia
testantur in laqueari et parietibus auro et coloribus
expressa per Thaddæum Zuccherum, a quo etiam
gesta Vitæ et martyrii beati Laurentii eleganter pingi
curavit. Ecclesiæ Romanæ Libri Rituales et Pontifi-
cales ex antiqua consuetudine præcipiunt in ecclesiæ
et altaris dedicatione, ut epocha consecrationis
scripto consignata reponatur cum reliquiis sanctorum
ad perennem rei memoriam ab episcopo consecrante
sub mensa altaris. Observant quoque pii et eruditi

✠ *DO. ET XPO MISERANTE. LIM. HOC. C. L. K. T. E. ANNO IIII. C. S. VALEN-*
TINIANO. AVG. VI. III. KL. D. XVIII. ANNO EPTVS RVSTI.

Deo, et Christo miserante limen hoc conlokatum est anno quarto Consule Valentiniano Augusto VI. tertio
Kalendas Decembris xviii. anno Episcopatus Rustici.

In veteri musivo ecclesiæ S. Sabinæ in monte
Aventino ejusdem tituli clerici ita expresserunt epocham
pontificatus sancti Cælestini, quo Ecclesiam
regente ædes illa sacra magnificentius fundabatur.

✠ *Culmen apostolicum cum Cælestinus haberet*
Primus et in toto fulgeret episcopus orbe
Haec quæ miraris fundavit presbyter urbis
Illyrica de gente Petrus, etc.

Facile igitur intelligimus quæ monumenta dedica-

collectores Rituum sacrorum, et præcipue adm. R. P.
Edmundus Martene tomo tertio celeberrimi Operis
de Antiquis Ecclesiæ Ritibus, lib. II, cap. 12, tum in
Oriente, tum in Occidente, ex ætate Constantini
Magni ad consequentes in more positum, ut dedica-
tiones ecclesiarum et altarium plerumque fierent
in conventu episcoporum, qui ea de causa invitari
consueverant. Supersunt etiamnum in Actis concilii
Tyriensis apud Eusebium lib. IV de Vita Constantini,
cap. 43, Constantinopolitani, lib. II, cap. 39, apud
Socratem; Arausicani anno 441, cap. 10; Arela-
tensis II, c. 37, et in epistolis B. Ambrosii, epist. 22,
ad Marcellinum, aliisque compluribus, documenta
diei ad dedicandum delectæ : ita ut Actis non so-
lum publicis, sed etiam synodalibus insertæ dedica-
tionum epochæ teneantur. Quin etiam colligunt ex
epistola 9 Gelasii primi, cap. 4 et 25, et S. Gregorii
Magni lib. V, ep. 45, adeo celebre habitum fuisse
ministerium ecclesiæ dedicandæ, ut in Italia id non
præsumerent exercere episcopi diocesani quarto et
quinto sæculo, nisi impetrata prius a summo pontifice
potestate. Cæterum etiam in provinciis receptum
fuisse morem signandi epocham primarii lapidis in
fundamento ecclesiarum jaciendo docet nos marmor
Massiliense editum a V. C. Stephano Baluzio de
Scriptoribus Ecclesiasticis in Comm. ad Lactantium,
et ab illustribus Massiliæ historicis Rufis lib. X,
p. 46, in quo legitur jactum fuisse primarium lapi-
dem illius ecclesiæ a fundamentis restitutæ consulatu
sexto Valentiniani Augusti, scilicet anno Christi 445,
XIII Kal. Decembris anno XVIII episcopatus Rustici;
ubi etiam consignantur nomina episcoporum, subsi-
dia corrogantium ad constructionem sacri ædificii,
numerata summa solidorum quam quisque contu-
lerat. Compendiariis autem litteris ita concepta est,
non secus ac Damasi inscriptio paulo ante recitata.

constructos memorabant vetusta epigrammata Gru-
teriano in opere impressa p. 1163, num. 11; et 1164,
num. 2 et 4. Elegantes versus a Sixto III incisus in
baptisterio Lateranensi octastylis, relati a Panvinio
in libro de septem Urbis Ecclesiis, et a card. Ras-
pono de Basilica Lateranensi lib. III, cap. 1, super-
stites adhuc leguntur in epistyllis Constantinianis :
quemadmodum Ambrosii versus legebantur in fonte
ecclesiæ B. Theclæ ejusdem figuræ octogonæ (cujus
mysterium ibi declarat sanctus enisconus) editi nec

cætera desiderantur. Hilarus Archidiaconus, deinde Pontifex Romanus Ecclesiæ; oratorium sancti Laurentii a se refectum cælavit: quod repertum in

ter parietinas ejusdem Ædis apud S. Eusebium servat collectio marmorum vetustorum Musei Albani.

✠ AUXILIANTE DNO DO N XPO ORANTE BEATO LAVRENTIO MARTYRE
HILARVS ARCHIDIAC FECIT.

His autem in celebritatibus consecrationum cum dona plurima offerrentur ac dicarentur, largitione principum sive præsulum, tum mobilia, tum immobilia, quæ passim memorat Liber Pontificalis, eorundem donorum documenta, quæ tertium caput constituunt nostræ divisionis, proferemus aptius, si prius absolvere nobis liceat ea quæ de pontificum decretis supersunt breviter indicanda hoc in capite, complexo decreta pontificum, dedicationem sacrarum ædium et ordinationes sacerdotum ac ministrorum.

37. Decreta pontificum et conciliorum habenda sunt, quæ de natalitiis martyrum et ecclesiarum, etiam constante persecutione conscripta legimus apud Cyprianum lib. III, epist. 6: *Dies eorum, quibus excedunt, adnotate, ut commemorationes eorum inter memorias martyrum celebrare possimus.* Respondent enim legibus sancitis per Clementem

PETRO. THEOPHANO. SERGIO. IORDANE. SEV. IOHANNE
ADSTANTIBVS. QVOQVE. DIACONIBVS. MOSCHO. ARCHIDIACONO
ZACCHARIA. IOANNE. ET. THEOPHYLACTO. ATQVE. GEMMULO
VEL. CUNCTO. CLERO. ANTEFATVS. DOMINVS. GREGORIVS. APOSTO
LICVS. PAPA. DIXIT. REDVGO. AD. ANIMVM. SCNSSIMI. FRATRES
MEI etc.

Reliqua legi possunt apud Torrigium de Cryptis Vaticanis, pag. 70, et apud Ciampinum de sacris ædificiis a Magno Constantino constructis, cap. 4, sect. 15, pag. 101.

38. Cognoscimus itaque Romanam Ecclesiam non omisiisse Acta suorum pontificum, et conciliorum marmoreis tabulis consignare, et in celeberrimo Christiani conventus loco, ad limina scilicet Apostolorum affigere futura posteris documenta nostrarum legum, et tropæa victoriæ contra devictas in urbe aliarum domina ethniconum superstitiones; ut ubi fratrum Arvalium et Quindecimvirum decreta ritusque legebantur de profanis sacrificiis pro salute Cesarum quotannis renovandis, quæ paulo ante produximus numeris 21 et 22, ibi conspicerentur responsa nostrorum præsulum, et Acta conciliorum decernentium ut in memoriam martyrum Christi et confessorum divina res fieret, et hymnodia sacra concineretur. Produendum est documentum pontificiæ legis ejusdem Gregorii tertii de quotidianis sacris et oblatis inferendis supra Confessionem beati Pauli, in circumstantibus basilicæ altaris spectabile restato in

et Anterum de Actis martyrum scribendis et in ecclesia reponendis, necnon iis quas eodem sæculo Cypriani Felix papa tulit, in ejus Vita sic indicatas: *Constituit supra sepulcra martyrum missas celebrari.* Comprobantur per sæcula subsecuta diptychis, martyrologiis, et ea consuetudine confirmatrice, quam Tertullianus in libro de Corona Militis hæc eandem recensens commendat. Demum ætate S. Gregorii tertii, quando Vitæ pontificum colligebantur, et in hunc Librum compingebantur, Acta concilii Romani et decreta ejusdem pontificis, quæ auctor vitæ commemorat circa finem, ita incisa fuerunt marmoreas tabulæ in basilica Vaticana expositæ, uti leguntur adhuc præservata post sæcula decem, et in hypogæo ejusdem basilicæ custodia diligenter cum cæteris vetustis memoriis antiquæ basilicæ repertis sub Paulo quinto.

pore carentis: qui fortasse ut contraheret Gregorii III diploma in breviorum modum, ausus est suo marte, vel imperito aliquo dictante, ita insculpere ac deformare sancti pontificis constitutionem, quam non dubito in autographo fuisse apte conscriptam; tum quia Græcæ ac Latine doctus describitur Gregorius III in ejus Vita, tum quia stylo satis culto nedum emendato dictasse cognoscitur ex ejus epistolis, quæ supersunt, apud Binium et Labbeum editæ cum conciliis.

✠ IN. N. DNI. DI. SALVATORIS. N
IHY. XPI. BREVE. FACTA. A ME
GREGORIO. TERTIO. PAPÆ.
DE. OBLATIONES. QVE. OFFER
RE. DEBENTVR. PER. SINGVLOS
DIES. IN. ECCLESIA. BEATI
PAVLI. APOSTOLI. STATVI
ENIM. OFFERRI. IDEST. IN
PRIMA. MISSA. AD. COR
PVS. OBLATAM. VNAM. IN. SEC
VNDA. MISSA. ADS. SCM. TIMOTHEVM
OBLATAM. VNAM. IN. TERTIA. MI
SSA. AD. IMAGINEM. SALVATORIS
QVI. ET. APOSTOLORVM. OBLATA
VNAM. IN. QVARTA. MISSA. AD

Constant itaque monumenta non pauca marmorum vetustorum in Ecclesia Romana ab ætate Hippolyti martyris ad Gregorium tertium, sub quo Vitæ hujus collectionis ante Anastasium conscribentur: quæ nobis exhibent documenta genuina et publica plurium gestorum in conciliis apud sedem apostolicam celebratis, ac decreta summorum pontificum legesque latas: et enumerant hujus Ecclesiæ presbyteros et diaconos, qui synodis interfuerunt: ut plane constare possit pleraque facta enuntiata in hoc Libro Pontificali potuisse jam tum falsitatis redargui publico testimonio, si contra fidem eorumdem monumentorum conscripta forent.

39. Liceat hic obiter indicare quantum auctora-
 menti concilient historiæ Libri Pontificalis hæc
 monumenta, quæ styli barbariem præseferunt pro-
 priam illius ætatis, qua sub Gregoriis II et III Vitæ
 pontificum colligebantur ex catalogis et tabulariis
 temporum superiorum. Una inscriptio, quam modo
 retulimus, ita negligenter curata ab illo qui præerat
 incisioni, sive notarius fuerit, sive præpositus fa-
 bricæ, sive alius administer basilicæ, dum per sin-
 gulos ferme versus in regulas grammatices frequen-
 ter et graviter peccat, vivum colorem exprimit
 infelicis illius ætatis: quam Langobardi duobus
 ferme sæculis dominationis in Italia expletis ita
 hospitem effecerant Latinæ locutionis, ut Actorum
 publicorum exceptores, ut regum ipsorum notarii
 ac diplomatum magistri nihilo correctius dictarent.
 Exemplum dabo ex tabulario monasterii olim Salva-
 toris titulo, nunc S. Julæ nuncupati, Brixie fun-
 dato per Ansam reginam, regis Desiderii conjugem,
 et Adelchis sive Adelgisi matrem.

40. Ex autographis exscripsi exordia et subsigna-
 tionem duorum diplomatum, quæ ita perscribuntur.
 Primum spectat ad annum æræ Christi 771.

. . . . rius (Fl. Desiderius) vir excell. rex. Mo-
 nasterio Dñi et Redemptoris nostri sito intra civitate
 nostra brixiana, quam nos Xpo juvante una cum re-
 verentissima conjuge nostra ansa regina ad fundamen-
 tis construximus et sacrate domina anselperge abba-
 tisse dilectæ filie nostræ detulisti excellentie regni
 nostri eo quod excellentissimus adelchis rex filius nos-
 ter germanus tuus atque gloriosa conjux nostra ansa
 regina genitrix tua contulisset per preceptas domina-
 tionis singulis rebus in ipso sancto monasterio in fini-
 bus nostris austrie vel neustrie Spoleti et tuscie curtes
 cum massaritis etc. Scripsi ego petro notario acto
 brexia die mensis julii anno felicissimi regn. . . .
 per indict. viiii fel.

Sequitur alterum diploma pertinens ad annum
 772.

Flavius adelchis vir excell. rex Monasterio Dñi Sal-
 vatoris sito in civitate brixiana quod domna precel-
 lentissima ansa regina genitrix nostra et dicte dô
 anselperaa abbatisse dilecte germane nostre etc. ex

A litteræ sub Pippino et Carolo Magno reviviscerent,
 quæ irruptione Saracenorum etiam ibi deformatæ
 ac ferme deletæ fuerant, ut infra leges in Vita S.
 Gregorii, num. 182, et quemadmodum in Historia
 Massiliensi deplorat Ruffus lib. xi, cap. 1, proferens
 epitaphium Eusebiæ sanctimonialis S. Cyriaci, pag.
 128, quam virginem pag. 58 ex antiquis documentis
 probat cum aliis undecim sacris virginibus quibus
 præerat se deformasse narium abscissione, ne a bar-
 baris violaretur, qui circa annos 725 et 730, nempe
 ætate S. Gregorii II et III, Provinciam vastabant.
 Epitaphium nihilo melioribus grammaticæ legibus
 ita legitur incisum.

P. HIC REQUIESCIT IN PASSE EYSEBIA RELIGIOSA
 MAGNA ANCELLA DNI
 QVI IN SÆCVLO AB HENEVNTTE ETATE SVA VIXIT
 SECOLARES ANNVS XIII. ET VBI A DNO
 ELECTA EST IN MONASTERIO SANCTORVM CYRICI
 SERVIVET ANNVS QVINQVAGENTA RECESSIT SVB
 DIE PRIDIE KALD. OCTOBRIS INDICIONE SEXTA

Aliam quoque profert pag. 55 ejusdem styli.

Quin etiam in regia ipsa Francorum diplomata
 regis Chlotarii secundi autographa, cortici seu papyro
 consignata, leguntur edita ab adm. rev. Patre Fel-
 bien in Historia abbatie S. Dionysii, ita dictata
 circa annum Christi 620.

. . . . viris inlustribus Chrodegario . . .
 iente per baselecabus de suis propriis facultatebus per
 testamenti paginam voluerit legaliter delegari per no-
 stris authoretatebus testamentum . . . noster Dodo
 Abba de Baselecas Domni Dionysii Martheris pecunia-
 res patroni nostri etc. Chlotacarius in Christi nomine
 rex hanc præceptionem subscripsi.

Si quis vero cupiat barbariem earundem ætatum
 contemplari etiam in brevibus inscriptionibus, tum
 temporis positis intra fines Italiæ, proferam ex Pan-
 vinio Antiquit. Veronensium lib. v, cap. 11, et ex
 com. Moscardo Historiæ Veronensis lib. iv, pag. 70,
 epigraphen, incisam columellæ, olim sub ara maxi-
 ma, nunc in ara laterali ecclesiæ S. Georgii in Valle
 Pollicella ad sustinendam altaris mensam cum tri-
 bus similibus collocatæ. Epocham incisionis et stru-
 cturæ nobis exhibet sub rege Luitprando, hoc est
 paulo ante annum Christi 743.

Non gravabor hanc inscriptionem, licet a Panvinio
 et a Moscardo editam, iterum typis dare, cum videri
 possit illorum neutri spectata, sed aliorum opera
 minus diligenti transcripta. Mibi vero cum contigerit
 com. Ottolinum Ottolini optime de studiis nostris
 meritum rogare, ut charta humectata marmori ap-
 plicaretur, et characterum ductus singuli fidelissime
 exprimerentur; is pro singulari qua præstat erudi-
 tione, et cura quam adhibet in excolendis in patria

D et L. Prior itaque inscriptio a laudatis scriptori-
bas valgata talis est :

† IN N ANI IHV XPI ΔE ΔONIS
SCI IVHANNES
BAPTESTE EΔI
FICATVS EST HANC
CIVORIVS SVB TEMPORE
ΔOMINO NOSTRO
ΔIOPRANDO REGE
ET VB PATERNO
ΔOMNICO EPESCOPO
ET COSTODES EIVS
VV VIΔAΔIANO ET
TANCOR PRBRIS
ET REFOΔ GASTAΔΔIO
GONΔEAME INDIGNVS
ΔIACONVVS SCRIPSI

*In nomine Dñi Iesu Xvi de domo
Sancti Iohannis
Baptistæ ædi-
ficatum est hoc
ciborium sub (tempore)
Domino nostro
Luitprando Rege
Et Venerabili Paterno
Domnico Episcopo
et custodibus ejus
Venerabilibus Viris Vitaliano et
Tancor Presbyteris
et Refol Gastaldio.
Gondelme indignus
Diaconus scripsi.*

In alia columna ex quatuor memorati altaris men-
sam sustentibus leguntur nomina Ursi magistri,
ejusque discipulorum, per quos structura ciborii
peragebatur. Properantis preli necessitas prohibet
ne singularum litterarum barbaram formam fuis ad
earundem exemplar characteribus imitemur

VRSVS MAGESTER
CVM ΔISCEPOΔIS
SVIS IVVENTINO
ET IVVIANO EΔI
FICAVET HANC
CIVORIVM
VIRGONΔVS
TEGOΔAA
FOSCAR

*Vrsus magister
cum discipulis
suis Iuventino
et Ioviano ædi-
ficavit hoc
ciborium
Verecundus
Tegodal (vel Theobald)
Foscar, etc.*

Possem et ex Insubribus Langobardorum diploma-
tibus eundem stylum ostendere : quorum specimen
sit donatio Theoperti, per quam is basilicæ S. Am-
broasii omnia bona sua mobilia et immobilia largitur

A quam principes Langobardi possederunt, Capuana
scilicet in ditione, plane similem scribendi barba-
riem notarii reliquerunt usque ad sæculum Christi
undecimum, uti ostendit præceptum Pandulphi IV,
principis Capuæ, apud Camillum Peregrinum in Hist.
principum Langob., pag. 229, anno 1034. Neque ab
istorum exemplis desciverunt cæteræ Italiæ regiones
quæ Langobardis paruerant, quod in Spoletani du-
catus Historia per comitem Campellum ex genuinis
monumentis contexta demonstrant acta publica pro-
ducta libro xv, sub duce Hildebrando, pag. 494,
circa annum 779, sub Widone duce, pag. 496, anno
849, aliisque similibus apud eundem requirendis.

Nemo itaque jure dubitaverit quin ætate Gregorii
conscribentibus Vitas pontificum præsto forent do-
B cumenta rerum enuntiarum non modo in archivis
et tabulariis, sed etiam in marmoribus ecclesiarum,
cum legantur etiam nostro sæculo superstites inscri-
ptiones quæ comprobant tum gesta, tum decreta,
tum etiam stylum ætatis proprium qua decreta con-
scribebantur.

Pertinet ad hunc locum, scilicet ad monumenta
oblationum, electionum, ordinationum et chronolo-
giæ pontificiæ, e Romanis lapidibus diligenti cura
ac fide translata in Catalogos Vitasque summorum
Ecclesiæ antistitum, tabella illa marmorea, memo-
rans donum a Severo presbytero Romanæ Ecclesiæ
tituli S. Petri ad Vincula oblatum sub patrocinio
ejusdem principis apostolorum, post electionem
Joannis ejus nominis papæ secundi : quam Em. card.
Baronius tanquam illustre documentum ecclesiasticæ
historiæ inserendam curavit Annalium tomo VIII, ad
annum Christi 531. Visitur marmor in eodem titulo
Eudoxiæ, sive S. Petri ad Vincula, ætate nostra cu-
stitum et affixum parieti navis lateralis a parte
læva adorantibus ante altare sanctissimi Sacramenti
ita incisum.

SALBO PAPA N IOHANNE COGNOME
TO MERCURIO EX SCE ECCL ROM. PRESBYTE
RIS ORDINATO EX TIT SCI CLEMENTIS AD GLO
RIAM PONTIFICALEM PROMOTO BEATO PETRO
AP PATRONO SVO A VINCULIS EIVS SEVERUS PB OFFERT
ET IT. PC LAMPADI ET ORESTIS VV CC ETC

Uno ex lapide addiscimus electionem et ordinationem
pontificis, oblationem Severi presbyteri, et chrono-
logiam pontificiam videmus notis consularibus illu-
stratam auctoritate marmorum æqualium usque ad
postremos consules Occidentis. Juvat enim animad-
vertere, post exactum biennium a morte hujus Joannis
papæ II anno Christi 534, signari Fastos Justiniano
Augusto IV et Decio Theodoro Paulino, quem Chrono-
logi observant fuisse presbyterum, consulum Occi-

recensita. Cordatus quisque facile intelliget non fuisse curata negligenter in archivis basilicarum ac titulorum Urbis documenta publica principum ac privatorum, quibus prædia sive urbana sive rustica donabantur, cum in æstu quoque persecutionis mobilia ecclesiæ bona archidiaconis contraderentur, quemadmodum S. Lucius papa ea commendavit Stephano, Stephanus Xysto, Xystus Laurentio, quæ erant eroganda in eleemosynas pauperum et in usus sacrorum. Bona etiam immobilia ad Ecclesiam jam tum pertinuisse, quorum annuo reditu pauperes aut ministri alerentur, recte colligunt eruditi ex lege Constantini apud Eusebium in ejus Vita lib. II, cap. 39, qua jubet ecclesiis restitui bona quæ fiscus abstulerat in persecutione. *Omnia ergo (ait Constantinus) quæ ad Ecclesias recte visa fuerint pertinere, sive domus, ac possessio sit, sive agri, sive horti, seu quæcunque aliad nullo jure, quod ad dominium pertinet, immunito, se alvis omnibus atque integris manentibus, restitui jubemus.* Videndus ea de re Thomasinus de Benef. part. III, lib. I, cap. 3, ubi ex Actis B. Abercii apud Baronium ad annum 163, probat etiam ab ethnicis imperatoribus donatas fuisse aliquot ecclesias Christianas annuis redditibus; cum M. Aurelius legatur ter millibus frumenti modis donasse Ecclesiam Hierapolitanam, cujus episcopus filiam ejus a dæmone exagitata sanaverat; neque illud donum, nisi a Juliano Apostata fuisse retractatum. Necesse igitur erat ridiculos prædiorum conscribi per notarios Ecclesiæ ac defensores, præsertim cum idem Augustus Constantinus sanxisset ut martyrum et confessorum bona per fiscum erepta hæredibus restituerentur; vel si hæredes deficerent, loci ecclesiæ addicerentur: ita Eusebio testante cap. 36 et 37 ejusdem libri. Quare in Vita Sylvestri hic Liber Pontificalis num. 43 refert Constantinum ecclesiæ S. Laurentii in agro Verano a se constructæ donaria publica contulisse, et inter bona immobilia eidem addixisse *possessionem cujusdam Cyriaceti religiosæ feminæ, quam fiscus occupaverat tempore persecutionis.*

Vix erat Ecclesiæ pax reddita, et fundatæ ac dotatæ basilicæ visebantur per Constantinum sub Sylvestro et Marco, cum proximus Marci successor Julius papa constituit ut notitia rerum et Actorum ad Ecclesiam pertinentium per notarios colligeretur et cum auctoritate primicerii notariorum et sanctæ sedis scrinarii celebrarentur. « Hic constitutum fecit (ait Liber Pontificalis in Julio, num. 50,) ut nullus clericus causam quamlibet in publico ageret, nisi in ecclesia, et notitia, quæ omnibus pro fide ecclesiastica est per notarios colligeretur, et omnia monumenta in Ecclesiam per primicerium notariorum confecta celebrarentur; sive causationem, vel instrumenta, vel donationes, vel commutationes, vel traditiones, aut testimonia, vel allegationes, aut manumissiones clerici in Ecclesia per scrinarium sanctæ sedis celebrarent. »

Inde autem profectæ leges canonum, auctoritate apostolica latæ sub Sylvestro in concilio Gangrensi II,

cap. 7 et 8, ut Symmachus papa testatur in concilio Romano, quod Osius Sylvestri legatus concilio interfuisset anno 324, num. 44, observante Baronio nec non Binio ad idem concilium lit. A, aliæque sub Julio papa anno ejus quinto, Christi 341, in concilio Antiocheno primo can. 24, ubi ex episcopis qui convenerant licet complures ab Arianis partibus subdole starent in causa Athanasii, attamen de rebus Ecclesiæ ita statuendum sanxerunt cum catholicis, imitatis Julium pontificem in suis legibus: « Recte habet, ut ea, quæ sunt ecclesiæ, ecclesiæ serventur cum omni bona conscientia et fide in omnium præsidem et judicem Deum: quæ etiam administrari convenit cum judicio et potestate episcopi, cui est omnis populus creditus, et eorum animæ quæ in ecclesiam conveniunt. Sint autem manifesta quæ ad ecclesiam pertinent cum cognitione presbyterorum et diaconorum qui sunt circa eum, ut sciant et non ignorent, » etc. Sed apostolicas Julii leges multo præstantius illustravit concilium Chalcedonense anno 451, sub Leone Magno, act. xv, can. 26: « Placuit omnem ecclesiam habentem episcopum habere œconomum de clero proprio, qui dispenset res ecclesiasticas secundum sententiam episcopi proprii; ita ut ecclesiæ dispensatio præter testimonium non sit, et ex hoc dispergantur ecclesiæ facultates et sacerdotio maledictionis contumelia procreetur. »

Hanc autem disciplinam etiam ante canonem concilii Chalcedonensis pertinuisse ad universam Ecclesiam post Julii constitutionem declarat epistola Cyrilli Alexandrini, conquerentis quod non ea tantum exigenter ab episcopis quæ providentia laudatæ legis firmata erant ad præservandam indemnitate rerum Deo dicatarum, sed etiam supra legis terminos, et contra episcoporum dignitatem ac jura, ipsi quoque episcopi ad reddendas rationes vocarentur in dispensatione ecclesiasticorum proventuum. Edita est epistola Cyrilli (qui obiit anno Christi 444, nempe septennio ante concilium Chalcedonense) tomo V, part. II, pag. 211, ubi hæc leguntur: « Male habet, magnaue tristitia afficit sanctissimos episcopos qui sunt ubique terrarum, quod sumptuum, qui illis eveniunt, dispensationis ratio ab eis exigatur, sive ex ecclesiasticis redditibus, sive ex fructu aliunde percepto. Unusquisque enim nostrum dabit suorum malorum rationem omnium Judici. Vasa enim pretiosa et possessiones immobiles oportet servari ecclesiis. Episcopis autem, qui tunc temporis divinum sacerdotium administrant, incidentium sumptuum dispensationem secure credi. »

44. Cum igitur ex legibus apostolicæ sedis ad Ecclesiam universam pertinentibus, et ex regulis conciliorum et Patrum tanta diligentia præstanda foret in bonis mobilibus tuendis et vasis pretiosis sacrarum ædium servandis sub œconomi custodia, necnon in procuranda dispensatione reddituum et oblationum, arbitrio quidem episcopi, sed sub testimonio cleri, necessarium fuit commentarium bono-

rum conscribere, parare indicem et syllabum sacræ supellectilis et donorum quæ dedicabantur, ac tabulas dati et accepti ab œconomis exhiberi. Mirum propterea non est si minutis adeo rationibus auctor Libri Pontificalis recenset ac dinumerat antistitam et principum dona in singulis ferme basilicis ac titulis. Nostrarum est partium ostendere per illam ætatem superfuisse documenta publica non tantum in archivis et membranis, sed etiam in parietibus et marmoribus, quæ comprobarent indiculos rerum descriptarum.

45. De possessionibus ac fundis, eorumque annua præstatione, si cui dubium suboriretur, is esset circumducendus per basilicas ac titulos Urbis, ubi spectantur adhuc incisa non tantum nomina prædiorum et proventus, sed etiam consuetudo majorum, Romano more proponens oculis populi, ut olim Augustus rationarium imperii, sic ipsa censum Ecclesiæ.

In porticu basilicæ Vaticanæ superest una ex tabulis marmoreis septem (tot enim numerat Ciampinus ex Alpharano, qui duas viderat suo ævo superstites) inscriptis nomine massarum et prædiorum ad eandem basilicam pertinentium; eaque tabula a B. Gregorio Magno ita insculpta fuit fundis a se donatis ad concinnanda luminaria.

✠ DOMINIS SANCTIS AC BEATISSIMIS PETRO ET PAYLO APOSTOLORUM PRINCIPIBUS GREGORIVS INDIGNVS SERVVS. QVOTIENS LAVDI VESTRÆ, ETC., STATVO ENIM ET A MEIS SUCCESSORIBVS SERVANDVM SINE ALIQUA REFRAGATIONE CONSTITVO VT LOCA VEL PRÆDIA CVM OLIBETIS QVI INFERIVS DESCRIBVNTVR QVOS PRO CONCINATIONE LVMINARIVM VESTRORVM A DIVERSIS QVIBVS DETINEBANTVR RECOLLIGENS VESTRA VOBIS DICAVI IMMVTILATA PERMANERE IDEST IN PATRIMONIO APPIÆ MASS. VICTORIO LAS OLIBETV IN FVND. RVMELLIANO IN INTEGRO OLIBETV IN OCTABIANO IN INTEGRO MASS. TRABATIANA OLIBET. IN FVND. BYRBEIANO VT SVP. OLIBET. IN FVND. APPIANO VT SVPRA, etc.

Sequuntur alia quatuor et quadraginta nomina olivetorum et massarum huic donationi inclusa: quæ legi possunt apud Paulum de Angelis in Descript. basilicæ Vaticanæ, pag. 81, apud Ciampinum de Sac. Edif. a Magno Constantino constructis, pag. 81 et 82, et in editione Parisiensi Operum S. Gregorii Magni, aliosque apud auctores.

46. In basilica S. Pauli, via Ostiensi, legitur ante gradus presbyterii antiquitus insculpta marmoris epistola ejusdem pontificis Gregorii Magni, datâ ad Felicem subdiaconum et rectorem Patrimonii Appiæ: quam integram dare præstat, cum sola possit sufficere ad comprobanda documenta quæ in scrinio apostolico servabantur tum donationum ejusmodi pertinentium ad titulos et basilicas Ecclesiæ Romanæ, tum administrationis bonorum per præpositos instructos brevibus sive indicibus rerum et fundorum per ipsos curantium. Jubet siquidem pontifex ut per antedictæ Ecclesiæ præpositos, qui per tempora fuerint ab æra donationis, id est a septima indictione, imperii Phocæ anno secundo, et consulatione ejus primo scilicet ex anno Christi 604, ordinentur, ita ut imposterum ipsi rationes ponant. Mandat enim ut Felix subdiaconus rector Patrimonii Appiæ massam

A et fundos, hortos ac terrulas in donationes recensitas de brevibus suis delere debeat, ac auferre, et cuncta ad nomen prædictæ ecclesiæ B. Pauli apostoli tradere. Denique præcipit ut autographum donationis apostolico scrinio restitatur. VOLVMVS VT HOC PRÆACCEPTVM IN SCRINIO ECCLESIAE NOSTRÆ EXPERIENTIA TVA RESTITUAT. Tria hæc mandata jam tunc marmoris insculpta nobis expriment universam disciplinam, et praxim administrationis bonorum ecclesiæ, quæ tunc vigeat: et manifestant publica documenta, quæ tam in scriniis quam in marmoribus ædium sacrarum consignata sexto ac septimo Christi sæculo juxta morem præcedentium ætatum abunde ministrabant scriptoribus Historiæ Pontificalis definitas notitias minutarum ejusmodi rerum, præsulis, et ministri providam curam illa etiam ætate non effugientium. Talis igitur est Gregorii Magni epistola, quam incisam tabulæ marmoreæ videmus in basilica Doctoris gentium via Ostiensi

✠ GREGORIVS EPISC. SERVVS SERVORVM DI FELICI SVBDIAC. ET RECTORI PATRIMONII APPIÆ. Licet omnia, quæ hæc apostolica habet ecclesia B. Petri et Pauli, quorum honore, et beneficiis acquisita sunt, Deo sint auctore communia, esse tamen debet in administratione actionum diversitas personarum, ut in adsignatis cuique rebus cura adhiberi possit impensor. Cum igitur pro ecclesia B. Pauli apostoli sollicitudo nos debita commoverat, ne minus illic habere luminaria isdem præco fidei cerneretur, qui totum mundum lumina evæ prædicationis implevit, et valde incongruum, ac esse durissimum videretur, ut ulla et specialiter possessio non serviret, in qua palmam æmulus martyrii capite est truncatus, ut viveret: nille judicavimus, eandem massam, quæ Aquas Salvias nuncupatur, cum omnibus fundis suis, id est Cella vinaria Antoniana, Villa portusa, Bifureo, Priminiano, Cassiano Silonis, Cornetii tessellata, atque Corneltano, cum omni jure instructo, instrumentoque suo, et omnibus generaliter ad rem pertinentibus ejus cum Christi gratia luminaribus deputare: adficientes etiam eidem castioni hortos duos positos inter Tiberim, et porticus ipsius ecclesiæ euntibus, a porta civitatis parte dextera, quos dividit fluvius inter adfines horti monasterii sancti Stephani, quod est ancillarum Dei, positum ad sanctum Paulum, et ad fines possessionis Pisiniani: simul et terrulas quæ vocantur fossa latronis positas ibi juxta eandem porticum euntibus similiter a parte sinistra, ubi nunc Vineæ factæ sunt, quæ terrulæ coherent ab uno latere possessioni Eugenitis quondam Scholastici, et ab alia parte possessioni monasterii S. Aristi: quæ omnia quoniam Deo adjuvante per antedictæ Ecclesiæ præpositos qui per tempora fuerint a præsentis septima indictione volumus ordinari, et quidquid eandem accesserit luminaribus ejus impendi, atque ipsos exinde ponere rationes, idcirco experientie tuæ præcipimus, ut superscriptam massam Aquas Salvias cum prænominatione omnibus fundis suis, necnon hortus, atque terrulas, quæ superius continentur de brevibus suis delere debeat ac auferre, et cuncta ad nomen prædictæ Ecclesiæ beati Pauli Apostoli tradere: quatenus servientes sibi præpositi omni post hoc carentes excusatione de luminaribus ejus ita sine nostra studeant sollicitudine cogitare, ut nullus illic unquam neglectus possit existere. Facta vero

supra scriptarum omnium rerum traditione volumus, ut hoc præceptum in scrinio Ecclesiae experientia tua restituat. Bene Vale.

Dat. viii. Kal. Februarias Imp. DN. N. Phoca pp. aug. anno secundo, et Consulatus ejus anno vrimo ind. septima.

47. Dabo alterum marmor antiquum, sub Gregorio quarto incisum, circa annum 943, et pertinens ad basilicam Liberianam S. Mariae Majoris, cujus in porticu affixum spectatur. Ex hoc enim intelligemus

providentiam illius ætatis plane singularem, a qua Anastasius et Guillelmus bibliothecarii, postremarum Vitarum auctores, non distant, nisi per annos paucos: dum ita consulit perenni memoriæ atque indemnitati fundorum Ecclesiae, ut Rado notarius regionarius sanctæ Romanæ Ecclesiae ex authenticis scriptis relevatum fuisset testetur quidquid in eo lapide perscriptum est, et pro cautela et firmitate temporum futurorum his marmoribus exaratum. Initium scriptionis desideratur.

NOTO ROGATARIOQ. MEO SCRIBENDAM DICTAVI CŪIQ. SVBTERMA

NV propria literis grecis subscripsi, et testib. a me rogatis optuli subscribendam allegandi etiam gestis quib. placuerit, et tempore quo volueritis sine cessum non spectata denuo mea professione ex more concedo licentiam de quare quibus Q. omnib. SSTis STipulatione, et sponsonem solemniter interposita. act. ROM. IMP. die cons. et indict. SSta.

- ✱ Fl. xanthippi Filia q̄m EGisTI imperialis a secretis huic chartul usufructuarie donationis de SSta massa q̄a paganicense in integro cum fundis, et CaSALibus suis idest F. arturianus F. garganus F. mattianus F. Viarus F. criscianus F. turita F. Solinianus F. Casa porcinare F. Calvisianus F. Rubianus F. Spicianus F. bubianus unc. sex F. ucupia F. Casauti F. eruttianus F. ferratulas F. casulari F. Calgianus unc. quatuor F. pistore F. petrociana F. casabili F. optavianus F. arbuscianus F. gurgus F. casagini F. turanus F. rubianus F. felianus F. manilius F. oglata F. cottianus unc. sex F. ðlipianus F. orcianus F. triscasas, et ortus vineatv intro civit. Signina necnon et F. candigianv. integro et omnibus ad eis generaliter pertinentibus fact. a me in omnes mansionarios essentibus, et introeuntibus perenniter ba SiliCAE SC E DI genitricis Mariae q. ap præsepe pro obLATIONB. animae nostrae sicut superius legitur ad omnia SSta relegendis CONSensi, et subscripsi, et testes qui subsci Berent rogavi () ✱ Fl. anastasius tribb. Sci petri. () ✱ theodatus adorator numeri theodosiac. () ✱ Ego georgius opt. num. mil. Sermisiani () ✱ Fl. epiphanius auri rex. () ✱ theodorus acol SC E ROM. eccl. huic Chartul. usufructuarie donationis de SST a massa q a paganicense cum fundis, et casalibus suis in integro necnon et fund. q̄a candidiani in integro omnibusq. ad eis generaliter pertinen Tib. excepto mancipiis, et mobilibus rebus. seseq; molentib. facta xanthippi glf. in omnes mansionarios essentibus, et introeuntibus perenniter ba SiLiC E SCAE. DI. genitricis q̄a ad præsepem sicut superius legitur rogatis a SSta Donatrice qup scripsimus ipsa præsentente tes subscripsimus, et hanc donationis chartulam in praesenti traditam vidimus. ()

- ✱ ego theodorus VII tabell. Vrb. Rom Scriptor huius chartul. usufructuarie donationis post testium subscriptiones, et traditione facta complevi et absolvi
- ✱ Temporibus Domini nri Sanctissimi gregorii quarti papae ex rogatu Radonis Not. Reg. Scae Rom. eccl hoc ex authenticis scriptis relevatum pro cautela, et firmitate temporum futurorum q̄a uarmoribus exaratum est

48. Si quis conferat inscriptiones SS. Gregorii Magni et Gregorii tertii supra datas numeris 53 et 45, et hanc postremam sub S. Gregorio quarto, translatas in marmoreas tabulas ex diplomatibus genuinis, et propositas oculis præsentium ac posteriorum in parietibus ecclesiarum, facile intelliget quantam copiam documentorum a sexto sæculo ad ðecimum archiva et marmora præservarent scriptoribus Libri Pontificalis, præsertim in decretis pontificum recensendis et enumerandis bonis ecclesiarum.

Nimius profecto sim pro modo præfationis

B (licet pro assumpti argumenti serie videri possim monitor non importunus,) si percensere velim omnia illius ætatis monumenta, marmoreis tabulis consignata, quæ studium juvabant illorum scriptorum, ac nostrum acuunt in comprobanda historia, styl. et auctoritate hujusmodi Vitarum. Legemus numeris 523 et 524, in Vita S. Leonis quarti, formulas precum ab pso conceptas, tum ad Ostia Tiberina in propulsandis a littore Saracenis, tum Romæ in dedicatione urbis Leoninæ, ita de illius nomine nuncupatæ: *Deus, cujus dextera beatus Petrus, ambulans in facti-*

bus; et : *Deus, qui apostolo tuo Petro*, etc. In triclinio autem Lateranensi, quod Leonianum a conditor Leone tertio appellatum fuit, ejusque retinet effigiem, musivum et inscriptionem, Zophorus illius absidæ, quæ dicebatur *Casa major*, et in nova structura Sixti V disjecta fuit, Panvinio teste in libro de septem urbis Ecclesiis, et card. Raspono de Patriarchio Lateranensi, lib. iv, cap. 6, continebat epigraphem : per quam prior illa formula precum aptabatur invocando apostolorum patrocinio supra hospites ac peregrinos in itinere a periculis præservandos et ibidem excipiendos convivio : *Deus, cujus dextera beatum Petrum et coapostolum ejus Paulum ter naufragantem de profundo pelagi liberavit, tua sancta dextera protegat domum istam, et omnes fideles conviventes, qui de donis apostoli tui hic lætantur*, etc. Oratorium sancti Gregorii tertii in veteri basilica Vaticana ostendebat affixas tabulas marmoreas ab eodem pontifice incisas formulis precationum abs se constitutis, quarum maximam partem superstitem legimus in earumdem tabularum fragmentis, translatis in hypogæum memoratæ basilicæ, et impressis per Ciampinium de Sacris Ædif. a M. Constantino constructis cap. 2, p. 104, et per Torrigium de Cryptis Vaticanis aliosque scriptores : *Exaudi nos, omnipotens et misericors Dominus*, etc. Inveniuntur itaque et adhuc superant ætate nostra antiquitus incisa marmoribus basilicarum Urbis præcipuarum non modo nomina et chronologia ac decreta complurium pontificum Romanorum ante decimum sæculum, sed etiam formulæ precum ab ipsis institutæ.

A 49. Ne longius tamen abscedam a proposita indicatione marmorum junciorum nominibus ac notitia fundorum Ecclesiæ, cum eam testatam fecerint præcipuis basilicis Romanis allatæ inscriptiones nostro etiam ævo superstites, indicabo quoque in titulis et diaconiis exempla ejusdem consuetudinis, in Urbe custoditæ per eadem tempora, de quibus nobis sermo est, et extra Urbem in proximis ecclesiis cathedralibus observatæ.

Titulus SS. Joannis et Pauli, quem eminentissimus ac reverendissimus card. Paulutius, S. D. N. exemplum imitatus, in proximo titulo S. Clementis datum, magnificenter instaurat, et illustrandum curavit erudito Commentario per V. C. Philippum Rondininum, Faventinæ Ecclesiæ canonicum, præservat nobis specimen vetustæ diligentæ in fundis Ecclesiæ recensendis. Exhibet enim tabulas marmoreas antiquitus insculptas diplomate S. Gregorii Magni inter ejusdem epistolæ recensito num. 22 libri ix, ad Deusedit cardinalem et Joannem archipresbyterum ejusdem tituli, ubi non solum legitur fundorum nomina et locus indicatur in via Romana, et confirmatio Gregorii Magni, sed etiam Constantini papæ nomen oppositum in margine declarat, notitiam fundorum ejus tituli a decessore suo Gregorio confirmatorum sæculo præcedenti, ætate sua, nempe octavo Christi sæculo, rursus recognitam et roboratam, per ea verba quæ litteris utrinque descendentibus exprimuntur, nempe a legentis læva parte ✕ NOTITIA FVNDORVM IVRIS HVIVS TITVLI, et a dextero latere ✕ CONSTANTINVS SERVVS SERVORVM

✕
N
O
T
I
T
I
A
F
V
N
D
O
R
I
V
R
I
S
H
V
I
V
S
T
I
T
V
L

✕ TERRIT BELTR · MIL · XXII
FVND MYCIANVS IN INTEGRO
FVND COSCONIS IN INTEG · VBI SVPR
FND · PRETORIOLVS IN INT · VBI SVPR
FVND CASACATELLI IN INTEG · VBI SVPR
FVND PROCLIS IN INT · VIA APPIA · ML · II · CVM PANTAN
FND VIRGINIS IN INT · VIA APPIA · ML · XIII
FVND CAPITONIS VIA ARDEATINA MIL · III
FND FONTEIANVS IN INT · VIA SVPRASCRIPTA ML · V
FND FAVSIANVS IN INT · VIA · SSTA MIL · P · L · M · XII
FND LAVSIANVS IN INT · VIA · SSTA ML · SSTO
FND CARBONARIORVM IN INT · VIA · S · M · P · VIII
FND PVBLICA IN INT · VIA LATINA MIL · PL · M · XI
FND CASAQVINTI IN INT · VIA LATIN · M · PL · M · XI
FND LACITIANVS IN INT · VIA LAVICANA M · XV
FND SERGIANVS · IN INTEGRO VBI SVPR
FVND SEPTEMINVS IN INT · VIA
FVN · CAESARIANVS IN INT · V · PENESTRINA M · XXX
FN · STAGNIS IN INT · VIA LATINA ML · PL · M · XXX ·
FVN · CASALVCI IN INT · VBI SVPR
FVN CASACELLENSE · VIA APIA · ML · XIII
VESTRE AECCLIE CONFIRMAREMVS
ET NOS ITA CONFIRMAMVS VT SI QVISQVE
TEMERATOR EXTITERIT ANATHE
MATIS VINCULO SVBIACEAT IN PERPETVVM

✕
C
O
N
S
T
A
N
T
I
N
V
S
S
E
R
V
V
S
S
E
R
V
O
R
V
M

Celebris diaconia S. Marie in Cosmedin a sanctis- D dam suscepit commentario solida eruditione re-

dirute, translatum in porticum S. Mariae in Cosme- A ptioni, et cum ea impressus pag. 81, lib. II, cap. 10
din, uti docet titulus a canonicis appositus inscri- laudati libri

Vetus monumentum ad annum DCCCCII.
ab Incarnatione, seu Nativitate DCCCCII,
Ioanne IX. Pont. Max.
Donationis factae a Theobaldo Ecclae S. Valentini
quae e Regione huius S. Diaconiae extabat
In diruto istius Secretario repertum
hoc loco Archipresb. et Canonici poss.
Urbano VIII. P. M. anno Iub. MDCXXXV.

SYME VALENTINE MARTYR HEC DONA BEATE. QVE TIBI PERT. OMIFEX TEV
BALDVS CORDE BENIGNO. HEC. ITAQ. SVNT. QVE TIBI BEATISSIME
MARTIR IDEM TEVBALDVS CONCESSIT QVATINVS SINT IN VSV
SACERDOTV IN PERPETVV DONO TIBIQ. HIC SERVIENTIVM
IDEST. DOMVS DVAS SOLARATAS IYNTAS IN VICINIO TVÆ ECCLÆ
CELLA IVXTA EAMDEM ECCLAM ORITICELLVM CVM OLIVIS RETRO ABCLIAM SCI
NICOLAI. VINEA IN ANTONIANO. MISSA
LEM. I. ANTFONARIA. II. VNVM DIVRNI. ALIVMQ. NOCTVRNI OFFICII FERIALES II
LIBRV GENESEOS CVM ISTORIIS CANONICIS. PASSIONARIVM DIALOGV CVM
SCINTILLARIO INVARIA II. LIBRVM EX MORALIB. CALICEM ARGENTEV. EXAVRA
TV. CV CALAMO ET SVA PATENA. TVRIBVLVM ARGENTEV. MANVALE. I.
SI. QVIS VERO BEATISSIME MARTIR EX HIS QVE TIBI A IAM DICTO TRVBALDO CCEP
SA SVNT VEL AB ILLO AVT AB ALIIS CONCEDENTVR TEMERARIO AVSV ALIQVID
ABSTVLERIT. DISTRAXERIT. VENDIDERIT VL FRAVDAVERIT. SIT SEPATVS A DO ONIV
Q. XPIANOR. CSORTIO. QVIN. ET. PPETVQ PCVSSVS ANATHENATE ATQ. CV DIABOLO ET
OIBVS IMPIIS IYNTVS. AETerno INCENDIO EXCVRATVR TEPORE PONTIFICIS NO
NI SVMIQ. IOHIS. EST SACRATA DIE SVPREMO HEC AVLA NOVEBRIS
DV QVITA ELABENTE INDICTIO CVRRERET ANNV. M.

Fundorum enumerationem Græcis characteribus B hortum possidet coll. Germanicum, ac vineam,
incisam edidit V. C. Fabrettus Inscript. cap. 10. unde etiam ante paucos annos vetusta monumenta
num. 629, pag. 757, quam indicavit effossam ad extracta sunt. Pertinuit inscript. ad ecclesiam
S. Stephanum in Burgo (legendum arbitror in Caelio sancti Erasmi, seu monasterium, ut videtur
dictum, et inde translata ad Collegium Germanæ colligi ex primo versu ejus fragmenti, quod su-
perest.

. ONONIA
. OY KAI ENAOEYOY EIEPOMARTYPOC EPACMOY KOPNFIKIC
. . . AMHIC DIAAIKIC ωHIANON ΦOYNAOC ΔΦPIKANIC KAI HC TO ΠAAOTMBA-
(PIN. ωNOPA
. ON . OMEPANON . ΦOYNAOC . ANTIEVIC HONHIANON . ΔONFIANON .
(MIKPO
. ONTIANON META , MAPMOPATOYAA . ΔAKKYMEFIANON . BOYEITOYAA .
(ΦOYNAOC
. ATIEFIANON . MOYKIANON . KOYAPTIAIANON . MAZIMIANON . KACA
(ΦEPATA
. OYNAOC . MOYKIANON . TECCEPAPOPOYM . APHOY , KACTEHC . ΦOYN-
(ΔOC . ΓEPΦHC
. OYNAOC . KAKKEAAATOYAA . ΦOYNAOC . CTPOYMAKIANA

Celebre vero monasterium S. Erasmi situm erat C tea assignant prædia, et insculpunt marmori posito
prope titulum S. Stephani in monte Caelio, ut in sacrario S. Angell in Burgo, ita apud Fabrettum
observat Martinellus cum Fulvio et Ugonio, et sæpe edito Inscript. cap. 3, num. 447.

memoratur in hoc ipso Libro Pontificali, et præci-
pue in Adeodato num. 138, in Leone III, num. 405,
et in Gregorio IV, num. 471. Adeodatus cum ex
monacho ejusdem cœnobii electus fuisset pontifex
anno Christi 669, multa prædia illi contulit. In mo-
nasterio, inquit, S. Erasmi situm in Caelio monte, in
quo concrevisse visus est prædictus sanctissimus vir,
multa nova ædificia augmentavit, sed et Casalia coin-
quisivit [al., et multa ibi prædia coinquisivit] et in
vita sua abbatem vel congregationem ibidem insti-
tuit.

Demum et in dote attributa ædi sacræ occasione
sepulcri ad oblationes et luminaria Boetius deposi-
tus octavo Kal. Novembr. ind. XI imp. Dn. N. Justino D
perpetuo Augusto anno XII, et Tiberio Constantino
Cæsare anno III (qui sunt characteres anni æræ
Christi vulgaris 577), et mater ejus nomine Argen-

* Deputavi
mus in ista so
pultura nostra
ex tm paginam ad o
blatione, vel lumi
naria nostri Orti
transtiberini unci
as sex foris muros ju
xta porta portuen
se quod fuit
— qd Micini Camel
in l. urbs. p. d. pa
tre

* Set qua
tuor unci
as fundi eucar
piani quod est consti
tutum iuxta Sem Cyprian
um via labicana inter a
flines fendi capitiniani

juris Scae Eccl. Rom. se
d et fundi Flauiani
juris publici iuxta
Sabinianum
explicit

50. Videmus itaque in Urbe basilicas, titulos, diaconias, monasteria et sepulera nobis ostendere, præsertim ex ætate B. Gregorii magni, sexto scilicet sæculo desinente et ineunte septimo, ad Leonem IV aliosque pontifices decimi sæculi, nobis inquam

A ostendere indices fundorum et prædiorum de more insculptos, quandoque etiam mobilium rerum ad eadem loca sacra pertinentium, ut earumdem rerum preservationi sequentes ætates consulerent.

Exempla providentis consilii hujus Romanæ Ecclesiæ derivata sunt in proximos Urbi episcopatus, quorum ex marmoribus descripsi ea quæ sequuntur.

In ecclesia cathedrali Anaguina Grimaldus episcopus incidi curavit epigraphen fundos complexam, cujus fragmentum hoc superest.

PO
LE
DI GENITRIX MARIA QVI DIGNASTI ABERE TA
MALDV EPS PARBA PARABIMVS INTRA VRE ECCLESIA
CVM. LIBARV COT NOS PLANTABIMVS SEV ME DO
TAEVM. QVI. N. VI. KASALIS POSITI SVNT QVOS D N LEO PP. INTRA AM
ARIT ET NOS DET . . . TIBI DONIS CVM PARABIMVS DOMINA MEA IN
VNCIAS II. ET. IN FVND. ORTI DIACONORVM VNCIAS DVAS CVM LASA
SVAS SEV MEDIV FVND PELEGRINI VNCIAS II.
VINEA IN IPSO FVND. QVOD EVBARBARIKA CVM
DICTVTR. AT BALNEV SEV NET. VINEA QVI ES SVICO GE
IN FVND. QVORIANO QVANTVM ODO IBI TENERE DIBETVR
IVSSIONE DNI N. APOSTOLICI. RECOLLISSIM. FVND. MACERATA IN
DO. SIN PRINIANVM VNCIAS NOBE ED IN FVND. ILARIANO VNCIAM
ANI VNCIA III. DE FVND. BALNEAREA VNCIAS SEX SEV MET. FVND.
INTEGRO CVM CASIS ET BINEIS SILBIS TERRIS ET IN IPSO MASALI.
SCTA. DI GENITRIX . . . ET BINEA.

in ecclesia Tiburtina descripsit Suaresius dona- B 930, et vulgavit l. II Prænest. antiq., c. 7, p. 146.
tionem bonorum mobilium et immobilium antiquo marmori ita incisam sub Gregorio IV, anno Christi

✠ Attendite lumen cuncti qui cernitis hanc Fulli domum, quam sarcire curavit egreg. P. magister milifum cultor ecclesiarum, et largitor pauperum. Eo magis sævum tempus transierit, quod huius vetusta fabrica casu ruitura multis esse videbatur. Nunc ea facit Vigil P. cum hac natos suos pro redimendis facinoribus suis, seu et pro anima coniugis suæ Agathæ sacaciter ampliavit a solo usque ad summum, et picturis baris decoravit. Itaque obnixè quæso. O Christe, et Genitrix virgo, simulque beate Paule vas electionis, sociique tui Romula Redempta, Erundoque, quarum corpora recondere in tribus sacris altaribus studuit, vt suscipere dignemini hoc exiguum munus, quod ad utilitatem templi exhibuit, id est patenam, calicem, cortinas, candelabra, thuribulum, canthara ex argento, canistrum ex ære, vestes, cortinas, codices, imagines tribus cum signaculis ad resonandum laudem Dei, quæ super camera istius templi statuere feci. Casas vero fundum Valvianum, simulque vineam in Laureto, et silva, et in Barutiiana Petia de terra, et Clausuram, Pergulasque unam, et in prata pratun. Si quis de his donis, quæ ego offerre curavi, aliquid subtrahere præsumpserit, sive episcopus, sive magna parvaque persona hæredes meos in sua teneat potestate. Nunc autem qui aliquid temerari eorum præsumpserit, sit illi alienum regnum Dei, et a trecentorumdecem VIII Patrum sententia, seu decreto anathematis vinculo subjaceat, et cum Juda traditore Domini partem habeat. Felices qui hic ingressuri estis, pro me quæso orate, et gaudere temporibus multis donet Dominus, ut his celere mente deprecari eum valeatis. M. Amen Factum temporibus Domini Gregorii Quarti Papæ Roma per Indictio. III.

51. Non est disjungenda ab hoc loco vetus inscri-
ptio marmorea, pertinens ad annum Christi 731,
quam Ravennæ excripsi in ecclesia S. Apollinaris in
Classe. Ostendit enim consuetudinem Romanam

C consignandi lapidibus publico loco propositis dona-
tiones factas ecclesiis et monasteriis, et in his re-
censendi fundorum nomina, fuisse perductam octavo
labente sæculo etiam in proximas Italiæ regiones

IN. N PATRIS ET FILII ET SPS SCTI IMP PISSIMIS DO NN LEONE ET CONSTAN
TINO A DO. CORONAT PACIF. MAGNIS IMPB. LEONE
QVIDEM CLEMENTISS. IMP. ANNOXIS. CONSTANTINO VERO A DO CORONATO IMP
ANNO XI. GVVERNANTEM ITALIA DN EVTVCIO EXCELL PATRICIO.

et exarch. III. Kal. Februarias ind. XIII. hic titulus monstrat opus
laudabile factum, quod pio consilio concepit mente psul
Joannes almus Pontifex junior in nomine quintus qui cum per
vigili æterni præmia regni fidus ut possideat aegenorum agmina
præcact liminibus sacris hoc sibi monumentum locavit Apollenari Sco
commendans puluerea nembra, quæ surrectura credit
Carnis resumpto uigore contulit, et donum quod seruis Dni prosit
qui laudes assiduas marturis collihat fundum cammiliaria casalibus
Vndique vallatum cum suis terminibus sicut textus donationis designat.
Aptum seruis Dni rauennati terr situm fertilem secundum ignis
Ad esum lignament et suest quod pabulent silicarum glandifera
poma dans scae eccl. commutata ad inuicem loca fundum trecintu.a

Faentin terr. constituto atque fundum pitulis contul terr. reiacen
 tem simulque argento quaterdeni pondera mundum quod sibi legitime
 genitorum contulit iura quod sit inliuatum nec reuocetur unquam
 quod ubi collegio monachorum stipendias ad uicem cessit ex cuius
 Reauditibus praeparentur affauiles dapes hisque ius nomini annuæ colu
 erint, quò iussu dominantis migrauerit
 Ad caelestia regna hoc quoram concilio statuit, atque firmauit ut si quis
 Successor sedis ecclesieque actor uel abba.
 praepositus huius uenerauilis templi prenominat fundum miliaria
 ex partem, uel totum per quouis ingenio ab usum seruorum Dni
 hic deseruientium alienare praesumpserit, uel commutare aut
 perene acta u, chartula largire aeternam condemnationem
 sustineat cum traditore iuda et his qui petierit. et qui largire temptauerit constrictus ana
 themati vinculs eorum trecentordecetocto patrum. ✕

52. In omnibus hisce monumentis a me productis
 attendi uelim, ea referri ad ætatem inter Gregorium
 secundum et quartum, qua scilicet Vitæ Libri Pontificalis
 conscribentur; ut inde constare possit cur
 auctores isti operam tam sedulam et nimiam, ut ita
 dicam, impenderent in enumerandis pontificum do
 nis, quæ per ipsos offerebantur Deo in sacris ædi
 bus, Romæ præsertim constitutis. Quocunque se
 verterent pii scriptores, incurrebant in eorum oculo
 epigraphes donationum, indices fundorum, in
 scripta donaria, et usus ætatis occupatæ in his
 percensendis. Quid ergo haberent potius quam id
 scribendo præstare, quod æqualibus suorum tempo
 rum placere potissimum cognoscebant? Quid etiam
 ad fidem historiæ suæ commendandam diligentius
 consecretarentur, quam ut ea colligerent quæ com
 probari tot publicis documentis nemo non uideat?
 Auctores Catalogorum ex quarti, quinti, ac sexti
 sæculi monumentis chronologiam, successiones et
 sacras ordinationes digesserant. Decreta non multa
 protulerunt, quæ ad usum Catalogi uix pertinebant.
 Ea tamen colligere potuerunt scriptores proximi ex
 Actis conciliorum, ex archivis Romani patriarchii
 et pontificia bibliotheca. Hæc enim loca patuisse
 scriptoribus octavi ac noni sæculi, qui collectionem
 hanc claudunt, manifesta conjectura deducitur ex
 uerbis eorundem a Luca Holstenio et ab Emmanuele
 Schelestratio perpensis, quemadmodum ex minuto
 rum donorum recensione perspicuum sit hanc nobis
 fuisse ab iis præservatam ex oculata inspectione re
 rum plerumque inscriptarum memoria donantis;
 tum etiam ex indicibus rerum mobilium et immobi
 lium tum temporis custoditis, et in publica marmora
 sæpe translatis: uti luculenter probatum fuisse cou
 flilo tot ex monumentis, post longam seriem decem
 sæculorum ætati nostræ feliciter præservatis.

Hæc igitur omnia satis commendant, ut ego arbi
 tror, auctoritatem hujusce Libri Pontificalis, ea pro
 ducentis per singulas ætates, quæ juxta temporum
 illorum usum ac documenta ab Ecclesiæ notariis,
 historiis et bibliothecariis in litteras referebantur.

53. Præfationi modum imponam, imo et signa
 culum apponam (si fas est dicere) observatione num
 mismatis, quod ejus fronti de industria præfixum
 fuit; non tam ut imitemur editionem Fabrotti, a
 numismate sacro auspicali paginam primam, ubi
 uultus expressit SS. apostolorum Petri et Pauli,

quam ut indicarem genuina documenta, quæ sola
 inspectione tuebantur fidem historiæ per ea tempora
 quibus hæc Vitæ conscribentur.

Numisma est Crispi Cæsaris ex ære maximo, et
 haberi potest omnium clarissimum, quæ Roma Chri
 stiana antiquitus procuderit. Licet uero illustratum
 mirifice fuerit sæculo superiori in utraque editione
 suorum Annalium a cardinali Baronio, attamen no
 bile archetypon non spectaremus, nisi Romæ præ
 seruatum fuisset beneficio Fuluii Ursini primum,
 deinde excellentissimæ Burghesiæ domus: cujus
 inter cimelia lectiora jamdiu asservatum, et pecu
 liari conceptaculo inclusum, una cum alio insigni
 numismate Constantini Magni III, et exc. princeps
 Marcus Antonius nuper ostendit, dum pro singulari
 quod hausit, una cum majorum sanguine, religionis
 studio et doctrinæ, sibi simillimos liberos exemplo
 docet, ut ex universa et plane regia avorum gaza
 illam præferant partem, quæ cultum animi promouet
 in utraque ea disciplina. Opportune uero contigit
 quasi reservatus huic nostræ editioni iteratus con
 spectus nummi, ut in eo quodammodo intuerentur
 lectores ævi Constantiniani æquale testimonium, et
 vindicias rerum ex publicis documentis eodem sæ
 culo in catalogos digestarum, ut ex catalogis Eccle
 siæ in Vitas pontificum subinde transferrentur. Num
 mismatis figura repetatur.

In antica parte nummi Crispus Cæsar pectoretenu
 exprimitur, laureatus (licet lauri folia non satis
 expresserit delineator a Baronio adhibitus) ac toga
 tus, scipionem eburneum sinistra tenens, cui aquila
 de more insistit, dexteram uero apertam elevans,
 tanquam pacator et triumphator. Circa protomen
 leguntur litteræ consuetæ CRISPUS NOBILIS CAESAR.
 Pars aduersa multo est præstantior: exhibet enim
 virum barbatus sedentem inter duos Cæsares stantes
 et ornatos habitu militari cum hastis puris. Viri se
 dentis coma detonsa est ad aures; barba non qui
 dem prolixa, sed plenior, et crispæ similior, qualis
 cernitur in uetustis S. Petri imaginibus præsertim
 musiuvis, et in sarcophagis uasisque sacris ejusdem
 quarti sæculi. Dexteræ manus hujus figuræ ad bene
 dicendum eleuatur, inflexis tantisper articulis quarti
 et quinti digiti more Ecclesiæ Latinæ: sinistra uero
 hastam tenet, cui uenerabile crucis signum superne
 insigitur. Circumfunditur capiti nimbus circularis,
 corpori uero tunica et pallium. Salvatoris nostri

imaginem unam aut alteram hic representari censet Baronius ex duabus quas ex argento efformatas pondo librarum 120 et 140, altitudine vero pedum quinque, statuit Magnus Constantinus in basilica Lateranensi, quemadmodum in Vita Silvestri memorat hic Liber Pontificalis num. 36 : « Hujus temporibus fecit Constantinus Augustus basilicas istas, quas et ornavit. Basilicam Constantinianam, ubi posuit ista dona. Fastigium argenteum battutile, quod habet in fronte Salvatorem sedentem in sella in pedibus 5, pens. libras 120. Duodecim apostolos in quinque pedibus, qui pensaverunt singuli libras nonagenas cum coronis argenti purissimi. Item a tergo respiciens in absida Salvatorem sedentem in throno in pedibus quinque ex argento purissimo, qui pensat lib. 140. »

54. In prima Annualium editione anni 1592, tom. III, pag. 215, cardinalis Baronius, disserens de professione Christianæ religionis a Crispo susceptæ in baptismate, illustre documentum ejusdem se nactum fuisse affirmavit hoc in numismate : quod plerisque antiquariis ætatis suæ videbatur quidem antiquum ; sed cum nonnullis suspectum foret, ab eodem producendo abstinere tunc maluit, ne in suis Annalibus quidquam obbruderet quod laboraret suspitione mendacii. Triennio autem post, cum adornaret alteram operis editionem, tomo tertio idem numisma produxit et illustravit, tanquam vindicatum ab omni periculo et suspitione fraudis auctoritate omnium antiquariorum, et præcæteris, Fulvii Ursini, illorum facile principis ea tempestate : qui pretio a possessoribus constituto nihil detrahens, comparavit quantiplurimi lectissimum hoc numisma, et in celebri museo suo reposuit, adactis etiam paucis illis antiquariis sublestæ fidei, qui de industria revocabant in dubium nummi antiquitatem, ut viliori pretio suum facerent, ad suffragium sincere ferendum de indubitata fide monumenti. Præstat coronidis loco verba dare eminentissimi scriptoris pag. 233 tomi tertii secundæ editionis numero 13, postquam ea retulit quæ scripserat in prima editione ante triennium.

« Hæc quidem, inquit, nos in prima editione profecti sumus, dum de germanitate numismatis quæstio verteretur : in qua tutiorem illam partem existimavimus, qua omnis licet levissimæ imposturæ suspicio penitus tolleretur. Cum sic igitur in ea editione hujus tomi Romana nobilissimum Crispi numisma oniserimus (*in margine addit* : Exstabat numisma in ære apud Horatium Tigrinum de Mariis dum viveret) quod de ejus sinceritate a quibusdam dubitaretur ; modo autem veluti pulvere omni dubitationis excusso, evicta veluti causa, operæ pretium nos facturos putavimus, si hoc loco illud in secunda editione reponendum curaremus, ex eo quod amicisimus meus Fulvius Ursinus, rerum antiquarum solertissimus explorator (ad quem veluti Lydium lapidem quæquæ vetera monumenta probanda elucidandaque afferri solent, cujus et apud me auctoritas plurimum valet), de hæc re consultus sæpius, et

A diligenter inspecto numismate, eoque totis ingenii viribus, omni adhibito experimento, percognito, et explorato præsentibus illis etiam, quos ob singularitatem numismatis nonnihil de impostura pulsari animo senserat, nullam prorsus in eo fraudem inesse affirmavit : sed sicut ab omni prorsus imposturæ suspitione ostensum numisma scitis probatisque rationibus vindicavit, ita contradicentium animorum latebras palam fecit, ea nimirum ex causa illud ab ipsis improbatum, ut possent viliori emere pretio : quod ipse probe cognitum, examinatum, probatum omnique ex parte approbatum ab hæredibus possessoris, erogato quod petierunt pretio, emit atque ex eo suum nobilissimis monumentis confertissimum museum exornandum putavit. »

B Prosequitur deinde Baronius exponens adversæ hujus partis epigraphen : *Salus, et spes Christus Republicæ SALVS ET SPES X. REIPUBLICÆ*; quæ Christi nomen compendiose continet in Græca littera X, eo sæculo, et subsequentibus usurpata ad illud exprimendum, uti se docuisse pridem memorat etiam ex Juliano in Misopogone. « Usus postea obtinuit, inquit, ut X elementum, quod super Christi caput ab antiquioribus apponi solet ad nomen Christi significandum, idem postea fuerit eadem de causa in diademate collocatum, eoque modo aptatum, ut crucis formam exprimeret, cum alioqui in antiquioribus Salvatoris nostri imaginibus parvum absque aliquo signo diadema in modum spheræ inveniatur expressum, cum additamento tamen juxta posito nominis Christi : quo si careat, tunc illud in diademate inveniatur per X notam appositum (X). »

C 55. Hæc omnia libenter produximus ex historia ecclesiasticæ restitutorum Baronio, ut non modo ejusdem suffragio sed etiam exemplo constaret quantum adjiciant momenti ac ponderis historica veritati genuina monumenta, si a scriptoribus consulantur. Unde colligi necesse est quam fideliter perscripserint auctores Vitarum per ea sæcula, quibus poterant tum a scriptoribus, tum a lectoribus eorundem argumenti capita ferme singula conferri cum superstitibus iisque publicis documentis. Placet ex hoc ipso numismate confirmare quam facile simul et accuratum judicium utriusque paratum haberent in inspectione æqualium documentorum.

D Numisma Crispi a Baronio productum, beneficio Burghesiæ domus ætati nostræ præservatum est. Ejus inspectio nos docuit statuam illam in adversa parte sedentem inter duos Cæsares stantes, nimbo ornatam, elevata dextera benedicientem, et crucis signum haste impositum sinistra manu gestantem, referri debere vel ad Christum Dominum, ut putavit Baronius, vel, ut aliqui malunt, ad principem apostolorum et vicarium suum in Ecclesia constitutum. Utrumvis exprimat, indubitatum est hoc in numismate testimonium Christianæ religionis publice exercitæ sub Constantino, antequam Crispus ejusdem filius Faustæ novercæ calumnia necaretur. Baronius putat, uti diximus, Christi Domini imaginem in

nummo signatam referre statuam argenteam ejusdem Salvatoris ac Dei et Domini nostri a Constantino erectam in basilica Lateranensi, ut refert Liber Pontificalis. Qui vero Petri apostoli simulacrum illa in figura deprehendunt, observant cultum corporis, et præcipuè tonsuram capitis, ac barbæ modum assimilari potius imaginibus antiquissimis Petri apostoli quam Christi Domini. Nam in sarcophagis marmoreis quarto et quinto sæculo cæclatis, et ex cœmeterio Vaticano productis in Roma Subterranea Aringhi tomo I tab., pag. 295. et seqq., quoties exprimitur Christus Dominus sive imberbis, sive barbatus, prolixi semper crines ei tribuuntur, et barba in acutum desinens. At in apostolo Petro eadem vetusta marmora fol. 293 295, 297, 299, 301, 307, et cum his picturæ omnes, anaglypha, musiva antiqua crines exhibent attonsos ad aurem, barbam rigentem et non admodum prolixam qualis in nummo visitur. Crucem autem in memoratis anaglyphis gestat S. Petrus, non secus ac in numismate. Cælator typi a card. Baronio impressi imberbem exhibuit viri sedentis faciem contra fidem nummi, licet crines ad aurem attonsos expresserit fideliter. Imagines SS. apostolorum Petri et Pauli, custoditæ in sacrario basilicæ Vaticanæ (eadem affirmant esse a B. Silvestro oblatas Constantino Magno, quarum historiam retulit Adrianus I ad Carolum Magnum in epistola edita cum actis synodi Nicænæ secundæ), Petrum apostolum exhibent crinibus abundantem, sed ad aurem detonsis, et Paulum recalvstrum, qualis a Luciano describitur, eodem observante Baronio ad annum 69, num. 14, et ab ejusdem epitomes auctore Spondano, num. 6 et 8. In ænea icuncula S. Petri, olim in museo Bellorii a me quoque spectata, et a Petro Sancte Bartolo edita cum antiquis lucernis, part. III, tab. 27, eadem tonsura crinium et barbæ modus apparet, quæ a Spondano verbis Nicephori refertur, capillis capitis, et barbæ crispis et densis, sed non admodum prominentibus. Anaglypha autem indicata in sarcophagis Vaticanis quarti et quinti sæculi, præsertim id quod folio 294 Aringhii occurrit, ubi quater exprimitur Christus Dominus, ter S. Petrus, multo evidentius declarant eam consuetudinem ætatis Constantinianæ (quando servabantur imagines apostolorum eisdem ferme cœvæ, quas Eusebius narrat a se spectatas Hist. Eccl. cap. 18) tribuendi comam prolixam et in humeros fluentem Christo Domino, crines autem truncatos ad clericalis tonsuræ modum beato Petro, cum in eisdem marmoribus ita constanter uterque cæclatus sit. In argenteis etiam vasis ministerii sacri

A titulo S. Prudentianæ, sub Siricio papa constructo et per Adrianum I instaurato; in triclinio Leonis III, in Laterano; in æde S. Constantiæ sub Honorio I, et passim in anaglyphis, picturis et musivis. Quæ cum ostendant vultum Petri plane similem expresso in hoc numismate, dubitare nos minime sinunt quin ætate Constantini Magni effigies Petri ab hoc nummo proposita respondeat reliquis inde expressis, juxta historiam ab Adriano papa relatam in epistola memorata.

Litteræ autem S. P. in eodem numero exstante sub imagine, quam diximus, principis apostolorum, vel indicant SANCTUS PETRUS elementis capitalibus utriusque dictionis (ut littera X superne inclusa in epigraphe SALVS ET SPES X. REIPVBLICÆ continet nomen Christi) vel significant SIGNUM PETRI. Nam SIRMII PERCVSSA moneta hic non indicatur, ut ego autumo, cum sit insolens in nummis Latinis ex ære maximo officinæ monetariæ locum exprinnere. Si autem Petrum apostolum indicat hæc figura, ejusque simulacrum impositum sedi quadratæ, arbitror referendum ad statuam ejusdem apostoli, cum cæteris a Constantino positam in basilica Salvatoris, altitudine quinum pedum, pondo librarum nonaginta, cum corona ex argento purissimo, quam refert Liber Pontificalis in Silvestro, num. 38. Crucem vero cum ostendat idem apostolus, erectam fortasse illam indicat quam Constantinus in basilica Vaticana constituit supra Confessionem beati Petri *ex auro purissimo pensantem libras centum quinquaginta. In mensuram loci, ubi scriptum est hoc: Constantinus Augustus, et Helena Augusta: hanc domum regali simili fulgore coruscans aula circumdat. Scriptum ex litteris nigellis in cruce.* Ea quæ nos conjicere nitimur ex indicio numismatis, nec satis definire possumus post diuturnas inspectiones, eadem ictu oculi perspicuè noscere poterant auctores Libri Pontificalis, legentes in cruce Constantiniana eorum ætate superstite nomina donantium, et in argenteis statuæ Christi Domini atque apostolorum spectantes effigiem singulis attributam ætate Silvestri. Ex iisdem monumentis, si superessent, collatis cum nummo, fortasse constaret, ad exemplum imaginis B. Petri sub Silvestro et Constantino propositæ ad cultum cruci Dominicæ ejusque gestatoris exhibendum a Cæsaribus stantibus, efformatas fuisse a successoribus Silvestri statuas duas B. Petri: marmoream unam, quæ asservatur in hypogæo basilicæ Vaticanæ; æneam alteram in æde superiori constitutam, ad oscula fidelium

tificalis. Nam satis ostendunt hæc veluti specimina, seu reliquæ monumentorum, tunc temporis unicuique constantium, et publica in luce; propositorum, neque chronologiæ documenta defuisse scriptoribus Catalogi vetustioris; neque ordinationum memorias et legum pontificiarum auctori secundi Catalogi; neque Vitarum posteriorum enarrationibus Indicibus ecclesiarum, unde nossent patrimonia, latifundia, prædia rustica et urbana, dona mobilia et immobilia, sacram supellectilem, et minuta quæque cimelia, basilicis, titulis, diaconiis, monasteriis, ædibusque sacris omnibus in Urbe oblata. Gesta vero pontificum quæ narrant, plerumque sibi æqualium post ætatem Catalogi secundi, vel ipsi viderunt historici Vitarum, vel a publicis archivis paulo ante perscripta mutuati sunt, et a concordi testimonio seniorum, qui interfuerant; sibi tradita collegerunt.

Optimo itaque jure singulis auctoribus hujusce libri debetur elogium, ab Annalium conditore Baronio, historicæ veritatis giudice emerito, tributum Anastasio tomo IX, ad ann. Chr. 752, num. 19: *Etsi rudi stylo, fidelissime tamen rerum gestarum historiam exaravit.*

57. Hæc fuerunt, amice Lector, a nobis generalim præmittenda de auctoritate eodum ac documentis rerum in Libro Pontificali enuntiatarum. Nam quæ speciatim de singulis ejusdem partibus suo loco proferenda erunt, ostendent infra notæ variorum.

58. Cum enim in Libri impressione universa curata sint quæ tueri maxime poterant germanam ejus sectionem, et plurimum promovere usus et commoda quæ inde consequi Lectores possent, consecrari necesse est parem diligentia atque utilitatis publicæ curam etiam in editione notarum. Quare typographus constituit ex auctoribus omnium consensu probatis, Binio, Ciacconio, Labbeo potiores eligere, et ad contextus explicationem maxime accommodatas, quas ipsi post Vitas Pontificum retulerunt. Alteserra notas in Anastasium peculiari libro vulgatas, eoque tum brevitate laudando, tum lectissima eruditione, dabimus integras. Neve ulla supersint inexplorata verba, aut gesta, aut documenta hujus historiæ, quibus nova lux affundi possit per ætatis nostræ labores; cum aliquot cultores ecclesiasticæ historiæ, et sacre antiquitatis Christianæ in se receperint, ut symbolam suam conferant ad illa explicanda, vel comprobanda, quæ præcedentibus in notis intacta fuerint, vel non satis declarata, eorundem adnotationes liberaliter ministratas libenter communicabimus. Nullæ dabuntur permixtæ. Singulis interpreti-

bus quoniam suum est asseretur. Sive notarum auctor ex vetustioribus sit, sive ex recentioribus, occupabit eum locum quem gentilitii nominis littera princeps obtinet juxta seriem alphabeti. Alteserra, Bencinius, Binus et ceteri omnes singillatim ostendent quæ meditata contulerint, more jam recepto in commentariis variorum.

59. Chronologiæ vero observationes ita sunt connexæ invicem, ut citra universi systematis positionem non possint singulæ pertentari. Qua de causa videtur exigere ratio methodi, ut res integra reservetur loco peculiari, exacturo rationem temporum a Christo nato ad omnia documenta chronologica, quæ colligere conati sumus complurium annorum studio, et experimentis tum ex motibus cælestium corporum diligenter collatis, tum ex inspectione veterum lapidum et nummorum: ubi temporum a nobis numerandorum series, et characteres publico testimonio proditi cognoscuntur.

60. Paratis igitur adjumentis utere felix, Lector studiose et benevole: et Romanorum pontificum Vitas habeto universæ ecclesiasticæ historiæ partem præcipuam, annalium fontes, et pretiosas sacre antiquitatis reliquias, primum collectas in Catalogo Liberiano ex Actis martyrum et conciliorum, necnon ex epistolis pontificum et confessorum, Historia Hegesippi, Chronicis Eusebianis, aliorumque, et ex Diptychis Ecclesiarum; post alterum vero sæculum auctas iisdem copiis in Catalogo sub Justiniano et posteriori ætate sub Gregorio II et III translatis in Librum pontificalem, ac fusius extensas adjumento tabularii et bibliothecæ apostolicæ, necnon archivorum, marmorum et cimeliarchii singularum ferme Urbis ecclesiarum; communibus denique studiis nationum eruditione præstantium, Belgicæ, Gallicæ, Germanicæ, Hispanicæ, Illyricæ, Italicæ, ætate nostra a squalore detersas, et ab injuria temporum vindicatas, ministrantibus undique codices antiquiores dominis et præfectis bibliothecarum. De opella vero nostra, quantulacunque tandem sit, æqui bonique consulas: et juvare cum possis, vel suggerendo nova documenta chronologiæ atque historiæ pontificis, quæ tomo secundo aut tertio iuseri possint, vel salubriter et amice corrigendo, si quæ forte imprudenter exciderint, meditati præfationem et notas; scias benedico monitori me gratias habiturum maximas, cum nihil antiquius habeam quam peritiorum ductu et plurimorum cum comitatu accedere quantum licuerit propius ad propositam bene memoratis mentibus veritatem.